

BİLİM ve SANAT

72

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

ARALIK 1986

(KDV Dahil)

400 TL

Serbest piyasa "demokrasisi"
Sinan Sönmez

Sosyal Demokrasi'yi beklemek
Sadun Aren

Tek Dünya-Sosyalist bir yaklaşım
Glenys Kinnock

TÜSTAV

AnaBritannica'ya abone olacakların dikkatine:

AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi'ne abone olma süresi, 10 Aralık 1986 akşamı sona erecektir.

Okurlarımız bu tarihe kadar, kendileri için en uygun abone olma biçimini seçerek başvurularını yapabilirler.

Abonelik için posta çeki hesabına veya banka hesabına belirtilen miktarda para yatırdıktan sonra alındı makbuzunu "abone istek kuponu" ile birlikte adresimize postalamamız gerekmektedir. Bunların dışında abone kaydınız için doğrudan şirket merkezine de başvuruda bulunabilirsiniz.

ABONE KOŞULLARI:

Yandaki seçenekleri dikkatle inceleyin. Ödeyeceğiniz miktarı en geç 10 Aralık 1986 tarihine kadar

- a) Ana Yayıncılık A.Ş. 248274 no'lu posta çeki hesabına, veya
b) Ana Yayıncılık A.Ş.'nin Yapı ve Kredi Bankası Gayrettepe Şubesi'ndeki 1600 no'lu hesabına, veya
c) Doğrudan başvuru ile şirket merkezine yattırın.

Posta çeki veya banka havale makbuzu fotokopisini yandaki kuponla birlikte gönderin. Belgeler elimize geçmez "AnaBritannica Abone Taahhütnamesi" adresinize taahhütlü olarak gönderilecektir.

AnaBritannica'nın her cildi tamamlandıkça, abonelerimizin adreslerine taahhütlü olarak gönderilecektir. Ciltlerin gönderilmesiyle ilgili bütün posta masrafları Ana Yayıncılık'a aittir.

AnaBritannica aboneleri, üç ayı dönemde düzenlenecek eğitim ve kültür amaçlıları kazanma hakkına doğrudan sahip olacaklar, muhtemel fiyat artışlarından da hiçbir şekilde etkilenmeyeceklerdir.

ANA YAYINCILIK A.Ş. Büyükdere Caddesi, Üçyol Mevkii, No: 57/4, 80725 Maslak-İstanbul
Tel: 176 26 40 - 176 26 41

ANABRITANNICA ABONE İSTEK KUPONU

SEÇENEKLER (*)	AYLIK TAKSİT MİKTARI	TAKSİT SAYISI	KDV DAHİL TOPLAM FİYAT	SON ÖDEME TARİHİ
TAMAMI PEŞİN	-	-	150.000 TL.	10.12.1986
TAMAMI 4 AY TAKSİTLE	40.000 TL.	4	160.000 TL.	10.03.1987
TAMAMI 8 AY TAKSİTLE	22.000 TL.	8	176.000 TL.	10.07.1987
TAMAMI 12 AY TAKSİTLE	16.000 TL.	12	192.000 TL.	10.11.1987

Adı Soyadı
Ev Adresi Telefon (ev)
İş Adresi Telefon (iş)
Mesleği

(*) Seçtiğiniz ödeme şeklinin karşısındaki kutunun içine (x) koyarak işaretleyiniz. İmza:

AnaBritannica'yı alın. Çocuklarınızın, evinizin, Türkiye'nin bilgi ve kültür ufku genişlesin.

Ana Yayıncılık A.Ş. ve Encyclopaedia Britannica, Inc. işbirliği ile yayımlanmaktadır.

BİLİM ve SANAT

Sahibi
BİLSAN Basım-Yayın Ticaret
ve Sanayi A.Ş. Adına:
İLHAN ALKAN
Genel Yayın Yönetmeni
VARLIK ÖZMENEK
Genel Yayın Danışmanı
GÜNEY GÖNENÇ
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
İRFAN AYDIN

YAŞANAN SÜREÇ NEDİR, NE DEĞİLDİR? Bilim ve Sanat	4
24 OCAK veya SERBEST PİYASA "DEMOKRASİSİ" Sinan Sönmez	5
KENDİNİZİ YORMADAN NASIL MİLYARDER OLUNUR veya TÜRKİYE'DE BANKACILIK YAPMAK Güntaç Özler	10
1987: BORÇ KISKACINDA ÇARESİZLİK YILI Çğuz Oyan	12
EKRANDAKİ ADAM'IN ANATOMİSİ ESKİ ÇERÇEVEYE YENİ ÇİZGİLER Mİ?... Erdal Atabek	15
SOSYAL DEMOKRASİYİ BEKLERKEN Sadun Aren	18
TEK DÜNYA: GELİŞME VE BARIŞA SOSYALİST BİR YAKLAŞIM Glenys Kinnock/Çev. Zeki Yücel	20
KAPALI KAPILAR ARDINDA CEZA YASASI HAZIRLANAMAZ Turgut Kazan	23
YÖK: BİR İLKESİZLİK VE KEYFİLİK ANITI Ahmet Bilgen	26
NECDET BULUT'U ANIYORUZ BİLİME VE TOPLUMSAL MÜCADELEYE ADANMIŞ BİR ÖMÜR Ayşegül Yüksel, Rona Aybay, Aydın Köksal, Tosun Terzioğlu, Güney Gönenç	30
ULUSLARARASI BARIŞ YILINDA İSTANBUL'DA UNESCO HAFTASI Hıfzı Topuz	34
KOPENHAG İZLENİMLERİ YENİ BİR DÜNYA KURULUYOR Haluk Gerger/İ. Aydın	36
BİR YANIT BELLEĞİN SOLGUN HAFİFLİĞİ Muzaffer İlhan Erdost	38
SON ABD KONGRE SEÇİMLERİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ Gencay Şaylan	40
BİR DEVRİMİN VE BİR DEVRİMCİNİN ÖYKÜSÜ Gürhan Uçkan	42
DER SPIEGEL'İN AÇIKLAMASI: F. ALMANYA KADAR CIA'YA ÜSLÜK EDEN BİR BAŞKA DEVLET YOKTUR	45
PARADOKSSUZ BİR EVRENDE YAŞIYORSUNUZ Ali Nesin	48
OKUYUCULARDAN	51
BİR FİLM ŞENLİĞİNDE DÜŞÜNDÜKLERİMİZ Mahmut T. Öngören	52
BİR SINEMA ŞÖLENİ: BALO Hüray-Caner Fidaner	54
BERGMAN ÇOK YAKINIMIZDA Haldun Armağan	55
LUNAÇARSKI'NİN ÖĞRETTİKLERİ Mümtaz İdil	56
BİLİM VE SANAT'IN YURT DIŞINDAKİ DOSTLARI Bilim ve Sanat	58
ÇİZGİLERİYLE: Ferruh Doğan, Nezih Danyal, Rüştü Erata, Asaf Koçak, Avni Odabaşı	

Yazışma Adresi: Sumer Sk. 36/1-A Kızılay-ANKARA
Tel: 305945 Posta Çeki No: 12526-1 • İstanbul
Temsilcisi: Av. Kutlukhan KAYNAKÇIOĞLU Tel: 1460122 • İzmir Temsilcisi: Haluk DÖLENEKEN •
İsveç Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box: 38045 10064
Stockholm • F. Almanya Temsilcisi: Duran TAŞTAN
Alemannen, Str. 1.404 Neuss • İsviçre Temsilcisi:
Hasan DEMİRCAN Postfach 56.5614 Sarmenstorf •
İngiltere Temsilcisi: Mustafa YAŞACAN 11 Nevill Rd.
N 16/London • Kıbrıs Temsilcisi: Sevgül ULUDAĞ 19
Necmi Alkaran Sk. Lefkoşa/Kıbrıs • Dızgi: Yeşim Tel:
155752 • Film: Arsu Ofset • Baskı: Daily News
Ofset Tesisleri • Dağıtım: ETKİN Tel: 5276011 (İst.)
• Abone: Yıllık 3000 - Altı Aylık 1600 - TL, Avrupa Yıllık
40 DM - ABD (Uçakla) 30 Dolar, Avustralya 35
Avustralya Doları.

Yaşanan Süreç Nedir, Ne Değildir?

BİLİM ve SANAT

Ekonomi konusu, Türkiye'nin gündeminde her zaman ağırlıklı bir yere sahip oldu. Son yıllarda "ekonomi" denildiğinde akla hemen "24 Ocak Kararları" geliyor.

"24 Ocak Kararları" ile başlayan "süreç" in, ülkemizin bugünü ve geleceğini yaşamsal önemde etkisi altında bulundurduğunu önemle vurgulamak gerekiyor.

Ekonomik alanda bu sürecin çözümsüzlükleri ne denli derinleştirdiği artık çok çarpıcı biçimde görülüyor. Bununla birlikte, dış finans çevreleri ile içerdeki tekellerin çıkarları, "24 Ocak" politikasının aynen sürdürülmesini gerektiriyor. Dolayısıyla ekonomik alandaki çözümsüzlüklere yenilerinin ekleneceği söylenebilir.

Ancak, önemle vurgulamak gerekir ki, çözümsüzlüklerin doğuracağı tartışmanın çapı ekonomik alanla sınırlı kalmamak zorundadır. Ekonomik alanla, siyasal alanı ayrı kompartmanlar olarak düşündüğümüz sürece, demokrasinin kazanılması bakımından yapılabilecekler son derece sınırlı olacaktır. Dahası, "24 Ocak" ile anti-demokratizm arasındaki koşutluk yalananamadığı sürece demokrasi mücadelesi yalnızca siyasal demokrasi alanındaki kazanımlara bağlanmış kalacak, bu ise kalıcı başarıların önünü tıkayacak sonuçlara yol açabilecektir.

Demokrasiyi içtenlikle isteyen herkesin, sorunu bu yalnızlıkta görmediği de düşündürücü bir gerçektir. Zaman zaman "24 Ocak"ın ruhunu oluşturan düşüncenin kimi aydınlarca da benimsendiğine, demokrasi arayışının böylesine bir benimseyiş ile bağdaştırılmaya çalışıldığına tanık oluyoruz. Ve tabii, o zaman demokrasi sorunu yalnızca bir demilitarizasyon sorunu olarak algılanabiliyor; "demokrasiye geçiş" öyküsüyle birlikte anti-demokratizmin kurumlaştırılmakta olduğu gerçeği gözden kaçırılabilir.

Bu eksik ve hatta yanlış yaklaşımın nedenleri araştırıldığı zaman, dünyada son yıllarda estirilen "liberalizm" rüzgarlarının bizim ülkemizde de etkili olduğu gerçeği ile karşılaşılıyor. Bilindiği gibi son yıllarda "liberalizm" ekonomik alanda her derdin biricik çaresi olarak sunulagelmektedir. Öyle ki, devletin

ekonomiye müdahalesinde en ufak bir biçim değişikliği bile "liberalizmin bir göstergesi", üstelik "başarısı" olarak sunulabiliyor.

Oysa, "yeni-liberalizm" akımının "liberalizm" ile bir ilişkisi yoktur. Bu akım -beklenildiği gibi- Batı'daki "tekeller devlet kapitalizmi"nde yapısal hiçbir değişiklik yaratmış değildir. Devlet ile tekellerin tek bir bütünü oluşturduğu yapıda bir değişiklik söz edilecekse bu, ancak devletin ekonomiye tekellerin yararına daha sık ve etkin müdahale etmesi olabilir.

Ülkemizde de, "24 Ocak Kararları" Batı'da estirilen rüzgarların bir uzantısı olarak sunuldu. Bu kararların gerçekleşmesiyle birlikte, hem dünyadaki "yenilik"lerin dışında kalınmayacak, hem de "liberal" bir düzenin nimetleri hep birlikte ve tarihimizde ilk kez yaşanacaktı! Ülkemizin ekonomik geleceği, en az Batı'daki vitrinler kadar "pırıl pırıl" olacaktır!

Ne yazık ki, bu propaganda demokrasiyi savunan güçler arasında da kimi taraftarlar buldu. İstenenin yalnızca "tekeller için serbestlik" ve "devlet desteği" anlamına geldiğini anlamayanlar, ya da anlamak istemeyenler, yabancı sermayeden medet umanlar, KİT'lerin özel sektöre devredilmesini sabırsızlıkla bekleyenler, demokratik güçlerin geçmişteki yanlışlarını sağ gözlemlerle araştıranlar çıktı.

Elbette ki, dünyadaki ve Türkiye'deki süreçleri yakından izleyen, yeni gelişmeleri teşhis eden, geçmişten ders çıkartan, yaratıcı yenilikleri yakalayan bir tutum içinde olunmasından doğal bir şey yoktur. Ama bunun için de, neyin "yenilik" olduğunu, neyin olmadığını iyi bilen bir düzlemde yola çıkılması zorunludur.

Yeni ile eski, tarihsel bağlamda ele alınması gereken kategorilerdir. Yeni, eskinin bağrında filizlenen, gelişeni ifade eder; eskinin olumlu tüm özelliklerini içerir. Eski ise tarih sahnesinden silinmekte olandan başka bir şey değildir. Dolayısıyla neyin "yenilik" olduğuna, Batı'da estirilen rüzgarlara, üç-beş yüzyeysel gözleme bakarak karar verilemez. Siyasal alandaki yeniliklerin, tarihsel olarak yeni toplumsal-sınıfsal güçlerin girişimleriyle gündeme getirildiği unutulabilir mi?

Sevgiyle ve dostlukla...

Sinan Sönmez

"İşlere inanırım, yağlı işlere..."

Ülkenin fabrikalarının, maden ocaklarının ve ormanlarının satılmasına inanırım

Kesin bir bilim olduğuna inanırım ülke ekonomisinin inanırım başka hiç kimsenin hiçbir şey bilmediğine Ve hiç kimsenin düşüncesini açıklamaması gereğine Gazetecilerin lüzumsuz olduğuna inanırım ve kamuoyunun hesaba katılmamasına

Sosyologların bir veba ve yoksulların Zorunlu bir bela olduğuna inanırım"

24 Ocak kararlarının ekonomik içeriği kitlelerce biliniyor. Emekçi kitleler başbakan Özal'ın deyişleriyle "dinamik kararlar olan ve her yeni devrede yeni kararlarla desteklenen" (Cumhuriyet, 15 Ocak 1986) 24 Ocak'ın etkilerini hergün somut olarak yaşıyor.

"Serbest piyasa kuralları"na işlerlik kazandırılması sloganının ideolojik yükü çözüldüğünde karşımıza otoriter devlet ve içi tamamen boşaltılmış bir "demokrasi" kavramı çıkıyor.

24 Ocak kararlarının önemi, söz konusu kararların niteliği, uygulama koşulları ve hedefleri açısından ele alındığı zaman, ağır aksak işleyen demokratik mekanizmaların önce açık seçik ortadan kaldırılması ve oluşturulmaya çalışılan "yeni düzen"de demokrasinin vazgeçilmez ilkelerinin planlı olarak iş-

24 Ocak veya Serbest Piyasa "Demokrasisi"

lemeze duruma getirilmesinde bir ön basamağı oluşturmasından kaynaklanıyor. "Serbest piyasa kuralları"na işlerlik kazandırılması sloganının ideolojik yükü çözüldüğünde karşımıza otoriter devlet ve içi tamamen boşaltılmış bir "demokrasi" kavramı çıkıyor. 24 Ocak kararlarının kısa erimde dış ödemelerde dengeyi sağlamak, bunun için de enflasyonist baskıyı azaltmak, böylelikle Turgut Özal'ın deyişleriyle "Türkiye'nin kredibilitésini düzeltmek, sıkıntılarını, yoksullukları gidermek, ekonomide alt üst olan dengeyi yeniden kurmak" hedeflerine sahip olduğu vurgulanmaktadır. Yani dış kaynak bulabilmek için bir takım düzenlemelere gidilmesi söz konusudur. Bu bağlamda serbest piyasa kurallarının işlerliği sağlanarak dış açılma stratejisi doğrultusunda uzun erimde ihracata yönelik modelin oluşturulması hedeflenmektedir. Bunun için de "bir yapı değişikliği, zihniyet değişikliği" gerekli görülmektedir.

Bir kez kuramsal olarak iktisat biliminde kullanılan kavramlar tarafsız değildir. Bir başka deyişle ulaşılmak istenen hedefler ve bu doğrultuda kullanılan değişkenler (araçlar) toplumda-

ki sınıf ve katmanlar açısından farklı içeriğe sahip olmaktadır. Bir modelin uygulanmasıyla birlikte kullanılan değişkenlerin, saptanan hedefler doğrultusunda, toplumdaki sınıf ve katmanlar üzerinde farklı etkilere sahip olması kaçınılmazdır. 24 Ocak kararlarının hedef ve araçları ise kuramın doğruluğunu, yani kullanılan araçların tarafsızlığını, uygulamada kanıtlamaktadır. Tarafsızlık teknik açıdan algılanmamalıdır. İktisadi, toplumsal, politik, eğitim, kültürel bir tarafsızlık söz konusudur. Bu tarafsızlık devingen bir süreç içinde belirginleşmiştir. İşte bundan dolayı 24 Ocak kararları yalnızca bir "önlemler paketi" değil fakat çok boyutlu, kapsamı giderek genişleyen bir süreçtir. Yani ideolojik içeriği kesinlikle göz önüne alınarak saptamalar yapılmalıdır. Bu bağlamda 24 Ocak'ın "başarısı" ve "seçenek" sorununa sınırları çizilmiş bir çerçevede kalılarak yaklaşım yapmak yanlıştır. Bu sorunları incelerken yukarıda belirttiğimiz hedef ve araçların tarafsız olmadığını dikkate almak gerekiyor. Böylece de "başarı"nın hangi toplumsal kesimlerin hanesine kaydedileceği ve "seçenek" in ön ve olgunlaşma koşulları belirlenebiliyor. İşin bir başka yönü de "24 Ocak süreci" tohumlarının ana sağ muhalefetin (DYP) güllük gülistanlık göstermeye çalıştığı dönemlerde atılmış olmasıdır. Nitekim ana sağ muhalefetin sözcüleri 24 Ocak kararlarına sahiplenmede mevcut sağ iktidarın temsilcileriyle yarışmakta, ancak bu sonuncuların daha da tutarsız davranarak mevcut düzen ile 24 Ocak arasında bağlantı kurmaktan kaçınmaktadırlar. Böylelikle içeriği boşaltılmış "demokrasi" düşüncesi slogan düzeyinde yinelenmektedir. Oysa Türkiye mevcut düzene bir anda geçmemiştir.

Pablo Huncus'un Şilili Chicago Boys ağzından kaleme aldığı "Yeni İktisatın Ametüsü"nden alıntı. Almancadan çeviren, K. Çalışkan. İktisat Dergisi, Aralık 1984, s. 59-60

24 OCAK SÜRECİNİN TOHURLARI

Türkiye ekonomisinin 1970'li yıllarda içine düştüğü bunalım iç ve dış etkenlerin sentezinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin uluslararası sermaye birikimi modelindeki yeri ve işlevi veya uluslararası planda kapitalist sistemle eklemlenme biçimi ve bu bağlamda toplumdaki ekonomik-siyasi güç odaklarının (genelde telâci büyük burjuvazi) tercih ve yönelimleri kaçınılmaz olarak bunalımın doğması için elverişli koşulları hazırlamıştır.

2. Dünya savaşı ertesinde kapitalist blokun yeni bir uluslararası işbölümünü oluşturduğu gözlenmektedir. Gelişmiş kapitalist ülkelerde, olumlu fakat özgül tarihsel koşullarda hızlanan ve yoğunlaşan bir sermaye birikimi süreci izlenmiştir. Bağlı olarak Türkiye'de dışa bağımlı az gelişmiş bir ekonomik yapı giderek belirginleşmiştir. Türkiye'de benimsenen ekonomik büyüme modeli "ithal ikamesi" stratejisine dayalı olarak geliştirilmiştir. Yani dışarıdan ithal edilen malların ülke içinde üretimi söz konusudur. Ne var ki, ara ve yatırım mallarının ikamesi değil, devletin koruyuculuğu altında özel sektörün tüketim malları ürettiği bir model gözlenmektedir. Bu strateji ve modelin ekonomik ve politik boyutları kesin hatlarıyla bilinmektedir. Bir kez devlet büyük burjuvazi için uygun sermaye birikimi koşullarını hazırlamış ve yaratılan artık değerini sermaye kesimi içinde paylaşımını yönlendirmiştir. Nitekim gümrük duvarları yükseltilecek, ithalatta gerekli kısıtlamalara gidilerek, uygun döviz ve faiz politikaları uygulamalarıyla sürekli olarak büyük sanayi burjuvazisi desteklenmiştir. Bu kaynak aktarımında devletin etkin bir biçimde KİT'leri araç olarak kullandığı görülmektedir. Devlet özellikle büyük sanayi işletmelerin tekelsel yapılarından sağladıkları aşırı kârın yanısıra ek rant sağlamalarının koşullarını yaratmış ve düzenlemiştir. Tam anlamıyla bir rant ekonomisi söz konusudur. Piyasa kurallarının işlenmesini ön plana almakla birlikte yapılan kısmi düzenlemelerle oluşturulan rantlar kaçınılmaz olarak enflasyonist tırmaçlı dış girdi kullanan sanayinin döviz ihtiyacı bitmemekte, tam tersi giderek artmaktadır. Nitekim Türkiye'nin dış ticaret açığı artmış, ihracatın ithalatı karşılama oranı düşmüştür. Sonuçta ekonominin çarklarının döne-

bilmesi için giderek daha fazla dış finansmana, buna bağlı olarak da dış krediler imdada yetişmiştir. Burada 1967'de bir "sihirli formül" olarak DÇM'lerin (Dövizle Çevrilebilir Mevduat) keşfedildiğini ve özellikle de 1975'den sonra yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Kaynakları savurganca kullanan ve olağanüstü kârlar elde eden iç pazara yönelik sanayi yapının döviz tüketiciliği, biriken borçların anapara taksitleri ve faiz ödemeleri yeniden borçlanmayı gündeme getirmiştir. Kısa vadeli ve yüksek faizli DÇM'ler bir yandan borçlanmaya neden olan sermaye kesimlerinin rahatlamalarını sağlarken, diğer yandan da borcu veren kurum ve kişilerin yüksek bir rant sağlamalarına olanak tanımıştır. Kısa sürede ödenme koşulu nedeniyle ortaya çıkan tıkanıklıkların aşılmasını devlet üstlenmiştir. Enflasyonun hızlanmasında önemli bir etken

Ekonomik büyümenin temel olarak hangi kesimlerin ekonomik gücünü artırdığını belirlemek gerekmektedir. Nitekim Türkiye'de büyüme sürecinde dışa bağımlı, sürekli dış girdi kullanan ve döviz yutan bir sanayi yapı oluşturulmuştur.

olan bu tür borçlanmaların faturasını ise emekçi kesimlerin ödemiş olduğu kuşku götürmeyecek kadar açıktır!

1970'lerde iyice belirginleşen kapitalist dünya bunalımıyla birlikte Türkiye'nin dış finansman kaynağı bulması da olanaksızlaşmıştır. Böylece ekonomi durma noktasına gelmiş, kıtlık ve yokluklar başlamış, enflasyon giderek şiddetlenmiştir. Bu açmaz karşısında IMF'nin geleneksel "kemer sıkma" veya "istikrar" politikası gündeme gelmiştir.

"HIZLI BÜYÜME" NİN BİR BAŞKA BOYUTU

Ana sağ muhalefetin geçmiş dönemlerde demokratik rejimde hızlı büyümenin yaşandığı, refah artışının sağ-

landığı ve ulusal gelirin hızla arttığına ilişkin savlarının yukarıda yaptığımız yalın fakat gerçek saptamalar ışığında ele alınması gerekmektedir. Şöyle ki, ekonomik büyüme de görece bir kavramdır. Her ne kadar ekonomik büyüme sürecinde nesnel olarak üretim güçlerinin gelişmesi söz konusu olsa da kısıtlı bir gelişme kaydedilmektedir. Burada üretim ilişkilerinin kısıtlayıcı bir etken olduğu görülmektedir. Bu açıdan ekonomik büyümenin temel olarak hangi kesimlerin ekonomik gücünü artırdığını belirlemek gerekmektedir. Nitekim Türkiye'de büyüme sürecinde dışa bağımlı, sürekli dış girdi kullanan ve döviz yutan bir sanayi yapı oluşturulmuştur. İleri teknoloji kullanımı, yüksek verimlilik sağlanamamıştır. Fakat tekelleşmenin hızlandığı, holdinglerin güçlendiği gözlenmektedir. Büyük kârlar elde eden sanayi kesiminin ulusal hasılaya katkısı ise sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda emekçi kitlelerin refah artışı görecelidir. Az gelişmiş, dışa bağımlı bir ekonomik yapıda üretim güçlerinin gelişimi daha da sınırlı olmuştur. Bir kez iç piyasaya yönelik üretimin pazar sorununu çözülebilmesi için emekçilerin satın alma gücünün korunması hatta göreceli olarak yükseltilmesi gereklidir. Gene bu dönemde emekçi kitlelerin örgütlenme olanaklarını elde etmiş bulunmaları ve sivasal sol muhalefetin varlığı yaratılan hasıladan daha fazla pay alma istemlerinin somutlaşabilmesi için gerekli tabanı oluşturmuştur. Söz konusu örgütlenme ve hakların somutlaştırılması toplumsal birikimle olanaklı olmuştur. Özellikle de sağ iktidarın demokrasi kaygısıyla hareket ettiğini söylemek olanaksızdır. Nitekim birikim modelindeki tıkanıklıklar büyük burjuvazinin dönemsel olarak ekonomik ve politik düzenlemeler yapmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda 12 Mart 1971 müdahalesi büyük sermaye için bir "nefes alma" operasyonu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak sermayenin açmazlarını çözmeye belirttiğimiz müdahale yeterince "radikal" olamamıştır. Ve gene gündeme "kalkıcı" nitelikte düzenlemelerin yapılması gelmiştir. 1978'de TUSİAD'ın hazırladığı "Yapısal Değişim İçin Beş Yıllık Kalkınma Planı Önerisi"nde "Bu tip bir 'Beş Yıllık Plan', geçmiş üç plana benzer biçimde 'rahat' bir ekonomik düzen vaad etmeyebilir. Tersine disiplin gerektirir. Ancak böyle bir disiplin

Jürgen Holtfreter

Serbest Piyasa "Demokrasisi" - Yaratan ve Koruyan.

"Türk ekonomisine varlığını sürdürübilme şansını verecektir" deniliyordu. Dışsattımın yüzde 25 artırılması, sanayi yatırımların altyapı, enerji alanlarıyla ve ihracata yönelik ek kapasiteyle sınırlandırılması, özel tasarrufun ulusal harcanabilir gelirin yüzde 19'una yükseltilmesi gibi önlemler gerekli görülüyordu. TUSİAD başkanı Feyyaz Berker bunalıma ilişkin olarak "Beşer yıllık kalkınma planlarımızda ithal ikamesiyle sanayileşmeye ağırlık veren, her malın Türkiye'de üretilmesi politikaları kendi mantığı içinde bir ölçüde savunulabilir. Ama bu politikalar bugün içinde bulunduğumuz darboğazın temel nedenlerinden biri olarak açıkça görülmektedir" (Tercüman, 20 Eylül 1979) yargısında bulunuyordu. Ve ekleniyordu: "Ekonomik sıkıntıların temelinde 1970'lerden bu yana uygulanan enflasyonist ekonomik politikalar yatmaktadır. KİT açıkları, Bütçe açıkları, aşırı taban fiyatları ve aşırı toplu sözleşmeler enflasyonu 1978 yılında tahammül edilmez bir noktaya ulaştırmıştır" (TUSİAD, Konuşmalar, 1979). Böylelikle bunalımın nedenleri kolayca teşhis edilmişti. Oysa ki, belirttiğimiz üzere uygulanan politikayla büyük tekelsel sermaye sürekli rant sağlamıştı. Ne var ki, bizzat uygulanan politikalar, bir başka deyişle, büyük sermayenin taşıdığı çelişkiler bunalımın erginleşmesine neden olmaktadır. Uluslararası nitelikteki bunalımın da başgöstermesi sorunların büyük boyutlara ulaşmasına yol açmıştı. Ele alınan dönemde ücretlerin imalat sanayi maliyetleri içindeki oranı ve gelirin yığılması hangi kesimin sorunların yaratıcısı olduğunu göstermektedir. Bir gös-

terge olarak 1973 verilerine göre nüfusun en üst gelir diliminde bulunan yüzde 20'sinin, ulusal gelirin yüzde 57'sini almakta olduğunu belirtmekle yetiniyoruz!

TUSİAD'ın görüş ve saptamaları büyük tekelsel sermayenin sorunlarını çözmeye uygulanan model ve politikaların yetersiz olduğunu göstermekteydi. Nitekim uygulanması istenen model hedef ve araçlarıyla belirlenmiştir: Dışa açılmayı hedefleyen, böylelikle ihracatı yukarı çekerek döviz gelirlerini artıran bir model söz konusudur. Bu model yabancı sermayeyi özendirerek turizm gelirlerini artırmalı, gıda sektöründe uzmanlaşarak Ortadoğu ve Avrupa pazarlarına yönelmeli, tekstil ve konfeksiyon sektörlerine ağırlık vermelidir.

Bu politikaların uygulanabilmesi için de "gerçekçi" döviz kuru araç olarak kullanılmalıdır. İthal ikamesi modelini uygulayan siyasi kadrolar büyük tekelsel sermayenin talepleri doğrultusunda 24 Ocak kararlarına yönelmiştir. Ancak IMF'nin görüşlerinin aynı doğrultuda olduğuna bakmak gerekiyor.

Yani tam bir çakışma söz konusudur. Bu bağlamda 24 Ocak kararları IMF patentlidir. Bu doğru bir saptamadır ancak "dışarıdan zorla empoze edilmiştir" türünden bir yargı gerçekleri bulandırmak olacaktır. IMF çevrelerinin ve ülkedeki egemen çıkar gruplarının önerileri, öngördükleri politikalar bir bütünü oluşturmuştur. Bu bütünsellik basit bir gözlemden değil, uluslararası sermaye birikim süreci ve modeli ile içerideki tekelsel sermaye arasındaki ilişkilerden kaynaklanmaktadır.

"SERBEST PİYASA DEMOKRASİSİ" NİN İDEOLOJİK İÇERİĞİ

24 Ocak kararlarının bir özetini vermeyeceğiz. Ancak alınan önlemler ve uygulanan politikalar Turgut Özal'ın, daha önce belirtmiş olduğumuz deyişle "yapı değişikliğini, zihniyet değişikliğini" öngörmektedir. Altı çizilmesi gerekli olan, bu değişiklik sözcüğünün ne anlama geldiğidir. Değişiklik, serbest piyasa ekonomisi kurallarının uygulanması için gerekli değişikliklerdir. Fakat temel sorun da "serbest piyasa"nın ne olduğudur. Üniversite ders kitaplarında son derece "masumane" biçimde kaleme alındığı üzere serbest piyasada oluşan fiyatların, kaynakların etkin dağıtımında başvurulması gerekli tek ölçüt olması mıdır? Gene çok "masumane" biçimde yazıldığı gibi serbest piyasanın demokrasiyi sağlayan tek sistem olması mıdır? Sahi nedir bu kastedilen "demokrasi"? Daha doğrusu "serbest piyasa demokrasisi?"

"Serbest piyasa" kavramı tekelsel rekabetle özdeşleşirken ideolojik içeriği de giz olmaktan çıkmaktadır.

Öncelikle serbest piyasada oluşan fiyatların etkinlik kazanabilmesi için tam rekabet koşullarının var olması gerekmektedir. Bu gerçek bizzat modeli kuran kuramcılar tarafından söyleniyor. Ancak tam rekabeti mulla arsanız bile bulamazsınız! Liberal görüşe sahip (İngiliz) klasik okul iktisatçılarının özgül tarihsel kesit için ileri sürdükleri düşünceleri sahiplenen yeni-klassik okulun "son derece liberal" (!) görüşe sahip yazarlarından en tanınmışları da tam rekabet modelinin geçerli olmadığını, ancak bir "başvuru modeli" olduğunu, böylelikle saptamaların ortaya çıkarılabileceğini vurgulamaktadırlar. Bu "başvuru modeli" olma özelliği son derece anlamlıdır, çünkü bugün sistem içerisinde gerek uluslararası planda gerekse ülke düzeylerinde tekelsel rekabetin olduğu görülmektedir. Ve "Serbest piyasa" kavramı tekelsel rekabetle özdeşleşirken ideolojik içeriği de giz olmaktan çıkmaktadır. Yetmişli yıllarda belirginleşen bunalımla birlikte güçlenen yeni-liberalizm akımının ideolojik özü,

"serbest piyasa" kavramıyla ve bir toplumdaki ekonomik, sosyal ve politik yaşamın bütün olarak yeniden düzenlenmesini amaçladığı ve gerekli önlemleri ortaya koyduğu ölçüde somutlaşmaktadır. Yeni-Liberal düşünce-de serbest piyasa ile devlet birbirleriyle bütünleşmektedir. Nitekim Milton Friedman'ın çok ünlü **Capitalism and Freedom** (Kapitalizm ve Özgürlük) başlıklı yapıtında çok önemli saptamaların yapıldığını görüyoruz. Friedman, devletin serbest piyasa kurallarını belirlemek için bir forum ve de bu kuralları yorumlayarak bunlara uyulmasını sağlayan bir hakem olduğunu belirtmektedir. Kısacası "serbest piyasa"

Piyasanın serbestçe işlemesi kısıtlanırsa, siyasal özgürlüklerin ortadan kalkacağı belirtilmekte fakat siyasi özgürlüklerin otoriter devlet tarafından kısıtlanması, hatta ortadan kaldırılmasıyla piyasa ilkelerinin, piyasa özgürlüklerinin yok olmayacağı ileri sürülmektedir.

kurallarının geçerli olabilmesi için "kanun ve nizam"ın korunması gerekmektedir. Yani otoriter bir sistem arayışı açık seçik ortaya konulmaktadır. Çünkü piyasanın serbestçe işlemesi kısıtlanırsa, siyasal özgürlüklerin ortadan kalkacağı belirtilmekte fakat siyasi özgürlüklerin otoriter devlet tarafından kısıtlanması, hatta ortadan kaldırılmasıyla piyasa ilkelerinin, piyasa özgürlüklerinin yok olmayacağı ileri sürülmektedir. Bir başka deyişle, piyasa özgürlüğü kapitalist sistem içinde elde edilmektedir, ne var ki, kapitalist sistemde özgürlükçü yapıya gerek olmadığı belirtilmektedir. Yeni-liberal akımın ünlü temsilcilerinden Von Hayek de eşitlik ilkesine kesinlikle karşı çıkmakta, bu ilke doğrultusunda gelirin yeniden dağıtılmasını ve sosyal devlet kavramını reddetmektedir. Yeni-liberallerin savunduğu "özgürlük" kavramının içeriği çok açıktır: Tekelci rekabet ortamında tekelci sermayenin kâr sağlama özgürlüğü söz konusudur. Bu doğrultuda da devlet müdahalesi öngörülmektedir. İlkesel düzeyde devletin ekonomik ve sosyal yaşama mü-

dahalesine "rekabet" ilkelerini bozması açısından karşı çıkmakta, "kâr"ın korunması için ise devletin ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamı düzenlemesi öngörülmektedir. Bu çerçevede en ideal rejim ise otoriter rejim olmaktadır. Konuya ilişkin olarak profesör Elmar Altvater, "Oyun insanın insan tarafından sömürülmesi, mülkiyet senetleri sayesinde mülk edinme,

İnsan hakları yeni liberallere göre büyük girişimcilerin ve devtekellerin ayrıcalıklarını ifade etmektedir.

sermayenin değerlemesi üzerine oynanmasaydı buna kimsenin bir diyeceği olmazdı. Bu açıdan neo-liberal teorisinin oldukça karanlık yüzü açığa çıkıyor."* yargısında bulunmaktadır. Ne var ki, yeni-liberal akımın dayandığı temel, kâr ve sömürdür. Bu nedenle de insan hakları "serbest piyasa"nın altın kuralları karşısında bir çırpıda ayaklar altına alınmaktadır. Daha doğrusu insan hakları, yeni liberallere göre büyük girişimcilerin ve devtekellerin ayrıcalıklarını ifade etmektedir. Bunu açık seçik ortaya koyanlardan biri de Reagan'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı R.V. Allen'dir. Allen'in konuya ilişkin yargısı ibret verici olmakla birlikte çok anlamlıdır: "Birkaç yıldır ekonomik ve sosyal haklar'ın insan hakları yelpazesinde yer aldığını belirtmenin, bazılarının hoşuna gittiğini biliyorum. İnsan haklarına ilişkin birçok tartışmayı zehirleyen entelektüel karmaşanın nedenlerinden biri burada

Otoriter düzen "serbest piyasa"nın olmazsa olmaz koşuludur.

yatmaktadır. Ekonomik ve sosyal haklar kavramı insan haklarının özgün ve gerçek anlamını çarpıtmakta, hatta zayıflatmaktadır" (A. Gresh, "Une Fondation Au-dessus de Tout Soupçon", **Le Monde Diplomatique**, Mayıs 1985, s.20) Bizzat kuramsal düzeyde "serbest piyasa" kavramıyla otoriter düzenin bütünleştirilmesi söz konusudur. Otoriter düzen "serbest piyasa"nın olmazsa olmaz koşuludur. Yeni-liberal düşünceyi somutlaştıran monetarist model ve politikaların uygulanmasıyla otoriter yönetimler işbaşına gelmekte veya otoriter rejimlere geçildikten sonra söz konusu uygulama somutlaşmaktadır. Otoriter rejimlere yönelmede uluslararası konjonktür ve bir ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal yapısı ile iç konjonktürü belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda gelişmiş kapitalist ülkelerde otoriter düzen arayışları belirli bir esnekliğe sahip olabilmekte fakat az gelişmiş ülkelerde yönelim kesin çizgileriyle ortaya konmaktadır.

24 OCAK SÜRECİNDE "DEMOKRASİ"

Türkiye'deki uygulamayı ele aldığımız zaman 24 Ocak kararlarının demokrasiden kopuş ve otoriter rejime geçiş sürecini başlattığını görüyoruz. Nitekim kararların daha somutlaşmasından önce, MC'nin iktidarları ve de muhalefeti dönemlerinde otoriter düzen arayışları başlamış fakat toplum-

sal muhalefetin "belirli" ölçüde etkinliği ve caydırıcılığı karşısında işlenilen sonuca hemen ulaşamamıştır. Ne ki, ekonominin durma noktasına gelmesi ve de giderek yoğunluğu artırılan kaos, müdahale ve düzenlemenin "öznel" ortamının yanısıra "nesnel" (!) ortamını da hazırlamış, oluşturulan kamuoyunda belirli bir destek bulmasını sağlamıştır. "Güçlü Devlet", "Güçlü İktidar" sloganlarıyla otoriter düzen özlemlerinin sürekli gündeme getirildiği belleklerdedir. Kuşkusuz Ortadoğu'daki ABD çıkarlarına ters düşen "istikrarsızlık" ve Türkiye'nin bir NATO ülkesi olması, otoriter düzenin Türkiye'de yerleşmesi açısından yaşamsal öneme sahip öğelerdir. Otoriter düzenin yerleşmesi ise iktidardaki yıpranmış sağ kadroların belirli bir süre yönetimden uzaklaştırılmasını ve "yeni" sağ kadroların üst yönetime getirilmesini gerektirmiştir.

Önemli olan nokta, oluşturulmaya çalışılan ekonomik, toplumsal ve siyasal yapı içinde "demokratik düzene geçiş" in olanaksızlaştırılması ve "geçiş süreci" kavramının bilinçli olarak bulanıklık yaratmak için kullanılmasıdır.

Alınan kararlar toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel, eğitsel boyutlara sahiptir. Yapısal bir değişiklik amaçlanmaktadır. Çalışma yaşamının eğitim-öğretime kadar geniş bir elpaze içinde yer alan tüm alanlarda önemli yapısal değişiklikler gündeme gelmiştir. Bu bağlamda ANAP'ın yönetime gelmesiyle iktidarın "sivilleşmesi" (!) "demokrasiye geçiş" olarak idlandırılan süreci başlatmamış, tam ersine demokrasiden kopma süreci yeni "katkılar"la sürdürülmüş veya "serbest piyasa demokrasisi" olarak nitelendirilebileceğimiz bir düzenin yerleştirilmesi yönünde hızlı adımlar atılmıştır ve atılmaktadır. Önemli olan nokta da, oluşturulmaya çalışılan ekonomik, toplumsal ve siyasal yapı içinde "demokratik düzene geçiş" in olanaksızlaştırılması ve "geçiş süreci" kavramının bilinçli olarak bulanıklık

yaratmak için kullanılmasıdır. Nitekim bir yandan tekelci sermaye açısından, sermaye grupları arasındaki çelişkiler ve sorunlara karşın, kayda değer kazanımlar elde edilirken faturayı en başta emekçiler ödemektedirler. Gene tarım kesimindeki küçük ve hatta orta üreticiler ve de sanayi kesimindeki küçük işletmeler ekonomik faturayı ödeyen gruplar arasındadır. Ekonomi planında kârların yığılması, reel ücretlerin hızla düşmesi, spekülasyondan büyük kazançlar elde edilmesi artık "kanıksanmış" olgular olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal ve politik planda ise emekçi kesimlerin örgütlenme hakları ellerinden alınarak demokratik hak ve istemlerini tartışma ve gündeme getirme olanakları kısıtlanmıştır.

Bu yönden 24 Ocak sürecinin faturasını ödeyen kesim esas olarak emekçi kitlelerdir. Ancak amaçlanan "zihniyet değişikliği"nin bir yönü de, bizzat mevcut siyasal yönetim üst düzey yetkililerinin belirtmiş olduğu üzere **depolitizasyon** politikasıyla somutlaştırılmaya çalışılmaktadır. Kitlelerin, demokratik hak ve istemlerinin bilincine varmamaları için dolaylı ve dolaysız etkilene yöntemlerine başvurarak (TV başta olmak üzere), "serbest piyasa demokrasisi"nin içine sıkıştırılmaları söz konusudur. Bu bağlamda mevcut düzeni eleştiren birçok yazar ve düşünürün demokrasi sorununu yönetimin görüntüsel "sivilleşmesi"ne indirgemesi yanıltıcı olmaktadır. Mevcut "Sivil" yönetimler toplumdaki katmanlardan bağımsız mıdır? Mevcut koşullarda demokratik düzenin kurulması için herhangi bir sivil yönetimin iktidara gelmesinin belirleyici gösterilmesi, içi boşaltılmış bir "demokrasi" kavramı etrafında dolaşılmasına yol açmaktadır. Özde Türkiye'de "kapitalizmin bunalıma girdiği dönemlerde demokrasinin kesintiye uğraması, burjuvazinin kapitalist birikim tarzının karşılaştığı sorunları demokratik düzen içinde çözme başarısızlığını" (G. Tekin, "Ekonomik Alternatifler ve Demokrasi", **Bilim ve Sanat**, Kasım 1985, s.11), yani demokratik düzenin yerleşmesi gibi bir sorunsala sahip olmadığını görüyoruz. Bu bağlamda ANAP yönetimi özellikle tekelci sermayenin özlemlerini gideren tek yönetim olma konumuna sahip olmuştur. Mevcut yönetimin, sözkonusu egemen çevreler tarafından zaman zaman sert bir üslupla eleştirilmiş olmasına karşın, gene de defalarca seçeneksiz olarak de-

ğerlendirilmesi çok anlamlıdır. Yani ANAP'ın seçeneksizliği tekelci sermaye için geçerlidir. DYP'nin tavrı ise ilginçtir, çünkü bir çelişkiler yumağını oluşturmaktadır. DYP aynı zamanda hem 24 Ocak kararlarına sahiplenmektedir hem de 24 Ocak sürecini yadsımaktadır. Bir yandan tekelci sermayeye göz kırılarak destek aranırken diğer yandan ise otoriter düzenin faturasını ödeyen kitlelere demokrasi umudu aşılarmaya çalışılmaktadır. Bu açıdan DYP seçeneği iktidardaki sağ yönetimin üst düzey kadrolarının değiştirilmesi olarak değerlendirilebilir. Bu durumda DYP'nin tekelci sermayeyi böyle bir değişikliğin gerekliliğine inandırması gerekmektedir. Kaldı ki, sağ iktidara karşı yeni bir sağ seçeneğin ortaya çıkarılması, her iki kanadın bir senteze ulaşmaları, bütünleşmeleriyle oluşturulabilir. Ve bu olasılık da çok olanaksız gözükmemektedir. Gerek ANAP'ın seçeneksizlik savı gerekse ANAP ile ana sağ muhalefet arasındaki tartışmalar ve "uzlaşmazlıklar", seçenek kavramını çarpıtmakta ve demokrasi sorunsalını bulandırmaktadır.

Tek seçenek demokrasidir. Demokrasi seçeneği emekçi kesimlerin kısıtlamasız katılımıyla, uğraşla, tartışarak, deneyimlerin katkısıyla oluşturulabilir.

Özde "seçenek" sözcüğü kavramsal olarak ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve eğitsel planlarda yeni yapısal düzenlemeleri içermektedir. Bu düzeylerde yeni politikaların uygulanması, yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Söz konusu düzenleyici politikalar bir bütünü oluşturmaktadır. İçinde bulunulan koşullarda, bu bütünün demokratik bir öz ve içeriği sahip olması gerekmektedir. Daha somut olarak **tek seçenek demokrasidir**. Demokrasi seçeneği emekçi kesimlerin kısıtlamasız katılımıyla, uğraşla, tartışarak, deneyimlerin katkısıyla oluşturulabilir. □

(*) E. Altvater, "Neoliberal Karşıdevrimin Hiç de Gizli Olmayan Çekiciliği", çev., N. Sathgan, **İktisat Dergisi**, Aralık 1984, s. 50.

Aynı makale "Yeni-liberal Karşıdevrim Mübtezelliği" başlığıyla Y. Öner tarafından çevrilmiştir. **Bkz., Kriz, Neo-Liberalizm ve Reagan Dosyası**, Alan Yay., 1985.

Cumhuriyet, 19.9.1986

Kendinizi Yormadan Nasıl Milyarder Olunur Türkiye'de Bankacılık Yapmak

Güntaç Özler*

Dostlarım benden bankacılık kesimindeki son gelişmeleri dergi için özetlememi istediklerinde, sakız gibi çiğnenenlerin ötesinde ne söylenebileceğinden çok emin değildim. Aklıma 1970'li yıllarda yayımlanmış, yazarını bile hatırlayamadığım bir Amerikan kitabının başlığı geldi. "*Kendinizi sıkmadan nasıl milyoner olabilirsiniz?*" Başlığı da öyle koydum. Ancak iki açıdan okuyucuyu yanıltabilir diye düşünüyorum. İlki dolar milyoneri olmak hâlâ önemli olsa da, Türk parası ile milyoner olmanın hiçbir anlamı kalmadı. Şu anda ülkemizde herkez milyoner. İşte bu nedenle milyoneri milyardere çevirmek gerekti. İkinci endişe daha önemli. "*Yorulmadan milyarder olunabiliyorsa, işler en azından bankalar açısından iyi olmalı*" diye düşünülebilir. Bu da hem doğru, hem değil. Belki bunu ileride açıklama fırsatı olur.

GENEL EKONOMİK DURUMUN YANSIMASI

Türk ekonomisinin son on yılı bir "bunalım" ekonomisi olarak tanımlanabilir. Yılları normal sayılmayacak koşullar içinde geçiriyoruz. Bunu artık herkes biliyor. Anormal koşulların niteliği hakkında ise, hâlâ fazla birşey bildiğimiz söylenemez. Türk iktisatçıları, iktidar dalkavukluğu yapmaktan, gözlerinin önünü göremez oldular. Resmi ideolojiyi gerçekmiş gibi Türk halkına satmaya çalıştılar. İktisatçıların olayları kavramamıza hiç mi hiç yardımları olmadı.

Türk ekonomisi, 1980 yılından beri enflasyon rakamlarının arkasına saklanmaktadır. Söz konusu dönemde, sağdan ve soldan korolar enflasyonu, "*yenilmesi gereken düşman*" olarak ilan ettiler. Bugüne kadar enflasyonun yıllık artış oranları ile uğ-

raştık, ölçtük, hedefler yarattık, yakalayamadık, yeniden hedefler saptadık, "*yaklaştık, seneye olacak*" dedik. Enflasyon rakamlarına tapındık. Onlarla soluk alıp verdik. Bütün ekonomiyi bundan ibaret sandık. Hani tesadüfen bir de hedefler tutsaydı, artık hiçbir iktisatçı ülkemizde kimseyi işlerin iyi gitmediğine inandıramazdı. Enflasyonu azımsıyor değiliz, böyle bir sorunun yaşanmadığını söylemek imkansız. Dememiz o ki, devletin hesap kitap bilmez davranışı, ekonomik yapının temelinde yatan "durgunluk" olgusunu uzun süre gözlerden sakladı.

Sorun, enflasyonun rakamını %25'lere indirmek gibi tanımlanıp benimsenince, bunalımın boyutları, ciddiyeti ve geçici bir dengesizlik niteliğinde olmadığı gözlerden kaçtı, kaçırıldı.

BİLMECELER

Uzmanlar da dahil, herkesi yanıltan bu görüntüyü geçersiz kılabilmek için, resmi verilere dayanmanın da olanağı bulunmamaktadır. Firma kurtarmanın gündemde olduğu şu günlerde, 1986 yılı büyüme tahmininin %8 dolayında olduğunu DİE ağızından öğreniyoruz. Bunlardan ikisinden birinde hata olmalı. Son 25 yılın bu en büyük büyüme performansında, birkaç kötü yönetilen firma dışında, işlerin iyi olması gerekirdi. Belki iş dünyası gereksiz bir telaş içindedir. Umalım öyle olsun. Ama telaş gereksiz değilse, firmalar kötü durumdayken büyümenin bu muhteşem boyutları, tarımdaki iyi performanstan da kaynaklansa şüphe uyandırmaktadır.

Ekonomik yaşantımızda bazı şaşırıcı bilmeceler var. Bugüne kadar kimse bunları doyurucu biçimde cevaplamadı. Ekonomimizi oluşturan üretici birimler kötü durumdayken; ekonomimizin genel performansı olağanüstü; bankalar milyarlarla bilanço kârı

elde ederken, nispeten küçük meblağlar için haciz işlemlerine başvurmak-tan geri durmuyorlar; yatırımların GSMH içindeki payı daralırken, büyüme rekorları kırılıyor; büyüme işsizliği kısmen de önleyeceğine, işsiz sayısı giderek büyüyor; enflasyon %100'lerde de seyretse, %30'lara da gerilese, yatırım eğilimleri değişmiyor. Büyüme olurken faizler düşüyor. Daralmayı öngören para ve maliye politikaları, muhteşem bir büyüme hızı sağlıyor; vesaire, vesaire. Bir yığın irili ufaklı bilmeceler. Bunlara ayrıntılı cevaplar gerekmiyor. Araştırma anlamsız. Piyasa güçlerine inanmak yeterli. Bunu günde 40 defa söylersek, kısa sürede, dünyanın en yaygın dinini benimsemiş olacağız. "*Piyasaya güven, gerisini merak etme sen.*"

Bu bilmecelerin cevapları bizde de yok. Planlama teşkilatları, hazine müteşarıkları, Merkez Bankaları ve üniversiteler de bilmiyor. Onlar bilmeyince kim bilecek? Elbette TÜSIAD. Kişi başına gelirimizin 2000 dolar olduğunu onlardan öğreniyoruz. Bölüşümün düzenli olduğunu da onlardan öğreniyoruz.

BİRAZ DA BANKALARDAN KONUŞALIM

Banka konuşmamız gereken yazıda epeyce yol aldık ama daha banka konuşmadık. Yukarıdaki sorunların dile getirilmesi nispeten daha teknik olması gereken bankacılık gibi bir ihtisas alanında bile, kolay yanıtların olmadığını göstermek içindi. Böyle bir kolaycılığa daha önce prim verildi. 1981 ve 1982 yıllarına rastlayan ve "Banker Krizi" adıyla bilinen olaylarda, sorumluluğu birkaç kendini bilmez bankere ve maceracı bankaya yitirerek işin içinden sıyrıldık. Bunun bankacılığın özel bir sorunu olmadığı bir süre sonra anlaşıldı ama yeniden çabucak unutuldu.

Şimdi varılan noktada, birileri faiz yükü çok büyük diye bağırsa da, sorunların bankalarda değil, bankalar da dahil tüm ekonomik yapıda olduğunu rahatlıkla görebiliyoruz. Herhangi bir mali kuruluşun ödünç alınan para makul bir getiri ile işletilemiyor. Geri dönemiyor. Sorun 24 Ocak kararları kadar eski. Şimdiye kadar bunları açık etmek ve kovuşturmak ayıp sayıldı. Devlet piyasada çarkların dönmesi için gereken "bono-parayı" sağladığı sürece, hastalıklı firmalara ilişilmedi. Sorun hep "başka bir bahara" bırakıldı.

1986 YILI BEKLENTİLERİ: KÖTÜ

1986 yılının ikinci yarısında Türk Ekonomisine ilişkin bütün tahminler ve mitolojiler yıkılmıştır. 1986 yılı böyle hatırlanacak. Hükümet artık enflasyon hedefinden hiç söz etmiyor. Yılın ilk on ayında bile para arzı %60'ın üzerinde artış gösterdi. %25'ler bir yana, %35'lere bile yaklaşmak mümkün olmayacak. İhracat geçen yılın altında kalacak. Bu anlaşıldı. İthalatı ise kısamadık. Açıklarımız büyüyor. Petrol faturasının düşüşünden bile yararlanamadık. Dış ticaret açığımız 3.5 milyar dolar, cari işlemler açığı ise 1 milyar doların üzerinde olacak. Dış borcun her yıl açıklar kadar büyüyeceğini biliyoruz. İç borçlanmada da durum iç açıcı değil. Bu unsurun konumuz açısından büyük önemi var. 1986 yılında net iç borçlanmanın 700 milyar TL dolayında olacağı tahmin ediliyor. Bu miktar her yıl büyüyor.

Faizlerin Merkez Bankasıyla belirlendiğini biliyoruz. Belirlenmenin mantığı da şöyle: Tasarruflara enflasyonun üzerinde net bir getiri sağlamak gerekir ki, tasarruflar yatırımlara kanalize edilebilsin. 1984 sonrasında faizlerin pozitif bir getiri sağladığı biliniyor. Enflasyon düşünce de bu mantığın gereği, mevduata verilen faizlerin düşmesi gerektiği söyleniyor. Bu işin mevduat yanı. Bankalar geleneksel olarak mevduatı kredi olarak değerlendirmek durumundadır. Mevduata verdiği faiz ne kadar yüksek ise, kredinin fiyatı da o ölçüde yüksek olacaktır. Tasarrufları yatırımlara dönüştürebilmek için, tasarruf sahibine yüksek faiz vermek gerekir, ama bu fonların yatırımcılara bolca kullanılabilirliği için ucuz satmak gerekir. Standart kuram böyle. Bıçak sırtındaki dengiyi bulmak gerekiyor.

DEVLET VE BANKALAR

Devlet uzun zamandan beri gelirleri içinde verginin payını azaltmış bulunuyor. İç ve dış borçlanma artmak zorunda. Eğer harcamalarınızı kısamayacaksanız, piyasadan daha çok borçlanmak gerekiyor. Devlet halktan borçlanırken bankalar kadar getiri sağlıyorsa, büyük miktarlarda borç bulamamaktadır. İşte bu nedenle, devlet tahvillerinin faizleri, bankalar için saptanan tavan faizin üzerinde olmaktadır. Bankaların faiz tavanları da bu faizdeki oynamaya göre ayarlanıyor. Bunun anlamı şudur: Serbest olduğu söylenen piyasada faizleri devletin bütçe açıkları belirlemektedir. Bilim adamlarımız bunu zaman zaman dile getiriyorlar. Geçmiş yıllarda birkaç Don Kişot bankacı da, para piyasasındaki bu çarpıklığa işaret etmişti. Bankaların açık gözleri devlet borçlanmasını bankalara rakip görmek yerine, bu borçlanmaya aracılık ederek, altın yumurtlayan bir tavuk keşfetmiş oldular. Bunun ne güzel bir iş olduğunu anlamayan banka kalmadı. 1986 yılında milyarın altında kâr eden banka olmayacak. 1985'teki kârlar bile büyük ölçüde bu kaynaktan oluştu. İşte kendini yormadan milyarder olmak böyle mümkün. Mali zaafa düşmüş olan devletin sırtından para kazanmak. Devlet tahvillerini alıp satarak, her satıştan komisyon alarak. Şimdi burada kalkıp da devletin faizleri kendine göre ayarladığını, bankalara rekabet alanı kalmadığını söylemenin ne anlamı var. Bunu bankalar yapmaz.

Bankalar %40'tan aldıkları mevduatı, %60-70'ten daha ucuza krediye dönüştürememektedir. Daha da ötede, bankalar artık mevduatın krediye dönüştürülmesi konusunda çok aceleci değiller. Parayı her zaman tahvile dönüştürmek mümkün. Bu çok daha kârlı.

İşletmeler açısından durum biraz daha farklı. Ödenemeyen her faiz yüksektir. Bu durum yıllardan beri sürüyor. Ancak eski borçlar yenileriyle kapatıldı. Kredi talepleri eksilmediğinden faizler yükseldi, bazı hallerde kredi vermek de çok kârlı bir iş haline aldı. İşletmeler, özel kesimin destekçisi bir hükümetle, alınanların üzerine yatabileceklerini düşündüler. Ama kötü işletmeler gibi, kötü bankalar da var. Artık kredilerin dönüp dönmemesi, bazı bankalar için hayati bir öneme sahiptir.

İşletmelerden bu gelişmelerin farkında olanlar, ya sermaye yapılarını güçlendirme yolunu seçtiler, ya da banka dışı borçlanma yolunu. Özel kesim tahvillerinin artması bu olguyu simgelemektedir. Kısa bir süre önce ise tahvil ihracı dışında, kârlı işletmelerin, ödenmiş sermayelerinin 6 katına kadar borçlanabilmesini sağlayan "finansman bonoları" sistemi yasalaştı. Önce tahvil ihracının artması, şimdi de firmaların, bankalar olmadan piyasadan borçlanabilme olanağı, hep işletmelerin yüksek kredi maliyetlerine karşı yaptığı mücadeleyi göstermektedir.

Bankaları ilgilendiren son faiz düzenlemeleri, işletmelerin piyasadan borçlanması, tüm partiler açısından işlerin sıkışmakta olduğunu göstermektedir. Düşen faizlerle, daha uygun kredi koşulları sağlanabilir ama başta devlet olmak üzere, piyasadaki kredi talebi geriletilenmektedir. Devlet açıkları büyüdüğünden, piyasadan elini çekemez. Uzun zamandan beri suni teneffüsle yaşatılan işletmeler için ise, fiyatı ne olursa olsun yeni borçlanma imkânı, kazanılmış ek zaman niteliğindedir. Bu arada iş alemine de devletten yardım isteyip, imdat sinyalleri vermeye devam edecektir. Sonunda devletin duruma göz yummayacağı umulmaktadır. O zamana kadar ayakta kalan kazançlı çıkacaktır. Geçmiş deneylerden çıkan budur.

Bu davranış en anlaşılabilir ve garip kredi talebi fonksiyonunu üretmiş bulunmaktadır. Bu da gözlenen olgunun geçici olmadığını kanıtlamıştır. 1980 sonrasında her dönemde sözkonusu saik ile kredi talebi varolmuş ve süregelmiştir. Piyasa mekanizması ve faizin mantığı artık kredileri makul ve akılcı bir biçimde dağıtamamaktadır.

Ekonomimizin olumsuz gidiş sebepleri üzerinde durmayacağız. Ama daralan iç talebin, iç piyasaya mal ve hizmet sunan sektörleri çöktürmekte olduğunu artık gazeteler bile yazıyor. Böylesine bir yapılanmada, bilançosu milyarlarca TL kâr gösteren bankaların gerçek yüzünü önümüzdeki birkaç yıl içinde göreceğiz. Umalım ki burada kabaca özetlediğimiz gelişmeler yanlış olsun. Yoksa, Türk ekonomisini ve banka sistemini çok zor günler bekliyor olacaktır. □

* ODTÜ Eski Öğretim Üyesi
** "How do you become a millionaire without really trying?"

1987: Borç Kısılcacında Çaresizlik Yılı

Oğuz Oyan

Dış Ödemeler Dengesizliğini gidermeyi IMF doğrultusunda temel hedef alan Özal ekonomisinin, gene aynı nedenle tam bir çözümsüzlük içine gireceğini bugünden kestirmek güç değil.

Her yılın son iki ayı bizde izleyen yılın ekonomik karar ve politikalarının oluşturulup tartışıldığı yoğun bir dönem olarak yaşanır. Beş yıllık planın bir parçası olarak izleyen yılın programı yayınlanır; bütçe yasası taslağı, bir Bütçe Gerekçesi ve içinde bulunulan yılın Ekonomik Rapor'u ile birlikte Meclis'in bilgisine, tartışmasına ve onayına sunulur. Ayrıca, uygulanması düşünülen teşvik önlemleri, (özellikle dış ticaret rejimiyle ilgili olarak) yıl sonunda Resmi Gazete'de yayınlanır. Bütün bu belgeler, bir bütün oluşturur.

Gerçi bu bütünlük ANAP iktidarı döneminde iyice "Tanrı'ya emanet" edilir olmuştur. 5. Beş Yıllık Plan, tarihimizin en gayriciddi planı olarak ünlenmiştir; bu yüzden yıllık programlarının bundan önemli ölçülerde sapmasını yadırgamamak gerekir. Bir yılın bütçesi ile program arasında her zaman tam bir tutarlılık aramak da boşuna zahmettir. Kaldı ki, giderek büyüyen bütçe dışı "fon ekonomisi" nedeniyle bütçelerin kamu kesiminin gerçek bütünlüğünü gösterme niteliği yok olmakta; kamu kesiminin doğru dürüst bir planlamasının yapılması dahi giderek hayal olmaktadır. Esasen, hiçbir ciddi plana/programa bağlı kalmayı istemeyen, günlük karar ve politikalarla yönetme anlayışını benimseyen, yasama organı ve kamuoyu

önünde hesap vermeye, denetlenmeye yatkın olmayan keyfi ve kişisel bir yönetim üslubuna uygun antidemokratik bir hukukî ve siyasî çerçeve son 6 yılda özenle hazırlanmamış mıdır?

Buna rağmen, istikrar politikalarında varılan noktaları ve gelecek yıl için gösterilen hedefleri irdeleyebilmek için gene yukarıda belirttiğimiz ekonomik belgeleri önümüze serip bir değerlendirmeye yapmak durumundayız.

1980 sonrasında bütçe ve programlarının temel yönelişlerinin üretken kesimlerde (sanayi ve tarım) kararlı bir büyüme ve yenilenme öngörmediği biliniyor. Asıl vurgu ekonomik istikrarsızlığın giderilmesi üzerinde yoğunlaştırıldığı halde 7 yıldır bu alanda başarı sağlanamamış olduğunu da bilmeyen kalmadı. Buna rağmen, her yıl yeni vadede iddialarla yeni ekonomik belgeler piyasaya sürülmekte. Bunların samimiyetsizliği ve ekonomik hakları geriletmede ya da dış kredi bulmakta nasıl kullanıldıkları defalarca sergilenmiştir. 1987 yılının ekonomik göstergelerine ilişkin beklentiler ise iddialı hatta iyimser olmaktan bile çok uzak. Ekonomik belgeler 1987 yılında hiçbir süregelen soruna ciddi çözüm getirme perspektifi taşıyor. 7 yılı dolduran ve yükü çalışan kesimler üzerine yıkılan istikrar politikası tam bir çaresizlik bütçesine ve programına dayanıp kalıyor.

Çaresizliği sergilemek için 24 Ocak'ın temel hedeflerinde varılan noktalara bakmak yeterli.

DIŞ BORÇ YÜKÜNÜN DURDURULAMAYAN ARTIŞI

Asıl önceliği dış borç bunalımına çözüm bulmak olan istikrar politikası, 1980 başında devralınan dış borç büyüklüğünü ikiye katlama başarısını gösterebilmiş; üstelik bu ağır bedelin karşılığında ileri bir sanayi yapısı yaratılması ya da bu uğurda adımlar atılması gibi bir kazanç da sağlanmamış, tam tersine mevcut sanayi, çalışanla-

rumun uzun vadeliye çevrilerek konsolide edilmesi) bu tür borçların görelî payı yüzde 52'den yüzde 26'ya geri çekilmişti. Daha sonra, 1980'de daha kapsamlı bir konsolidasyon bu payın yüzde 16'ya düşmesini ve izleyen iki yılda daha da gerilemesini sağlamıştı. Oysa 1985'de tekrar 1979'daki duruma geri dönmüş, 1986'da ise yüzde 30 oranıyla 1979 düzeyi bir hayli aşılmıştır. Bu gelişme dış ödemeler dengesinin yeniden ısınmaya başladığını ve bu gidişle kaynama noktasına varmanın pek uzun sürmeyeceğini göstermektedir.

İhracat gelirlerinin %55'i, toplam döviz gelirlerinin %35'i şimdiden (1986'da) dış borç ödemelerine bağlanmış durumda... ve bu oranların giderek artması bekleniyor.

gelişmeyi daha da vahimleştiren ise, dış borç toplamı içinde kısa vadeli borç tutarının 1983'den itibaren tekrar hızla büyümesidir. Anımsanacağı üzere, 1970'ler sonundaki dış borç ödemelerinde bir tıkanmaya ve bunalıma yol açan sorun, dış borç hacminin büyüklüğünden ziyade her yıl üst üste yığılan ve yıllık ödemeleri aşırı kabartan kısa vadeli borç yükünün büyüklüğü idi. 1979 yılındaki ilk erteleme operasyonu (kısa vadeli borçların bir bö-

lümünün uzun vadeliye çevrilerek konsolide edilmesi) bu tür borçların görelî payı yüzde 52'den yüzde 26'ya geri çekilmişti. Daha sonra, 1980'de daha kapsamlı bir konsolidasyon bu payın yüzde 16'ya düşmesini ve izleyen iki yılda daha da gerilemesini sağlamıştı. Oysa 1985'de tekrar 1979'daki duruma geri dönmüş, 1986'da ise yüzde 30 oranıyla 1979 düzeyi bir hayli aşılmıştır. Bu gelişme dış ödemeler dengesinin yeniden ısınmaya başladığını ve bu gidişle kaynama noktasına varmanın pek uzun sürmeyeceğini göstermektedir.

Dış borç alanında giderek büyüyen sorunların iç ekonomik/mali dengeleri (bu arada bütçe dengesini) etkilememesi düşünülemez. Bu etkinin boyutunu görebilmek için, yıllar itibarıyla döviz ödenek dış borçlar tablosunu dikkate alabiliriz. (Bkz. çizelge-1) 30 Haziran 1986'dan sonra yeni dış borç alınmaması halinde (ki bu olanaksızdır), ödenecek yıllık anapara ve faiz borçları 1989'a kadar 4 milyar doları aşan bir düzeyde olacaktır. Oysa, henüz bir yıl önce yapılan ödeme planlarında 4 milyarı aşkın yıllık ödemeler söz konusu değildi. Bu ölçüsüz/hesapsız gidişatta etkili olan, son yıllarda kısa vadeli borçların hızla kabarması kadar toplam dış borçlar stoğuna ANAP döneminin 2,5 yılında (1.1.1984 ile 30.6.1986 arasında) yapılan ilavenin 11,5 milyar doları bulmasıdır. Bu ilave neredeyse 1978 yılı borç toplamı kadardır.

Ekonomi daha şimdiden taşıyamayacağı kadar ağır bir yük altına sokulduğunun işaretlerini vermekte. Özal ekonomisinin bırakacağı mirasın, 1980 yılıyla karşılaştırılmayacak derecede dış borç tuzağına saplanmış, kaynaklarını dışarı akıtan bir Türkiye olacağına kuşku yok.

Dış borçların, özellikle kısa vadeli olanlarının, ekonomiyi aynı tempoda sıkıştırmaya devam etmesi durumunda -ki mevcut yapılamada ihracattan, işçi dövizlerinden, turizmden sağlanan döviz gelirlerinde tıkanma baş gösterdiği için borcu borçla ödemek sürekli dayatacağı- borç ödeme takviminin her yıl yukarı doğru revize edileceğini ve önümüzdeki yıldan sonra 5-6 milyar dolarlık yıllık borç ödemelerinin gündeme geleceğini öngörmek kehanet olmayacak. Ancak, bugün 4-4,5 milyar dolarlık dış borç ödemelerinin (ki ihracat gelirlerinin yarısından fazlasını götürür duruma gelmiştir) yeterince büyük sorunlar yarattığı apaçık. Ekonomi daha şimdiden taşıyamayacağı kadar ağır bir yük altına sokulduğunun işaretlerini vermekte. Özal ekonomisinin bırakacağı mirasın, 1980 yılıyla karşılaştırılmayacak derecede dış borç tuzağına saplanmış, kaynaklarını dışarı akıtan bir Türkiye olacağına kuşku yok. İşte bu yüzden Özal, "bizim politikamızın alternatifi yok, dış kredi olmadan bu ekonomi yürümez, onu da en iyi biz buluruz" diyebiliyor. Halefi olacak iktidara IMF ile pazarlığa oturmadan başka bir seçenek bırakmıyor, çünkü yeni dış kredi olmadan ekonominin durma noktasına geleceğini, ekonomiyi bu duruma getirdiğini iyi biliyor.

BORÇ ÖDEME BÜTÇESİ

Türkiye'de bütçelerin 1980 sonrasında sabit fiyatlarla kararlı bir küçülme sürecine girdiği biliniyor. Asıl daralmanın da yatırım harcamalarında, sağlık ve eğitim gibi sosyal/kültürel harcamalarda ortaya çıktığı ve bu

ÇİZELGE-1

Yıllar	DÖVİZLE ÖDENECEK DIŞ BORÇLAR ÖDEME TAKVİMİ (30.6.1986)			
	Anapara	Faiz	Toplam	Devlet borçları (anapara ve faiz)
1986	2.170	1.850	4.020	2.271
1987	2.810	1.683	4.493	2.523
1988	3.055	1.559	4.614	2.707
1989	2.770	1.387	4.157	2.581
1990	2.348	1.225	3.573	2.520
1991	2.111	1.067	3.178	2.302
1992	1.924	905	2.829	2.058
1993	1.606	764	2.370	1.768
1994	1.430	647	2.077	1.673
1995	1.203	546	1.749	1.433

Not: Filler kullanılan ve taahhüt edilen dövizli dış borçlar toplamıdır. Devlet borçları toplamı borçun içindedir. Toplam borca IMF ve garantisiz ticari borçlar dahil değildir. Türk lirası ile ödenecek dış borçlar kapsamamıştır. Kaynaklar: Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1986 Yıllık Ekonomik Rapor, s. 145; 1987 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s. 93; A. Kurtcebe Aptemoğlu, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Komitesi, 24 Ekim 1986, s. 34.

eğilimin 1987 bütçesinde de sürdürüldüğü yeterince vurgulandı. 1980'li yılların bütçelerinde sabit fiyatlarla artış gösteren harcama bölümü hemen her zaman transfer harcamaları oldu. Bu arada transfer harcamaları bileşimi de hızla değişti; borç ödemeleri bu bölüm içinde en yüksek paya yerleşti. Transfer harcamaları toplam bütçe ödeneklerinin yüzde 40 ile 45'i arasında bir yer tutarken, dış ve iç borç ödemeleri 1985'de transfer harcamalarının yüzde 70'ini götürmeye başladı.

Borç ödemelerinin payı artarken, payı azalan kalem, KİT'lere yapılan transferler oldu. Son üç yılın gelişmesi şöyle gerçekleşti:

ÇİZELGE-2:

KİT ve BORÇ ÖDEMELERİNİN TRANSFER HARCAMALARI İÇİNDEKİ PAYLARI (%)		
	KİT...	Borç ödemeleri
1983	32,0	39,8
1984	18,4	56,3
1985	6,9	69,1
1986	(3,4)	?

Bu tablo oldukça öğretici. Çünkü KİT'lerin bütçeden desteklenmesine son verilmesinin (KİT'lerin Merkez Bankası kaynaklarından yararlanmaları da sıfırlanmıştır bu arada) borç ödemelerine, özellikle de dış borç ödemelerine yer açmak için yapıldığını anlatıyor. Çünkü KİT'lerin finansman açıklarını niçin enflasyon üstünde fiyat artışlarıyla tıpkı bir dolaylı vergi gibi, ek bir vergi yükü olarak tüketicilerin sırtına yüklediğinin anahtarını veriyor. Bu durumda bir tercih yapmak mümkün olsaydı, transfer harcamalarının dış borçlara değil KİT'lere aktarıldığı bir yapıyı veya dönemi seçmek olmazdı. Çünkü: a) Kaynaklar dışarı aktarılmıyordu veya daha az aktarılmıyordu; b) Ek KİT vergilerini sırtlamıyorduk. Üstelik KİT'ler geniş kitlelerin aile bütçelerini de kısmen hafifletiyordu. Oysa şimdi iki kez vergi veriyoruz: borçlar nihaî olarak vergilerle karşılandığı için bir; KİT fiyatları yoluyla vergilendirildiğimiz için iki.

KİT'lerin bütçeden finansmanına son verilmesi, sosyal transfer harcamalarının veya hiç olmazsa bütçe yatırımlarının artışını sağlasa idi gene de söylenecek söz yoktu.

1987 bütçesinin tam bir borç bütçesi olduğunu görebilmek için ek bilgiler gerekli olabilir. Türkiye'nin dövizle ödenecek dış borçlarının tümü

Ferruh Doğan, Çizgili Dünya, İkinci bas.

Hazine'den ödenmiyor. Hazine dışında, Merkez Bankası, KİT'ler ve mahalli idareler de büyük kamu borçluları olarak sıralanıyor ve özel sektör de hızla doğrudan dış borçlanmayı sürdürüyor. Ancak Hazine'den dövizle ödenecek orta ve uzun vadeli dış devlet borçları, bu tür borçların yüzde 61'ini oluşturuyor. 1987 yılında Hazine'den dövizle ödenecek devlet borcu tutarı 2,5 milyar doları buluyor. (Bkz. çizelge-1, son sütun). Bu tutar hükümetin hesabıyla 2.145 milyar liraya tekabül ediyor. Bu hesap, doların değerini 1987 yılı ortalaması olarak 850 TL'ye eşit olacağı gibi hayalci ya da gayriciddi bir varsayım yapılmakta. Ama gene de bütçe gelirlerinin yüzde 20'sini temsil etmekte.

İÇ BORÇLAR

Öte yandan, iç borç ödemeleri bütçede giderek daha büyük gedikler açmaya devam etmekte. 1987'de ödenecek iç borç anapara ve faizleri 1.860 milyar lirayı bulurken, ayrıca bütçe açığının kapatılması için 920 milyarlık bir net borçlanmaya ihtiyaç duyulacak. Ancak bu hesabın tutmaması da büyük olasılık. Çünkü bütçede gelir tahminleri genellikle daha gerçekçi bir enflasyon beklentisi üzerine kurulurken, yüzde 20 enflasyon varsayımına göre yapılan gider tahminlerinin önceki yıllarda olduğu gibi tutmaması gerçekçi bir değerlendirme olur. Nitekim içinde bulunduğumuz yılda bütçe açığı hedefi henüz Ağustos ayında aşılmıştı. Bu durumda, 1987'de de ek iç borçlanmalara gitmek kaçınılmaz olacak. Hazine'nin 1987'de 4-4,5 trilyon TL'lik bir iç borçlanmaya gitmesi gerekecek. (ANKA, Milliyet, 28.10.1986) Böylece iç borçlanma miktarı, 10 trilyonluk bütçe gelirlerinin yaklaşık yarısına ulaşacak. Yeni borçlanmalar için

yüzde 45-50 faiz hesabıyla 1987'de yaklaşık 2 trilyonluk yeni bir faiz yükü altına girilecek ve anapara geri ödemelerini de dikkate alırsak 1988 bütçesinin gelirleri şimdiden önemli ölçüde bağlanmış olacak; tıpkı Osmanlı dönemi bütçelerinin iltizam sistemiyle önceden bağlanması gibi.

Bu gidişatın yol açacağı istikrarsızlık ve huzursuzluklar ise şimdiden bellidir: Hazine, mali piyasaya yanında Merkez Bankası kaynaklarının aslan payını kendisine ayırmaya devam edecek, bono ve tahvillerinin faizlerini yüksek tutmaya mecbur olacak, özel sektörün kredi kaynakları daraldığı buna karşılık kredi talebi artmaya devam edeceği için kredi faizleri aşağıya çekilemeyecek ve sermaye çevreleri huzursuzluklarını daha kesin tavırla belli edecekler, iflaslar artacak, aşırı ka-

Asıl hoşnutsuzluğunu kuvvetle belli etmesi gerekenin Türkiye'nin demokratik kamuoyu olduğuna kuşku yok. Çünkü ülkenin geleceğini dahi ipotek altına alan bir siyasal yönetime ve onun dış patentli iktisadi politikasına "dur" demekten başka seçenek yok.

mu borçlanması ve acık bütçeler enflasyonu körüklemeye işlevlerini başarıyla yerine getirecekler, bankaların bir kısmı durumdan memnun olurken bir kısmı zararlı çıkacak ve giderek iç borçlanmanın sınırlarına dayanılabilecek. Bunların yanında dış tepkiler de büyüyecek. Nitekim, Ekim'de Türkiye'ye gelen IMF heyeti daha şimdiden, "devlet gelirlerinin yüzde 16'sı iç borç faizlerine giden bir başka ülke daha yoktur" diyerek hoşnutsuzluğunu belli ediyor. (Hürriyet, 29.10.1986 ve Milliyet, 31.10.1986). Ama asıl hoşnutsuzluğunu kuvvetle belli etmesi gerekenin Türkiye'nin demokratik kamuoyu olduğuna kuşku yok. Çünkü şimdiden gelecek yılların bütçelerini (onlara aktaracağı borç yükleriyle) bağlayan, ülkenin geleceğini dahi ipotek altına alan bir siyasal yönetime ve onun dış patentli iktisadi politikasına "dur" demekten başka seçenek yok.

"Ekrandaki Adam"ın Anatomisi

Eski Çerçeveye Yeni Çizgiler mi?...

Erdal Atabek

Yıllarca önce, henüz ilkokulda olan kızıma, matematik dersinde yardım ediyordum. Milli Eğitim Bakanlığının resmi matematik kitabında, alıştırma amacıyla verilen problemlerin konuları dikkatimi çekti.

-Bir bakkal, düzinesi 100 liraya aldığı çorapları 120 liradan satıyor. Kendi kârı ne olur?

-Alışverişe çıkarken cebinizde 50 lira vardı. Yirmi liralık alışveriş yaptınız. Ayrıca, tanesi üç liradan dört mendil aldınız. Cebinizde kaç lira kaldı?

-Bir tüccar, elindeki malı toplam 1500 liradan başka bir tüccara devretti. Malı alan tüccarın 500 lira kazanması için, elindeki malı toptan kaç lira satması gerekir?

Baktım, matematik problemlerinin konuları hep bunlar, ya da buna benzer şeylerdi. Hep, "alışveriş", "aldı, sattı, kârı ne oldu?", "kaçı kaç?" gibisine konular.

Matematik öğretmeninin aklında kuşkusuz, çocuğu kapitalist topluma hazırlamak gibi bir önyargı yoktu. Ama, kapitalist toplumdaki hesaplama örnekleri matematik öğretmeninin "aklından hiç çıkmıyordu". Sorun da aslında buydu. Hayatları "ne aldın, ne verdin, senin bunda kârın ne oldu?" ile geçen insanların düşünce yönleri, düşünce boyutları belirli çerçevelerle sınırlanıyordu. Onun için de, şu konuları örnek alan matematik problemleri hiçbir matematik kitabında yer almıyordu:

-Bir memurun aylığı 4.000 liradır. Bu aylığın 800 lirası vergiye kesilirse, 300 lirası da emekli sandığına borç için kesilirse, memurun eline kaç lira geçer?

-Bir işçinin haftalık kazancı 800 liradır. Bununun 240 lirası vergiye, 120 lirası sigorta primine giderse, işçinin eline ne geçer?

Alışveriş hayatının içindeki örneklerse, bunlar da öyle değil mi?

Ama, toplumun koşullandırdığı özelemler bunlar değil. Toplumun koşullandırdığı örnekler, "al, sat", "yap-sat", "cebine ne giriyor?", "sen kendi kârına bak". Böyle olunca da, daha yetişirken çocuklara verilen örnekler bunlar oluyor.

Bir toplumun ideolojisi kendiliğinden oluşmaz. Böyle her yandan, irili ufaklı, ayırdına vararak, varmayarak, geceli, gündüzlü saldıran etkilerle insanların kafalarında "toplumsal ideoloji" oluşur. Gündüzleri matematik problemi çözerken, akşamları televizyon dizilerini izlerken, reklâmlara bakarken, annenin babaya yakınmalarını dinlerken, çocuğun kafasında da bu ideoloji yerleşir. Bu ideolojinin değer yargıları oluşur, yerleşir.

O çocuğun aklında ilerlemek para kazanmakla, değer kazanmak ün sağ-

lamakla, yararlı olmak zengin olmakla eşdeğer oldu mu, bitti gitti.

Okuldaki eğitim not alma amacına yönelir, yapılan işin değeri getirdiği parayla ölçülür, babanın önemi kazancıyla eşleşir.

Sen de işin yoksa düşünür durursun: "Yahu, bu toplumun insanları neden bu kadar paraya, pula önem veriyor?" diye.

Turgut Özal'ın topluma verdiği liderlik mesajı, bütün bu nedenlerden ötürü, kendi ideolojisini yerleştirmede çok başarılı. Başbakan olarak, Turgut Özal'ın topluma verdiği mesaj nedir?

"Sen, ortadirekteki insan. Sen, sokaktaki adam. Sen, sıradan insan. Sen sağla solla uğraşma, sana bunlardan hayır gelmez. Sen kendi işine bak. Politikaçılar her türlü lafı söyler. Ben de

bu lâfları söylerim. Büyük büyük lâflar ederiz biz. Bunlardan sana hiç bir hayır gelmez.

Sen cebine girene bak. Para biriktir, parayı faize yatır. Alışveriş ederken makbuz al, vergi iadesini hesapla, götür onu al.

Evin yok değil mi? Yok, ben biliyorum. Ben seni düşünüyorum. Şimdi, yeni evler yaptırıyoruz. Bunlardan birine girmeye bak.

Sana başkasından fayda gelmez, sen bana bak. Çalış, çabala, biriktir, ek işler yap, ufaktan dümenini tut, bastığın yeri sağlamlaştı. Sen gel, beni dinle, ben bu işleri bilirim.

Ben hesap adamıyım. Ben, senin cebine gireni hesaplayan adamım."

Turgut Özal'ın doğrudan verdiği, sade biçimde verdiği, anlaşılır dille verdiği mesaj bu.

Daha önceki liderler "büyük sözlerin" liderleriydi. Demirel, "Büyük Türkiye" imajını işliyordu. Demirel, barajlar kralıydı. Büyük hesapların adamıydı, Türkiye'nin kalkınmasının hesaplarını yapıyordu. Öyle miydi, değil miydi, önemi yok. Topluma verdiği mesaj buydu.

Ecevit, demokrasiyi, çağdaşlaşmayı, emeğin hakkını almasını istiyordu. Bunların yanında sermayenin büyümesini de istiyordu. Toplumun umutlarına, ideallerine sesleniyordu. Öyle miydi, değil miydi önemi yok. Mesajı buydu.

Erbakan, dinin toplum içindeki yerinin güçlenmesini istiyordu. Din kurallarının toplumu yönlendirmesine ağırlık veriyordu. Toplumdaki İslâm ideallerine sesleniyordu. Öyle miydi, değil miydi, önemi yok. Görüntü buydu.

Türkes, güçlü devlet imajını veriyordu. Hak yok, vazife vardı. Devlet güçlü olacaktı, herkese hakkını o verecekti. Kargaşalık diye nitelediği görünüm yerine Devletin gücünü, disiplinini istiyordu. Öyle miydi, değil miydi, önemi yok. Çizdiği tablo buydu.

Demirel de, Erbakan da, Türkes de sağdaydılar. Bunu açıklıyorlardı. Sol zararlıydı, sola karşıydılar.

Solda bir Ecevit görünüyordu. O da, solda olmaktan çok solun neresinde olduğunu açıklamakla uğraşıyordu.

Turgut Özal, kendi yerini açıkla maktâ hiç güçlük çekmiyordu.

Turgut Özal, hem sağdaydı, hem soldaydı, hem gerideydi, hem ilerideydi. ANAP selâmı sağ kolla sol kolu birleştirmiyor muydu? Bu toplum sağ-sol

çatışmasından çekmemiş miydi? Sağ-sol diye bölmek, memleketi bölmek değil miydi?

İşte, Turgut Özal bu bölünmeyi ön-lüyordu. Hepsini, herkesi, herşeyi kendisinde birleştiriyordu. O, bölücü değil, birleştiriciydi.

Topluma verdiği "depolitizasyon" mesajında bu öğelerin hepsi vardır.

"Sen politikaya bulaşma, Politika çirkeftir. Bakma bize. Biz, sana yararlı olmak için çaresiz bulaştık politikaya. Yoksa, politika belalı iştir. Görmedin mi, politik çekişmeler memleketi nereye getirdi. Nekadar insan sıkıntı çekti bu yüzden.

Sen, kendi derdine bak. Meslek kuruluşları, üyelerinin derdine baksın. Sendikalar işçilerin derdine baksın. Siyasal partiler de ne düşündüklerini söylesinler, o kadar. Demokrasi budur. Demokrasi vardır ve budur.

Sen politikaya bulaşma. Demokrasi, senin politikaya bulaşmadığın bir demokrasi olacaktır. Başka türlü yaşamaz bizde. Görmedin mi, yaşamadı. Aklı başına al, sen kendi çıkarını kolla, o kadar."

Turgut Özal'ın mesajlarının yerine ulaşması için, insanların belirli bir durumda olması gerekiyordu. Bu "belirli durum"da, çaresizlikti, güvensizlikti, şaşkınlıktı, korkuydu.

12 Eylül sonrasında, toplumdaki insanın durumu da buydu: çaresizdi, güvensizdi, şaşırmişti, korkuyordu.

Turgut Özal'ın mesajlarının yerine ulaşması için, insanların belirli bir durumda olması gerekiyordu. Bu "belirli durum"da, çaresizlikti, güvensizlikti, şaşkınlıktı, korkuydu.

12 Eylül sonrasında, toplumdaki insanın durumu da buydu: çaresizdi, güvensizdi, şaşırmişti, korkuyordu.

Aslında, toplumumuzun insanı için bu "durum", sadece bir döneme özgü değildir. Toplumsal çözümlere ulaşamamış bir ülkede "çaresizlik", sürekli yaşayan bir duygudur. Toplumsal güvenlik sistemlerinden hiçbirinin

"güven" vermediği, güven duygusunun aile çerçevesini aşamadığı toplumumuzda, "güvensizlik" gündelik davranışlara kadar sinmiş bir duygudur. İnsanlarımızın, kendisine bir şey söyleyen insana "bunun benden ne çıkarı var ki bunları söylüyor?" diye baktığı toplumumuzda güvenilir bir şey bulamamanın yarattığı bu duygu hiç de şaşırıcı değildir. "Şaşkınlık" ise, artık şaşmayı unutturacak boyutlara çoktan ulaşmış, "bizde her şey olur" tevekkülüne dönüşmüştür. "Korku" ise, geleneksel ürkekliği çoktan aşmış, terörle bilinçli olarak beslenmiş, her türlü yerleşik değer yargısını altüst eden boyutlara varmıştır.

Toplumsal değişimin bu yeni evresinde Turgut Özal'ın mesajı kitlelere ulaşmıştır.

Sosyal kavramları toplumdan soyutlamanın yolu da, aynı sadelikten, aynı yalnızlaşmadan, aynı "bundan sana ne" cilikten geçmektedir.

"İnsan hakları mı? Biz, insan haklarını koruyoruz, insan haklarını sağlıyoruz. Koparılan yaygara, suç işlemiş kişilerin yandaşları tarafından çıkartılmaktadır. Biz, 12 Eylül öncesine dönülmesini istemiyoruz.

Suç işlemeyen insana karışan var mı? İnsanlar kanunlar çerçevesinde bütün haklarını kullanıyorlar. İnsan hakları diyenler kendi ülkelerine baksınlar."

"Demokrasi mi? Yeni siyasal partiler kuruldu, seçimler yapıldı. Tamam mı? Daha ne? Biz, bütün siyasal partileri de seçime soktuk. Demokrasi kurulmuştur, vardır, yürüyecektir."

"Sendikalar, dernekler mi? Hepsi var, hepsi serbest. Ama, biz, sendikaların, derneklerin siyasete karışmasını istemiyoruz, o kadar. Onların siyasete karışmalarından nasıl kavgaların doğduğunu gördük. Bunu istemiyoruz. Amacına uygun çalışan sendika da, dernek de kurulur, çalışır."

Bu bilinçli tutumda gene aynı mesaj yinelenmektedir.

"Günü gününe yaşamaya çalışan insan! Bütün bunlardan sana ne? Sen, kendi işine bak. Paçanı kurtarmaya çalış. Beş kuruluşuna nasıl olur da üç kuruluş eklerim diye düşün. Becerebiliyor-san köşeyi dön. Çoluğunu, çocuğunu düşün. Sana ne insan haklarından, sana ne demokrasiden, sana ne dernekten?"

Özal politikasının başarısı, toplumun "çaresizliği", "güvensizliği", "şaşkınlığı", "korkusu"dur. Bunları sürdürmektir, bunları canlı tutmaktır. Özal politikasının başarısı, "bu durumdaki insan"a yönelen bireyci, küçük hesapçı, çıkarıcı, köşe dönücü etkiyi sürdürmesidir.

Son yıllarda toplumun şans oyunlarına saldırmaması boşuna değildir. Milli piyango, spor-totonun, at yarışlarının, daha ne tür şans oyunu varsa hepsine rağbetin olağanüstü artışı rastlantı değildir. Bu olayda da, toplumdaki "çaresizliğin", "güvensizliğin", "şaşkınlığın", "korkunun" damgası vardır.

Yolsuzluğun, rüşvetin, fuhuşun artması bu "paçanı kurtar, köşeyi dön" modelinin içinde hiç de yadırganmamaktadır. Bir zamanların "yapılması kötü olan, söylenemiyen" işleri, artık "ne yapalım, sen de becer" sıyrıklığını alnına takmış dolaşmaktadır.

Toplumların değer yargıları değişir. Koşulların değişmesiyle, insanların uymaya zorlandıkları yeni koşullarla, başarının ölçüklerinin değişmesiyle, yararlı olma ölçüklerinin değişmesiyle, toplumun değer yargıları değişir. Zamanla değişir, yavaş yavaş değişir, azar azar değişir.

Toplumumuzun değer yargıları da değişmektedir. Fırsatçı, çıkarıcı, bireyci, kendine yontucu, etliye sütlüye karışmayıcı, küçük hesapçı değer yargıları ön plâna çıkmakta, yaygınlaşmaktadır.

Bu insan tipinin, giderek, "başarılı insan" simgesini kazanması, bu değer yargılarına "kalıcı" nitelikler kazandırabilir.

Belki de, önümüzdeki en önemli

görev, toplumu bu tür "değersizleşme"den korumak olacaktır.

Bu görevin başarılması da, oluşuma yol açan çizgilerden geçecektir. Görev, topluma "çareyi göstermek", "güveni sağlamak", "şaşkınlığı aşmak", "korkuyu yenmek"le başarılabılır.

İster eski bir liderin yenilenmiş görünümü, ister yeni bir liderin merak edilen sesi olsun, ister siyasal bir parti, ister toplumsal bir örgüt olsun, başarı aynı yollardan geçecektir:

Çare göstermek, güven sağlamak, şaşkınlığı aşmak, korkuyu yenmek.

Bütün bunları kitlelere iletmek, bütün bunlara kitelleri inandırmak.

Görev, böyle başarılabılır.

Özal politikasının başarısı, toplumun "çaresizliği", "güvensizliği", "şaşkınlığı", "korkusu"dur. Bunları sürdürmektir, bunları canlı tutmaktır.

Özal politikasının başarısı, "bu durumdaki insan"a yönelen bireyci, küçük hesapçı, çıkarıcı, köşe dönücü etkiyi sürdürmesidir.

Öyleyse; çaresizliğe karşı çare, güvensizliğe karşı güven, şaşkınlığa karşı bilinç, korkuya karşı cesaret.

Toplumu bu "değersizleşme"den korumanın yolu da, topluma gerçekten öncülük edebilmekten geçer.

Ara seçim sonuçlarına yığılıp kalmak, iç çalkantılara tıkanıp kalmak, sadece ve sadece kitlelere "sen kendi işine bak, bunlardan sana hayır gelmez" diyenlerin ekmeğine yağ sürer.

Seçimlerden de, kongrelerden de, tartışmalardan da önemli olan, toplumun değer yargılarındaki değişmelerdir. Bu değişmelere dikkat edilmediği zaman, nedeni pek de kavranamayan nice şaşırıcı sonuçla karşılaşılır.

Aslında buna pek de şaşmamak gerekir.

Topluma "çare" göstermenin, "güven" vermenin, "şaşkınlığı", aşmanın "korkuyu" yenmenin inancı, bütün bunları yapacakların, öncelikle, bütün bunlara sahip olduklarını göstermesiyle gerçekleşmez mi?

Öyleyse, çaresizliğe karşı çare, güvensizliğe karşı güven, şaşkınlığa karşı bilinç, korkuya karşı cesaret.

Topluma hep topluma, başka yolu yok.

Sosyal Demokrasiyi Beklerken

Sadun Aren

Sağcı ANAP iktidarının bir süredir uygulaması olduğu 'dışa açık rekabetçi piyasa ekonomisi' modelinden bir avuç büyük işadamı dışında kimse memnun değildir. Büyük çoğunluk ümidini sosyal demokrasinin iktidar olmasına bağlamıştır. Oysa bu konuda, gerçi karamsarlığa yer yoktur ama, fazla bir iyimserliğe de kapılmamalıdır. Sosyal demokrasinin ekonomi alanında yapabileceği fazla bir şey yoktur. Çünkü bilindiği gibi, sosyal demokrasi için de kapitalizm esastır. Bu nedenle, sosyal demokrat bir iktidarın ekonomi konusunda izleyeceği politika ve alacağı önlemlerin bu esası zedelemeyecek nitelikte olmaları zorunludur. Diğer bir deyişle sosyal demokrasi kapitalist yapı ve işleyişe dokunamaz, sadece bu yapı ve işleyişin toplumsal vicdanı rahatsız eden bazı sonuçlarını elden geldiğince törpüleyip düzeltmeye çalışır, kendini bunlarla sınırlamak zorundadır.

KAPİTALİST EKONOMİYİ HATIRLAMAK

Bu konuya açıklık getirmek için kapitalist ekonominin konumuzla ilgili bazı yanlarını kısaca hatırlamak yararlı olacaktır. Bildiğimiz gibi kapitalizmde toplumsal üretimi kapitalist girişimciler örgütler ve yürütürler. Kapitalist girişimcileri harekete getiren itici güç-kâr hırsıdır. Kapitalistler kâr gördükleri sürece üretimlerini artırırlar. Böylece ülke ekonomisi de gelişmiş olur. Diğer bir deyişle, kapitalist bir toplumda, kapitalistlerin zenginleşmeleri ile ülkenin kalkınıp gelişmesi eş anlamlı olaylardır, aynı bir şeyin iki ayrı yanındır. Zaten kapitalizmin kurum ve kuralları da buna göre oluşmuşlardır. Bu nedenle örneğin, kapitalistlerin fazla kârlarını diyelim vergi yolu ile ellerinden almak istersek, onlar da buna karşı yatırımlarını azaltacaklarından,

ülkenin gelişmesini yavaşlatmış oluruz. Demek oluyor ki, ülkenin hızla gelişmesi isteniyorsa kapitalist girişimcilerin olabildiğince yüksek kârlar elde etmelerine razı olmak, hatta bunu onlara sağlamak zorunludur. Gerçi bu zorunluluk özel işletmeler yerine devlet işletmeleri kurularak kısmen aşılabilsin de, kapitalist bir toplumda devlet işletmeciliğinin sınırlarının bir hayli dar olduğu unutulmamalıdır.

Gene bildiğimiz gibi üretim uluslararası bir işbölümü çerçevesinde yapılır. Ülke içinde yapılan üretimin bir kısmı girdilerini dışarıdan satın almak zorunludur. Bu nedenle, ülke ekonomisinde bir gelişme başlatılınca, buna koşut olarak hemen dışalım gereksinmemiz de artmaya başlar. Eğer aynı zamanda döviz kazançlarımız da buna koşut biçimde artmaz ya da yeterli dış kredi bulunmazsa, gerekli girdiler sağlanamayacağından, başlatılmış olan gelişme kösteklenmiş olur ve durur. Demek oluyor ki, dışa açık bir ülkenin ekonomik gelişmesi doğrudan doğruya dışalım olanaklarına bağlıdır. Başka bir biçimde ifade etmek istersek diyebiliriz ki, bir ülke ancak dışalımını artırabildiği sürece ve ölçüde ekonomisini geliştirebilir.

Eğer bir ülke kendini bu durumdan kurtarmak, yani gelişmesini dış ticarete (dışalım miktarına) bağlı olmaktan çıkarmak istiyorsa, yapacağı şey, dışardan getirmekte olduğu malların bir kısmını içeride üretmektir. Buna ithal ikamesi (dışalım ikamesi) politikası diyoruz. Böylece, dışarıdan eskisi kadar girdi getirilerek içeride eskisinden fazla üretim yapılabilir. Ancak açıktır ki, ithal ikamesi yapan bir ülke artık dışa açık olmayı sürdüremez. En azından ithal ikamesi amacıyla kurulmuş olan yeni sanayilerin korunması zorunludur. Ayrıca, ithal ikamesinin de bir sınırı olduğu gözden tutulmamalıdır. O sınıra varıldıktan sonra ekonomik gelişme gene dış ticarete bağlanır.

Bir ülkenin ithal ikamesi politikasına yönelmesi, uluslararası işbölümüne karşı çıkması, bu işbölümüne bağlı olarak kurulmuş olan dünya ticaret düzenini (ağını) bozması demektir. Bu nedenle, ithal ikamesi politikasının bir ülke için en büyük sakıncası, uluslararası kapitalizmin, yani onun sözcü ve temsilcileri durumunda olan IMF, Dünya Bankası, AET ve ABD gibi kurum ve devletlerin buna karşı olmalarıdır. Kuşkusuz bu karşı oluş sadece düşünce düzeyinde kalmamakta, çeşitli yaptırımlar uygulanarak o ülke cezalandırılmakta ve ithal ikameci politikasından vazgeçmeye zorlanmaktadır.

İKTİDARI SOSYAL DEMOKRASİ DEVRALIRSA

Bugün uygulanmakta olan ekonomi politikasının başlangıcı 24 Ocak 1980 kararlarıdır. Uluslararası kapitalizm bu politikanın başarılı olması için bütün bu süre boyunca yılda ortalama 2 milyar dolar civarında kredi sağlayarak ANAP iktidarına destek olmuştur ve halen de bu desteğini devam ettirmektedir. Eğer böyle bir destek sağlanmamış olsaydı bugün milli gelirimiz çok daha düşük ve işsizlik ve enflasyon da çok daha büyük boyutlarda olurlardı. Ancak pek de istenen başarıyı sağlayamamış olan bu uluslararası desteğin bedeli, dış borçlarımızın sürekli artması ve bu bakımdan dışa bağımlılığımızın bugün vahim boyutlara ulaşmış bulunması olmuştur.

Şimdi ülke bu durumdayken iktidarı sosyal demokrasinin devraldığını ve ekonomi alanında neler yapılabileceğini düşünelim: Ekonomi konusunda yapılması anlamlı olan iş üretimi artırmak, yani gelişmeyi sağlamaktır. Yukarıda gördük ki, bunun için her şeyden önce dışalım artırmak gerekmektedir. Oysa biliyoruz ki, bugünkü dışalımın önemli bir bölümü borçlanarak gerçekleştirilebilmektedir. Sosyal de-

mokrat bir iktidarda dışalımın artırılması değil tersine bugünkü düzeyinin altına düşmesi söz konusudur. Çünkü yeni iktidar ya borçlanmak istemeyecek ya da istese bile eskisi miktarında borç bulamayacaktır. Bu durumda varolan üretim düzeyini sürdürebilmek için bile ithal ikamesi yoluna girmek bir zorunluluk olacaktır. Bu bağlamda devletçilik, korumacılık, döviz kontrolü ve piyasalara müdahale gibi konuların da gündeme gelecekleri açıktır. Oysa yukarıda gördük ki, uluslararası kapitalizm ülkelerin bu tür ulusal ekonomi politikaları uygulamalarından hoşlanmamaktadır. Elindeki tüm olanakları kullanarak Türkiye'nin böyle bir politika izlemesini önlemeye çalışacağı kesindir. Gerçi Türkiye, tüm olumsuzluklara rağmen ulusal bir ekonomi politikası izleyebilecek ve bunu IMF ve benzeri uluslararası kuruluşlara kabul ettirebilecek güçte bir ülkedir ama, bunun için sosyal demokrasinin bugün bakıldığında olası görülenden çok daha büyük bir çoğunluk, birlik ve kararlılık içinde iktidar olması gereklidir.

EKONOMİ POLİTİKASINA ULUSAL KİMLİK

Şunu hemen belirtmek isterim ki, sosyal demokrasinin ekonomi politikasına ulusal kimlik vermek zorunda olması tarihsel koşulların bir gereğidir. Yoksa ülke ekonomisini geliştirmek için onu yabancıların rekabetinden korumak ve üretim güçlerini geliştirici diğer bazı önlemler almaya çalışmak sadece sosyal demokrasiye özgü işler değildir. Bunları, ulusal olmak koşuluyla, sağcı iktidarlar da yapabilirler. Nitekim, 1980 yılına gelinceye kadar ülkemizdeki sağcı iktidarlar bu tür ekonomi politikaları uygulamışlardır.

Öyle anlaşılıyor ki, dünya kapitalist sisteminin bugün varmış olduğu aşamada, özellikle bizim gibi yeterince gelişmemiş olan ülkelerin tek tek özel (ulusal) çıkarları görmezlikten gelinmekte ve tüm sorunların bütünleşmiş tek bir kapitalist dünya içinde kendiliğinden çözüleceği düşüncesi egemen olmaktadır. Son yıllarda IMF'nin tüm ülkelere hep aynı tip ekonomi politikaları önermesi bunun bir gereğidir. Bu düşüncenin ağır basmasının bir sonucu olarak, artık kapitalizmin sağcı partileri ulusal olma niteliklerini yitirmiş ya da en azından yitirme yoluna

girmişlerdir. Buna karşılık sosyal demokrasi sermayedarların olduğu kadar emekçilerin de çıkarlarını gözetmek yanında olduğu için zorunlu olarak ulusaldır. Ancak, açıktır ki, hem gittikçe uluslararası niteliği ağır basmakta olan kapitalist sisteme bağlı olmak, hem de bu sistem içinde ulusal çıkarları ön planda tutabilmek bir arada yürütülmesi gittikçe güçleşen bir iştir.

ULUSAL GELİRİN DAHA ADİL PAYLAŞIMI

Sosyal demokrasinin asıl işlevi ulusal gelirin daha adil bir biçimde paylaşılmasını sağlamaktır. Bu aynı zamanda kapitalist ekonomi kurallarının kendi hallerine işlemeye bırakıldıkları zaman neden olabilecek haksızlıkları düzeltmek anlamına da gelir. Gerçekten, kapitalizmin mantığına göre, bir ülkede yaşayan tüm işçi ve diğer emekçilerin gelirleri (yaşam

Demokratik görevini savsaklayan bir sosyal demokrat parti varlığının temel gerekçesini yitirmiş olur ve yok olur gider.

düzeyleri) o ülke üretiminin maliyetini oluşturur. Kârı çoklaştırmak için maliyeti olabildiğince düşürmek gerektiğinden, kapitalist bir toplumda emekçi halkın gelirlerini (ücretleri, maaşları, taban fiyatları) ve dolayısıyla yaşam düzeylerini tahammül edebilecekleri en alt düzeyde tutmak temel bir eğilim ve kuraldır. Zaten düzenin yapısı ve onun işleyiş mekanizmaları da buna göre oluşmuşlardır. Bu nedenle emekçilerin düzenin çarkları arasında ezilmeleri ve durumlarını olabildiğince iyileştirebilmeleri için sürekli bir savaşım vermeleri gereklidir. İnsanların böyle tek tek ya da örgütlü bir biçimde haklarını savunmakta özgür olmalarına demokrasi diyoruz. Demokrasinin gerekçesi de zaten budur. O halde, sosyal demokrasi emekçileri kapitalizmin haksızlıklarına karşı koruyabilmek için, her şeyden önce, demokratik hak ve özgürlüklere sahip çıkmalı ve bunlara fiilen işlerlik kazandırmalıdır. Emekçiler haklarını koruyabilmek için gerekli olan fikir ve örgütlenme özgürlüklerine sahip olunca artık düzenin haksızlıklarından yakınmalarının an-

lamı kalmaz. Çünkü artık sermaye karşısında elleri kolları bağlı değildir. Sendikalarıyla, dernekleriyle ve siyasal partileriyle haksızlıklara karşı savaşım vermek ve onları düzeltmek olanağına sahiptirler. Zaten yaşamı emekçiler için bir angarya olmaktan çıkarıp onu yaşamağa değer kılan şey bu olanaktır.

Demek oluyor ki, ülkemizde sosyal demokrat oldukları savında olan partilerin 1982 Anayasası ve diğer yasalarla demokratik hak ve özgürlüklere getirilmiş olan tüm kısıtlamaların kaldırılmasından yana olmaları ve bunun için var güçleriyle uğraşmaları doğaldır. Bu konuda kuşku olmaya gerek yoktur. Çünkü demokratik görevini savsaklayan bir sosyal demokrat parti varlığının temel gerekçesini yitirmiş olur ve yok olur gider.

Gelir dağılımının düzeltilmesi konusunda sosyal demokrasinin elinde iktidarda geldiğinde doğrudan doğruya uygulamaya koyabileceği bazı önlemler daha vardır. Bunların başlıcaları, eğitim-sağlık gibi sosyal hizmetleri artırmak ve parasız yapmak, emekçilerin vergilerini azaltmak, sosyal güvenlik önlemlerinin kapsamını genişletmek gibi işlerdir. Hiç kuşku yoktur ki, bunlar da emekçi halkın demokratik taleplerinin bir sonucudur. Eğer emekçi halk bunları sendikalarında, derneklerinde ve partilerinde talep etmemiş olsalardı sosyal demokratların bunları gündemlerine getirmeleri elbette ki söz konusu olmazdı.

DEMOKRATİK ORTAMIN YARATILMASI

Gelir dağılımının işçi ve diğer emekçiler yararına düzeltilmesi, ne kadar dikkatli ve ustaca yapılırsa yapılsın, işin sonunda, kapitalistlerin kârlarının azaltılması sonucunu verir. Oysa biliyoruz ki, kapitalist ekonomiyi işleten itici güç kâr dürtüsüdür. Bu dürtü belli bir düzeyin altına düşürülüp köreltilirse kapitalist düzen işlemez olur. Bu nedenle kapitalist bir ekonomide gelir dağılımının emekçiler yararına düzeltilmenin de belli bir sınırı vardır.

Bütün bu söylediklerimizden anlaşılacağı üzere, emekçi sınıf ve tabakalar sosyal demokrasiyi, sorunlarına bir çözüm önerisi olarak değil, fakat bu çözümün ne olabileceğinin araştırılacağı demokratik ortamı yaratacak bir hareket olarak değerlendirmeli ve desteklemelidir. □

Tek Dünya: Gelişme ve Barışa Sosyalist Bir Yaklaşım

Glenys Kinnock/Çev. Zeki Yücel

İngiliz İşçi Partisi Lideri Neil Kinnock'un eşi Glenys Kinnock öğretmen ve aynı zamanda etkin bir politikacı. 1985 yılında, Güney-Kuzey diyalogu, barış, azgelişmişlik çemberinin kırılması, demokrasi ve özgürlük konularında çalışmalar yapmak için Tek Dünya adı verilen radikal bir örgüt kurdu.

Bayan Kinnock, BİLİM ve SANAT için yazdığı aşağıda okuyacağınız makalesinde sözü edilen konulara ilişkin görüşlerini açıklıyor.

Ülkemiz pratiğinde bugün sosyal demokrat çevrelerce sürdürülen kendi içlerine dönük tartışmalar göz önünde tutulduğunda, bu makalede ele alınan meseleler ve ele alış biçimi, sanıyoruz, ilgi çekici olacaktır.

B.S.

Her yıl iki dünya savaşı sırasında öldürülen kişilerden daha fazlası yoksulluk nedeniyle ölmektedir. Milyonlar, yoksulluk ile siyasal zorbalığın çifte zulmü altında yaşamaktadır.

Gönüllü yardım örgütlerinin yoğun

eğitsel çalışmalarına ve daha zengin ülkelerin halklarının yardım kampanyaları çağrılarının genel bir kabul görmesine karşın, yoksulluk ve azgelişmişliğin temel nedenlerinin kavranması henüz bir bütünlük kazanmamış ve yüzeyde kalmıştır. Bu nedenleri ortadan kaldırmak için yapılması gerekenler konusundaki bilgiler de aynı yüzeyselliği taşımaktadır.

Üçüncü Dünyanın milyonlarca insanının günlük gerçeği olan acılarını dünyadaki hiçbir istatistiğin göstermediğini biliyoruz. Ve yine biliyoruz ki, ne kadar iyi niyetli ve istekli olurlarsa olsunlar, bireysel girişimler bu acıyı gerektirdiği ölçüde azaltamazlar. Yapılması gereken ise, bugüne dek Üçüncü Dünya Ülkelerini sömürmüş ve geri kalmalarına neden olmuş Kuzey ülkeleri halklarının diğerlerinin gelişmesi yolunda eşgüdümlü ve planlı eylemlere geçmesidir. Bizler, Üçüncü Dünya halklarının umarsız kurbanlar olduğu görüşüne karşı çıkmalıyız.

Bizler, halen eşitsizlik ve yoksullukla boğuşmakta olan Üçüncü Dünya halklarıyla Batıyı birleştirmemizi sağla, acak barış, eşitlik, demokrasi ve özgürlük gibi ortak temaları etkin olarak

Eğer yoksulluk ve az gelişmişliğin üstesinden gelmek zorundaysak, bunlarla silah ticareti arasındaki bağların çok iyi anlaşılması gerekir.

öne çıkarabilecek bir perspektif geliştirmeliyiz. Bir sosyalist olarak inanıyorum ki, Kuzeyde yaşayan bizler, karşılarındaki büyük güçlere rağmen politik, ekonomik ve teknolojik gelişme için savaşımalarını sürdüren Üçüncü

Dünya halklarının çabalarını desteklemeliyiz. Eğer hep birlikte, ortak tema olarak gelişmeye ağırlık verirsek keşintisiz bir bilgi akışını, ilgi ve etkileşimi sürdürebiliriz. Silahlanma yarışı ve azgelişmişlik arasındaki ilişkinin hiçbir zaman aydınlatılmadığını ve bunca Üçüncü Dünya Ülkesinin borç altında kıvrılmakta olduğunu göz önüne aldığımızda, konuya bu şekilde yaklaşmak her zamankinden daha fazla önem kazanmaktadır.

SİLAHLANMA YARIŞI, YOKSULLUK, AZGELİŞMİŞLİK

Geçen yıl Kuzey Yarımkürenin ulusları barışın 40. yılını kutladılar. Ama bu 40 yıl boyunca, Üçüncü Dünya Ülkeleri, büyük ölçüde, Kuzeyde üretilen silahlarla gerçekleştirilen ve milyonların öldüğü 100'den fazla savaşın acılarını yaşadılar. Birçok insanın kaderi ya tank ve tüfeklerin namlularından çıkan kurşunlarla, ya da açlıktan ölmek oldu. Çünkü hükümetleri her şeyden önce silahlanmaya para ayırıyordu. Eğer yoksulluk ve az gelişmişliğin üstesinden gelmek zorundaysak, bunlarla silah ticareti arasındaki bağların çok iyi anlaşılması gerekir. Birbiri ardından gelen Britanya hükümetlerinin silah satışlarını haklı göstermek için ileri sürdükleri, üretimin artırılmasıyla birim maliyetin düşeceği, dışsattımın artacağı ve yeni iş sahaları açılacağı varsayımlarına dayanan kanıtlar yalnızca ekonomiye ağırlık vermekte ve dar bir bakış açısını içermektedir. Oysa, gelişmekte olan birçok ülkede sürüp giden acılar, Kuzeyde ve Güneyde kötüye giden ekonomiler, kaybedilen işler ve refahtaki düşüş biçiminde somutlanan gerçek ürkütücüdür.

Britanya'nın savunma silahlarını azınca pazarlaması, 1966'da kurulan Savunma Satışları Örgütü aracılığıyla gerçekleşmektedir. Ticaret Bakanlığının bu satışları kontrol yetkisi varsa da, bu, bir İşçi Partisi Hükümeti iş başındayken İdi Amin'in Ugandası'na askeri malzeme sağlanmasını engellemiştir ve Muhafazakârlar Şili, Güney Afrika ve Uganda'ya silah satışını özendirirler. Silah satışları, sivil halklarının iradelerine rağmen ve sivil halklarının zararına, gelişmekte olan ülkelerin militarizasyonunu kolaylaştırmaktadır. Bugün dünyada 60 askeri kökenli hükümet bulunmaktadır. 1945'den bu yana, silah satışlarının körüklemiş olduğu 140'dan fazla savaş çıkmıştır. 1984'de dünyadaki askeri harcamalar 800 milyar dolara ulaşmıştır. Bir karşılaştırma yapılırsa, tüm dünyanın temiz içme suyu ve kanalizasyon projeleri için yalnızca 20 milyar doların, halk sağlığının korunması için ise 10 milyar doların yettiği görülür.

Sanayileşmiş ülkeler, her yıl nükleer ve diğer silahlara milyonlarca pound harcayarak, kendi ekonomilerinin dengelerini bozmaktadırlar. Tüm bu endüstriler, halkın değil, uluslararası silah ticaretinin çıkarlarına hizmet ediyorlar. Gelişmeye yardım etmeyi ilke olarak benimsemiş Britanya, Fran-

Büyük Britanya'da nükleer silah sistemlerine ve konvansiyonel silahlanma yarışına çok büyük yatırımlar yapılmıştır. Bunların maliyeti ise gelişmekte olan ülkelere yapılan kitlesel silah satışları ile karşılanmaktadır.

sa ve ABD gibi ülkeler, tam tersine, mali kaynaklarını dünyanın dört bir yanındaki silah stoklarına ayırıyorlar. Birleşik Krallıkta, 1979-1985 yılları arasında, gerek yurt içindeki sosyal programlar, gerekse yurt dışına yapılan yardımlar insafsızca kesilirken, askeri harcamalar %94 oranında artırılmıştır. Britanya dünyanın 4. büyük silah dışsattımcısıdır. 1980 ve 1984 yılları arasında yapılan satışların %73,5'i gelişmekte olan ülkeleri hedef almış ve

1984-85'de 2 milyar pound kâr elde edilmiştir. Nükleer silah sistemlerine ve konvansiyonel silahlanma yarışına çok büyük yatırımlar yapılmıştır. Bunların maliyeti ise, kullanım alanı ve gereksinim göz önüne alınmaksızın, gelişmekte olan ülkelere yapılan kitlesel silah satışları ile karşılanmaktadır.

YARDIM VE MÜDAHALE

Sanayileşmiş büyük ülkelerin, yardım olgusunu nasıl politik bir silah olarak kullanmakta oldukları da açıkça ortadadır. Kuzeydekiler, ticari şanslarının yüksek olduğu, ya da kendi savunmaları için gereksinim duydukları ülkelere şantaj yapmakta ve işbirliğine yanaşmayanları zorla hizaya getirmektedirler. Örneğin Haile Selasiye yönetimindeki Etyopya'da Amerikan varlığı, ağırlıklı olarak hissedilmektedir. Filipinler'deki Markos rejimi de, Haiti'deki Duvalier diktatörlüğü gibi ABD'nin askeri ve sivil yardımlarıyla ayakta duruyordu.

Küçük savaşlara bir bütün olarak bakıldığında, bunların, savaş sanayinin sürmesine yardımcı olmanın yanı sıra, gerilim ve sefaletin doruğa çıkmasına da yol açtığı görülür. ABD'nin, Angola'daki Unita'ya olan desteği bunun bir örneğidir. Daha da açık olanı, Nikaragua'daki Kontra'lara yaptığı yardımdır. Böylelikle Nikaragua'da en yoksul kesimin yaşam koşullarının düzeltilmesine yönelik radikal programlar baltalanmış olmaktadır. Oysa Sandinistaların iktidara gelmesiyle çocuk ölümleri oranı %30 azalmıştır. Hükümetin öncelikle çocuk ve kadın sağlığını geliştirmeye yönelmesinin, genelde ülke sağlığı üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Ancak, ABD'nin müdahaleleri Nikaragua'nın gelişmesini tehlikeye düşürmektedir. Dünyanın her yerinde, halklar sağlık, eğitim ve konut projeleri gibi sosyal gelişme programları ile, kendilerini savunma arasında bir seçim yapmaya zorlanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ DÜNYANIN BORÇLARI VE ÇOKULUSLU ŞİRKETLER

1985 itibarıyla Üçüncü Dünyanın görünen borcu 900 milyar dolar civa-

rındadır. Yoksulluk içinde yüzen ülkelerin, borç ödemek ile halkını doyurmak arasında bir seçim yapmak durumunda kalmış olmaları, vicdanın kabul edebileceği bir durum değildir. Aynı şekilde Londra borsalarında ham madde fiyatları gerilediği zaman Üçüncü Dünya Ülkelerinin tarımsal ekonomilerinin mahvolmayla karşı karşıya bırakılması da insafsızlıktır. Yanlış olan bir diğer durum da, Britanya ve diğer sanayileşmiş ülkelerin sade vatandaşlarının çoğunun, ürettikleri malların giderek büyüyen dış pazarlarda satılmasına bağımlı hale gelmeleridir. Borçların ve fiyatların yarattığı sıkışıklık, giderek bu pazarların daralmasına ve iş olanaklarının kurumasına yol açmaktadır. İşte bu nedendir ki, Üçüncü Dünya Ülkelerinin gelişip, durumlarını düzeltmesi adalet ve ahlak adına yaşamsal bir önem taşırken, aynı zamanda Kuzey ülkeleri çalışanlarının ekonomik çıkarları açısından da gereklidir.

IMF ve Dünya Bankası, kaynaklarını kullandıkları ülkelere, kaçınılmaz olarak fiyat artışları ve işsizliğe yol açan ağır koşullar dayatmaktadır. Sonuçta da sık sık politik istikrarsızlıklar ortaya çıkmaktadır. Borç almak için ticari bankaların kapısını çalanları ise, 1980'den bu yana faiz oranlarında görülen büyük artışlar zor durumda bırakıyor.

Batı bankacılığı ve hükümetler, tam bir iflasla sonuçlanabilecek bir karışıklıktan korkarken, Üçüncü Dünya Ülkeleri de tüm kaynaklarının borç faizi ödenmesinde kullanılması nedeniyle, kendi finansman gereksinimlerini karşılayamama durumundadır. Bu nedenle, Üçüncü Dünya Ülkelerinin ticari borçlanmaya olan bağımlılıklarının biran önce azaltılması gerekmektedir.

IMF gibi kuruluşlara, finansman yardımı için öngördükleri koşulları kaldırmaları doğrultusunda baskı yapılmalıdır. İhracattan elde edilen nakit gelirlerin belli bir yüzdesi, tüm borçların ödenmesinde tavan olarak dayatılmalıdır. Silah alım satımı için borç almak isteyenler geri çevrilmelidir.

Uluslararası finans merkezleri, özellikle Londra, Üçüncü Dünya Ülkelerindeki yaşam düzeyini doğrudan etkileyen ticaret ve hizmet koşullarını denetim altında tutmaktadır. Londra'nın teknik uzmanlık birikimi önemli olmasına karşın, tek ve alternatifsiz değildir. Gücünü, burada toplanan kay-

Uluslararası finans merkezleri, özellikle Londra, Üçüncü Dünya Ülkelerindeki yaşam düzeyini doğrudan etkileyen ticaret ve hizmet koşullarını denetim altında tutmaktadır.

naklarla inhisarçı pratiğin birleşmesinden almaktadır. Londra'daki son yolsuzluk ve rüşvet skandalları mevcut uzmanlık hizmetlerinin uzun vadeli ve toplumun yararına olan yatırımlara yönelmesini sağlayacak yeni yapılmalar ve düzenlemelere duyulan gereksinimi açığa çıkartmaktadır.

Çokuluslu şirketlerin gücü de yıldan yıla artmaktadır. İşçilerin ve tüketicilerin bunlara karşı koyma gücünü zayıflatır ekonomik kriz, bu şirketlerin ekmeğine yağ sürmüştü. Ayrıca Reagan ve Avrupa'daki sağ kanat hükümetleri de bunlara yardımlarını

esirgemediler. Bu şirketlerin güçleri, hükümetlerin bağımsızlıklarına son verecek ve ekonomik ve sosyal politikalarını saptıracak kadar fazladır.

Çokuluslu şirketler her ne kadar büyük bir gücü sahiplerse de, onları denetim altına almak olanaksız değildir. Yeter ki politik anlamda gerekli istek ve kararlılık gösterilebilsin. Bunlara, sendikalar, hükümet dışı örgütler ve yerel otoritelerin güçlerini birleştirmeleri ve uluslararası alanda bir işbirliğinin gerçekleştirilmesi ile karşı konulabilir. Ayrıca, bir ülkenin hükümetinin elacağı önlemler, bir diğerindeki işçi ve tüketicilerin korunmasında da yardımcı olabilir. Bu anlamda hükümetler, işçi hakları, bilgi akışı, ürünlerin sağlığa uygunluğu gibi konularda şirketlerin bazı katı kurallara boyun eğmelerini sağlayacak, transfer fiyatlarını önleyecek ve çokuluslu şirketlerin gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımlarının o ülke halkına zarar vermemesini güvence altına alacak, cezai yaptırımını olan yasalar çıkarmalıdır.

Çokuluslu şirketler, dünyanın her yerinde, işçi ve tüketicilerin çıkarlarını

nın korunması için denetim altına alınabilirler ve alınmalıdır da. Tek bir dünya için çabalarını birleştiren sosyalistler, bu kararlılığı gösterebilmelidirler.

İLERİ DOĞRU

Tek bir dünya için gerekli olan değişim, barış, eşitlik, demokrasi ve özgürlük gibi sosyalist ilkeler üzerine kurulmalıdır.

Tek dünya kavramı şunları gerektirir:

- Her yıl binlerce yaşam ve milyarlarca dolara mal olan silahlanma yarışına son verdirecek, kalıcı bir **BARIŞ**...

- Bölgeler arasında, ırklar arasında, kadın ve erkekler arasında **EŞİTLİK**...

- Çoğunluğun, ülkelerinin geleceği hakkında karar verebilmesini sağlayacak temel haklar ve **DEMOKRASİ**...

- Açlık, yoksulluk ve baskının yanı sıra, para ve mal piyasası ile çokuluslu şirketlerin hegemonyasından kurtulmayı içeren bir **ÖZGÜRLÜK**...

Aydınlar Dilekçesi Davası Kitap Haline Getirildi

Korkudan Kurtulma Özgürlüğü

Aydınlar Dilekçesi Davası kitap haline getirildi. Kitabın satışa sunulması dolayısıyla 5-6 Kasım günleri Ankara'da imza günleri düzenlendi, ilk gün bir de kutlama toplantısı yapıldı. Toplantıda sanıklar adına bir konuşma yapan Nurkut İnan şöyle dedi:

"Bizler aydınlar dilekçesi davasında hukuken sanıktık. Ama aşında sanıklıktan çok, önemli iki olayın tanıklığını yaptık.

"Batı toplumunun yüzlerce yıl önce, daha mutlakiyet ile yönetilirken, çözümlediği "dilekçe hakkı"nın 1980'ler Türkiye'sinde savaşımının verildiğine tanık olduk. Bu davayı kazanmış olmamız, bu konuda bir savaşımın girmek zorunda kalışımızın verdiği hüznü silemedi.

"İkinci tanık olduğumuz olay ise

bizi üzmedi, ama ibret verici bulduk. Birlikten, kardeşlik ve sevgiden söz edenler, ayrılıkçılığın şaşırtıcı bir örneğini vererek bizleri "vatan hainliği" ile suçladılar, kendi toplumumuza bizleri kötülerdiler. Bu suçlamayı yapanlar, davranışları ile toplumda kolay kolay giderilemeyecek bir korku ve çekingenlik ortamı yarattılar.

"Korkudan kurtulma özgürlüğü bütün diğer temel hak ve özgürlüklerin ön koşuludur. Her demokraside var olması gereken siyasal haklar korku içinde kullanılamaz.

"Korkunun var olduğu yerde sevgi, kardeşlik ve huzur da olamaz.

"Korkudan kurtulma dilekçesini acaba hangi makama vermeliyiz?"

Ahmet Tahtakılıç da toplantıda bir konuşma yaptı ve böylesi bir kitabın

yayınlanmış olmasının önemini vurguladı.

Aziz Nesin, "Halkın Seçtiği Yazar" ödülünü almak için İstanbul'da bulunduğu kutlamaya katılmamıştı. Okunan mesajında;

"Aranızda bulunup hep birlikte, ortaklaşa yarattığımız bir yapının, "Aydınlar Dilekçesi Davası" kitabının çıkışını ne çok istediğimi sözlerle anlatamam. Bu kitabın yazarı hepimiz, ikibin dirençli aydınız. İkibin yazarlı bir kitap belki de dünyada ilk kez yayınlanıyor."

diyor ve şunu ekliyordu;

"Türk aydınlarının ve yiğit savunmalarımızın demokratik direncini gösteren bu kitap, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1. sayılı Mahkemesinin kararıyla birlikte şimdiden Türk siyasal tarihinin bir anıtı olmuştur." □

Kapalı Kapılar Ardında Ceza Yasası Hazırlanamaz

Turgut Kazan

Hazırlanan taslak demokrasinin en temel kurallarına, insan haklarına ve hukuka aykırıdır. Toplumumuzda yaşayan herkes bu taslağa karşı duyarlı olmalıdır.

Yeni ceza yasasına ilişkin çalışmalar büyük bir gizlilik içinde yürütülüyor. Adalet Bakanlığınca oluşturulan bir komisyon kapalı kapılar ardında toplanıp konuşuyor. Yazıyor, çiziyor. Cezaları artırıp indiriyor. Yeni suçlar yaratıyor. Eski suçların unsurlarını değiştiriyor. Bölümlerle oynuyor. Ama, kimse neyin nasıl yapıldığını bilmiyor. Barolar gelişmelerden habersiz. Tüm hukukçular çaresiz. Bakanlık sorulan soruları cevaplamıyor. Komisyon susuyor.

Oysa, ceza yasası -bir toplum için- çok önemlidir. Herkesi ilgilendirir. Anayasadan bile önde gelir. İşçi, köylü, politikacı, yazar, gazeteci, sanatçı bu yasayla daha özgür olabileceği gibi, cezaevlerini de doldurabilir. Kısacası, çalışmaların topluma açılması ve konuşulması gerekir. Tartışmadan ne zarar doğabilir? Belki, yeni görüş ve öneriler yürütülen hazırlıkları zenginleştirecek, yanlışlığa düşülmesini önleyecektir.

BAZI ÖRNEKLER

1982 Anayasası söylediklerimizin güzel örneğidir. Bu anayasa (anti-

demokratik yapısı bir yana) yanlışlarla doludur. Her şeyden önce, dilimizin temel kurallarına aykırı bir dil kullanılmıştır. Yani, Türkçesi bozuktur. Metin Tokar'ın deyişiyle Magna Carta'dan bu yana en kötü yazılmış Anayasadır. Bu yüzden, bazı hükümler amaçlananın dışında sonuçlar yaratmıştır. Örneğin, Geçici 4. Madde o kadar kötü kaleme alınmıştır ki, Erbakan ve arkadaşlarını siyaset yaşağı kapsamına almak amaçlanmışken, tam tersi bir sonuca ulaşılmıştır.

Yine Geçici 15. Madde öyle kötü yazılmıştır ki, bugün yürürlükte olup olmadığı tartışılmaktadır. Ve parlamento ahlakının güvencesi sayılan 84. Madde, en yoğun transferler yaşanırken bir süs gibi durmaktadır. Çünkü, o da yanlış yazılmıştır. Aynı şekilde, Anayasayı hazırlayanlar sıkıyönetimin kalkması halinde sıkıyönetim mahkemelerinin görev yapmalarını istemişler, ama bir hüküm koymayı düşünmemişlerdir.

Bu durum ceza yasasına da yansiyabilir. Tartışma eksikliği yüzünden yanlışlar yapılabilir. Ve sonuçta büyük adaletsizlikler doğabilir. Nitekim, şimdi yürürlükte olan yasada benzer çarpıklıkları görmek mümkündür. Örneğin, 51, 62 ve 65. Maddeler iyi düzenlenmediği için, çelişkili sonuçlar vermektedir. Müebbed hapislik suç (TCY, 449) teşebbüsün (TCY, 62) cezası 15 yılken, 24 yıllık suç (TCY, 448) teşebbüsün cezası 16 yıldır. İdam yahut müebbed hapis cezasını (TCY, 449, 450) gerektiren bir suçta fer'i iştirakin cezası 10 yılken, 24 yıllık bir suçta (TCY, 448) fer'i iştirakin cezası 12

yıldır. 47. Madde, 51. Madde ve 463. Madde bakımından da aynı haksızlıklar yaşanagelmektedir.

Bütün bunlar tartışma eksikliğinden doğmuştur. 1926'larda belki insan malzememiz kıttı. Bu yüzden yanlışlar yapıldı. Ama şimdi, çalışmalar topluma kapalı tutulduğu için yanlışlar yapılacaktır. Ve ceza yasasında yapılacak her yanlışlık kendi insanımızın üzerine yıkılacaktır. Önce bu gizlilik son bulmalıdır. Hazırlanan taslak hukukçuların ve baroların bilgisine sunulmalı, tartışılmalıdır.

NASIL OLMALI?

Evet, çalışmaları tam bilmiyoruz. Sadece, 1986 Temmuz'unda basına ulaşmış bir metin var. Burada suçlar özel bölümü yer alıyor. O tarihte henüz genel hükümler yazılmamıştı. Şimdi, bu bölümün de tamamlandığı söyleniyor.

Doğaldır ki, en iyi değerlendirme genel hükümlerle birlikte yapılır. Ama, gizlilik yırtılmıyorsa, susup oturmak olmaz. İlk, nasıl bir ceza yasası istiyorsak, onu ortaya koymalıyız. Sonra, basına ulaşan metni ele alıp tartışmalıyız. Zaten, bu metin komisyonun temel yaklaşımını göstermeye yetiyor.

Bize göre, yeni ceza yasası doğru ve çağdaş bir devlet anlayışı üzerine kurulmalıdır. Elbet, devlet korunacaktır. Ama korunacak devlet, otoriter devlet değil, demokratik ve sosyal devlettir. Ceza verme hakkı bu çerçevede düşünülüp düzenlenmelidir. Çağdaş devlet kişi hak ve özgürlüklerini güvenceye alan devlettir. Bu nedenle, kişinin

bütün hareket olanaklarını sınırlayıcı hükümler getirilemez. Devlet casusluğa karşı korunur, hiyanete karşı korunur, anayasal düzeni "zor kullanarak" devirmeye karşı korunur. Devlet eleştiri hakkında korkmaz. Düşünce ve örgütlenme özgürlüğünden korkmaz. Bu hak ve özgürlüklere karşı korunmaz. Tam tersi, çağdaş devlet bu hak ve özgürlükleri korur.

Demek oluyor ki, yeni yasa mevcut yasa da yer alan 140, 141, 142, 143, 151 ve 163. maddeleri kaldırmalıdır. Aynı şekilde otoriter devlet anlayışının uzantısı olan 158 ve 159. Maddeler kaldırılmalıdır. İşkenceyi önleyici yeni ve caydırıcı düzenlemeler yapılmalıdır. Mala ve kişilere dönük suçların cezalandırılmasındaki dengesizlik son bulmalıdır.

Sık sık parantez dönemleri denilen dönemler geliyor. Ve bu dönemlerde geriye yürüyen ceza yasaları çıkarılmış gibi sonuçlar yaratılıyor. 5 yıl önce, 8 yıl önce, 10 yıl önce yapılmış kongreler ve konuşmalar suç sayılıp mahkumiyet hükümleri kuruluyor...

Suç ve cezada yasallık ilkesi, geriye yürümezlik ilkesi, suçsuzluk karinesi, suç ve cezada kişisel ilkesi işlerlik kazanmalıdır. Objektif sorumluluk doğuran düzenlemeler kaldırılmalıdır. Suçun niteliğine ve suçunun kişiliğine uygun ceza verme yolu açılmalıdır. Infazın yargıç tarafından izlenmesi sağlanmalı, infaz mahkemeleri kurulmalıdır. Ölüm cezası ile güvenlik gözetimi cezası kaldırılmalıdır.

BİR ÖNERİ

Burada, altını çizdiğimiz en önemli nokta, geriye yürümezlik ilkesinin işlerlik kazanmasıdır. Kabul edelim ki, ceza yasasının genel hükümlerine bir madde koyup bırakmak yetmiyor. Yıllar yılı yaşadığımız deneyler ortada. Sık sık parantez dönemleri denilen dönemler geliyor. Ve bu dönemlerde (geriye yürüyen ceza yasaları çıkarılmıyor ama) geriye yürüyen ceza yasaları çı-

karılmış gibi sonuçlar yaratılıyor. 5 yıl önce, 8 yıl önce, 10 yıl önce yapılmış kongreler ve konuşmalar suç sayılıp mahkumiyet hükümleri kuruluyor. Böylece geriye yürümezlik ilkesi fiilen yıkılıyor. İnsanlar güvencesiz bırakılıyor.

Yeni yasa bu soruna bir çözüm bulmalıdır. Dava zamanı kurumundan ayrı olarak, dava açma süresi konulmalıdır. Nasıl, Basın Yasası 6 ay yahut 1 yıl içinde açılmayan davalar dinlenemez diyorsa, eylemi ve faili belli olaylar için benzer bir düzenleme yapılmalıdır.

TASLAĞIN DURUMU

Bir kez, taslak son derece dağınıktır. Kısımlar ve bölümler birbirine karışmıştır. Sağlıklı bir bütünlük kurulamamıştır. Kısımlar ve bölümler arasında önemli sarkmalar olmuştur. Bazı ortak hükümler ortaklıkta kalmıştır. Bunların teker teker ele alınması dergi boyutlarını çok aşar. Onun için, ayrıntılı bir tartışmaya giremiyoruz. Sadece, taslağın temel çizgisine değinmek ve benimsediği yaklaşımı sergilemek istiyoruz.

Taslağa baktığımız zaman, politik nitelikli şiddet suçlarıyla genel suçlarda yumuşama eğilimi görüyoruz. Ama, düşünce suçlarında çok acımasız davranılmış. Gerçekten, "Devlete Karşı Suçlar" başlığını taşıyan üçüncü kısım bu söylediklerimizi doğruluyor. Tam politik düşünce suçlarında eski tanımlar kaypaklaştırılıp cezalar ağırlaştırılırken, kanunilik ilkesiyle bağdaşmayan yeni suçlar getiriliyor.

Örneğin, taslak 3.1.4.'te bunu açıkça görüyoruz. "Milli Yararlara Aykırı Hareket" başlığı altında yeni bir suç yaratılıyor. Ve bu suça 3 yıldan 10 yıla kadar hapis ile 5 milyondan 25 milyona kadar para cezası getiriyor. Ama, hangi eylemin niçin suç sayıldığı belirtilmiyor. Karşımıza tam bir keyiflilik örneği çıkıyor. Artık, iktidarın politikasını beğenmeyen her muhalif, bu kapıdan "içeri" atılabilir. Yazarın, çizerin, gazetecinin, sendikacılıkla yahut politikayla ilgilenen kişilerin ocağına incir ağacı dikilebilir. Ne demektir, Milli vararlara avkırı hareket? Buna kim karar verecektir, nasıl verecektir? Bilelim ki, böyle bir madde kişi güvenliğine büyük zararlar verecektir.

Aynı belirsiz tanımlamalar öteki siyasal suçlarda da sürdürülüyor. Bir kez, TCY'nin 141, 142 ve 163. maddeleri hem korunuyor, hem cezaları ağırlaştırılıyor. 141. madde bakımından komisyon "Tevessülü" "teşebbüse" çevirip bırakıyor. Ve gerekçede bu değişiklik suçu somutlaştırılmış olduğunu söylüyor. Oysa, kanunilik ilkesi bakımından önemli bir adım atılmıyor. Yine, hangi eylemin, nasıl suç sayılacağı boşlukta kalıyor. Keyfi uygulamalara açılacak kapılar kapatılmıyor. Üstelik, bu suçlar için cezalar artırılıyor. Örneğin, 3.2.7'de "yıkıcı birleşmeler" (141), 3.2.8'de "yıkıcı propaganda" (142) düzenlenirken milli duyguları zayıflatıcı propagandanın cezası 5 yıldan 10 yıla çıkarılıyor. 163. maddenin karşılığı olarak da 3.2.9 ve 3.2.10'da "gerici birleşmeler" ile "gerici propaganda" düzenlenirken hem kapsam genişletiliyor, hem yepyeni bir

ceza olarak "müebbed hapis" cezası getiriliyor.

ANAYASAYI İHLAL

Taslağın özellikle "Anayasayı İhlal" başlıklı 3.2.1. Maddesi bir belirsizlik örneğidir. TCY'nin 146. Maddesinin karşılığı olan bu düzenlemede "cebir" unsuru kaldırılmış, onun yerine "anayasanın müsaade etmediği usuller" deyiimi kullanılmıştır. Ayrıca, anayasanın fiilen uygulanmasını önlemek suç sayılmıştır. Üstelik, mevcut yasa da yer alan "fer'i şeriklerle" ilgili 3. fıkra taslağa konmamıştır. Böylece, maddenin soyutluğu artırılırken, fer'i failer bile ölüm cezasıyla karşı karşıya bırakılmıştır.

Bu durum, her olağanüstü dönemde daha yaygın anayasa ihlali davalarına yol açacaktır. Yerine göre, bazan iktidar partileri, bazan muhalefet ve öfke yaratmış örgütler, sendikalar, dernekler anayasayı ihlal etmiş sayılacaklardır. Söylenildiği gibi, Anayasa Mahkemesi'nin bulunması bu konuda bir güvence sağlamayacaktır.

Örneğin, milletvekili transferleriyle ilgili olarak üyeliği düşürmeme yolundaki meclis kararları, anayasanın müsaade etmediği usullerle anayasanın fiilen uygulanmasını önleyici eylemlerden sayılabilir. Çünkü, üyeliği düşürmeyen kararlar Anayasa Mahkemesi denetimine girmez. Aynı şekilde, Anayasa değişiklikleri de ancak biçim açısından denetlenebilir. Yani, yasama organınca gerçekleştirilen bir Anayasa değişikliği bile anayasayı ihlal sayılabilir.

Kısacası, Anayasaya aykırılık sorunu ile Anayasayı ihlal sorunu içiçe girip birbirine karışabilir. Ve böyle bir

metin yasama güvencesini ortadan kaldıracaktır. Örneğin, Anayasa Mahkemesi'nin iptaline rağmen, aynı doğrultuda yeni bir yasa yapılması Anayasayı ihlal sayılabilir.

Taslak politik eleştirilerde bir tehdit niteliği taşıyan 159. Maddenin kapsamını da genişletmiştir. 3.6.3'ün üçüncü fıkrasına göre, askeri ve emniyet kuvvetlerinin "bir kısmını tahkir" tümünü tahkir anlamına gelecektir. Bu yolla bir karakoldaki işkenceyi tartışmak bile önlenecektir. Ayrıca, 3.3.4'te "askeri idarede görev yapan kişileri itaatsizliğe sevk" askeri itaatsizliğe sevk niteliğinde kabul edilmiştir. Ve taslakta yer alan ortak hükümler uyarınca, aramızda "ittifak" bulunan ülkelere yönelik eylemler milli savunmaya ilişkin suç olarak görülmüştür. Artık, NATO'yu eleştirmek bile cezayı gerektirecektir. Dahası var, taslak ihbarı insanlara bir ödev olarak yüklemektedir. İhbarcılık kurumlaştırılarak ahlaki bunalımın tohumları serpilmiştir. Kısacası, taslak düşünce özgürlüğü ve demokrasi açısından yaygın bir sınırlama getirmektedir.

ŞİDDET SUÇLARI

İşte, politik nitelikli düşünce suçlarında taslağın temel yaklaşımı budur. Açıkça, bize özgü bir dikta amaçlanmıştır. Komisyon Başkanı DÖNMEZER "Anayasayı korumayı esas aldıklarını" söylüyor ve "cezaları artırıp ek-siltmek bizim işimiz değildir" diyor. Ama bakıyoruz, komisyon cezalarla istediği gibi oynamış. Örneğin, uyusturuculara ilişkin suçlarda, zimmet ve sahtecilik suçlarında, (zorla irza geçme dahil) cinisel suçların tamamında cezalar indiriliyor.

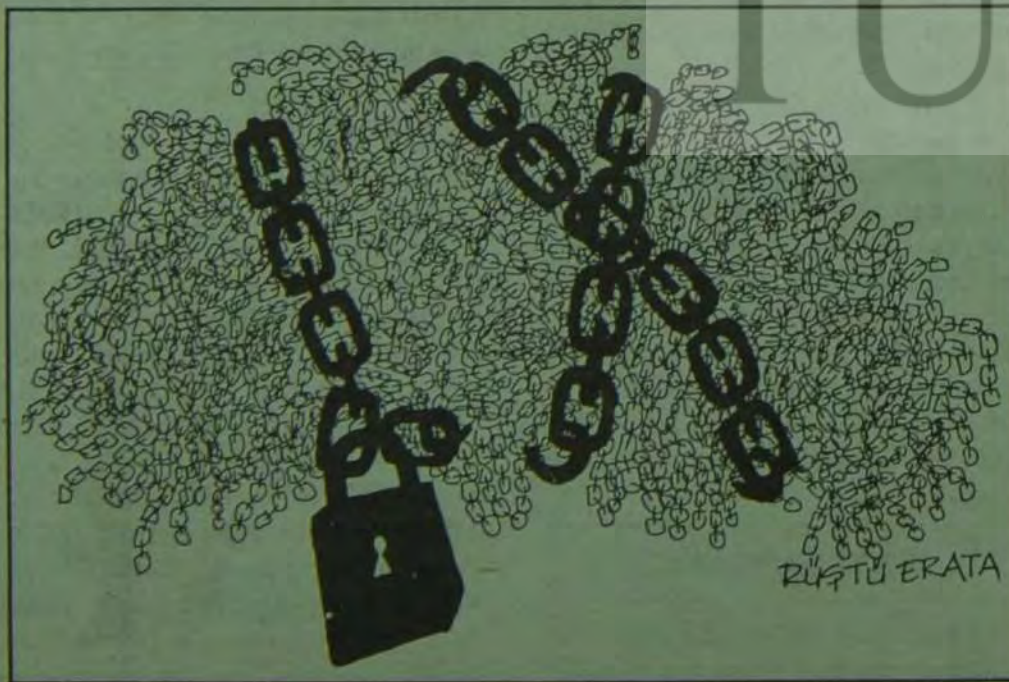
Hatta, düşünce suçlarının kapsamı genişletilip cezaları artırılırken, politik nitelikli bazı şiddet suçlarında tam tersi yapılıyor. Örneğin TCY'nin 149. Maddesinde yer alan "Türkiye ahalisini bir-biri aleyhine silahlandırarak çatışmaya teşvik" suçunun kapsamı daraltılıp devlete karşı suç olmaktan çıkarılıyor ve taban cezası azaltılıyor. Böylece, silahlı sağ eylemcilere örtülü bir af sunulurken, bu suçlar Anayasadaki af yasağının dışına taşırılıyor.

Dahası var, milli duyguları zayıflatıcı propagandanın taban cezası 5 yıldan 10 yıla çıkarılırken (yayın yoluyla işlenirse 15 yıl) "devlet topraklarının tamamını... yabancı bir devlet egemenliği altına koymak" için "elverişli vasıtalarla" gizli ittifak oluşturma suçunun taban cezası 8 yıldan 3 yıla indiriliyor. Ve Anayasayı ihlal amacıyla oluşturulacak gizli ittifak için yine 3 yıl ceza öngörülüyor.

SONUÇ

Dememiz o ki, taslak çağdaş bir devletin ceza yasası olamaz. Böyle bir düzenleme demokrasiyle bağdaşmaz. Tekrar ediyoruz, devlet topraklarının tamamını yabancı bir devlet egemenliği altına koymak için yahut Anayasayı ihlal için "elverişli vasıtalarla" "gizli ittifak" kurmanın cezası 3 yıla indiriliyor. Yani, bırakınız Anayasayı korumayı, komisyon devlet topraklarını korumayı bile önemsemiyor. Devletin toprak bütünlüğü ile anayasasını ihlale yönelik gizli ittifakın cezası 3 yıl yapılırken, anayasal usullerle düzeni değiştirmek için oluşturulacak açık örgütlenmenin cezası 8 yılda bırakılıyor. Bir yazı ile düzeni eleştirmenin yahut dinsel görüşler öne sürmenin cezası 7,5 yıl oluyor. Böyle bir dengesizliğin toplumsal ve hukuksal bir izahı var mıdır? Komisyon sadece demokrasiyi biraz daha daraltıp düşünce özgürlüğünü biraz daha boğmayı esas almıştır.

Özetleyecek olursak, hazırlanan taslak demokrasinin en temel kurallarına, insan haklarına ve hukuka aykırıdır. Çağdaş bir nitelik taşımaktan uzaktır. Toplumumuzda yaşayan herkes bu taslağa karşı duyarlı olmalıdır. Çalışmaların kamu oyu önünde yürütülmesi sağlanmalıdır. Tüm hukuk kurumları, siyasal partiler, sendikalar, basın organları, hukukçular, yazarlar, sanatçılar Bakanlık görevi çağırmalıdır. Taslak hemen açıklanmalıdır. □

Rustü Erata

Avni Odabaşı

YÖK: Bir İlkesizlik ve Keyfilik Anıtı

Ahmet Bilgen

Bilimin özgürce yapılmasını sağlayacak özgür ve özerk üniversiteler gerekli. Çünkü, Nokta dergisinin herkesce bilinen kapağının, durumu veciz biçimde özetlediği artık büyük bir çoğunluk tarafından kabul ediliyor.

Yüksek Öğretim Kanunu'nun yürürlüğe girişinden bu yana beş uzun yıl geçti. Yasanın temel özelliği daha ilk gün belirtildi: "Bu yasa antidemokratiktir; bilim özgürlüğünü, üniversite özerkliğini tahrir edecektir; uygulanması, Yüksek Öğretim Kurulu'nun işlerliğe geçirilmesi ile Türk Üniversite sisteminde büyük yaralar açılacaktır."

Daha sonra Yüksek Öğretim Kurulu oluşturuldu. Böyle bir yasayı benimseyerek işe koyulanların "değerli hizmetleriyle" üniversiteleri nerelere götürebileceklerini kestirmek güç değildi. Beş yıl sonra sonuçlar ortada. Uzun anlatmaya hiç gerek yok. Belki de kamuoyu son beş yılda YÖK'e karşı birleştiği gibi hiçbir konuda birleşmedi.

YÖK'ÜN ÖNLENEMEZ ÇÖKÜŞÜ

Ne var ki, YÖK hâlâ yerinde duruyor. Ama, sesi artık giderek daha cılız çıkıyor. Çünkü YÖK kendisini tasviye ediyor, içeriğini boşaltıyor. Temel çöküntüyü gözlerden saklamak için,

Yüksek Öğretim Kanunu'nun değişmesine önayak oluyor. Her değişiklik ile "reform" olarak sunulan bir ilkeye veda ediliyor.

Havası kaçmakta olan bir balonun yükselmesini sağlamak için atılan ağırlıklar gibi, yasanın dayandığı temel ilkeler YÖK tarafından birbiri ardına feda ediliyor. Gelişmeler, kuşkusuz, atılabilecek ağırlıklar kalmayınca sırayı "mürettebata" getirecek. Geriye yasanın antidemokratik özü kalacak. Asıl sorun da burada. Üniversiteleri, Türkiye'nin geleceğini kurtarmak için yasanın da temelden değişmesi gerekli. Bilimin özgürce yapılmasını sağlayacak özgür ve özerk üniversiteler gerekli. Çünkü, Nokta dergisinin herkesce bilinen kapağının, durumu veciz biçimde özetlediği artık büyük bir çoğunluk tarafından kabul ediliyor.

Oysa YÖK, kendisini yaratanların ve savunanların, karşı çıkanları "maksatlı" olarak nitelendiren ne kadar süslü laflarıyla yola çıkmıştı: "Yüksek Öğretim kurumlarında öğretimin planlanması, düzenlenmesi gerçekleştirilerek ülke insanı için gereksiniminin karşılanması, geleceğin aydınlarının yetiştirilmesi sağlanacak, öğretim ülke çapına yayılacak, eğitimin düzeyi yükseltilecek, öğretim üyelerinin üniversitelere dengeli dağılımı gerçekleştirilecek, araştırmalar teşvik edilecek ve hızlandırılacak..."

YAZBOZ TAHTASI

Bu amaçlar doğrultusunda yasaya hükümler konulmuş, Kurul'a yetkiler tanınmıştı... Beş yılda YÖK yetkilerini hep kullandı. Kendisine tanınan yet-

kileri kullanmakla kalmadı, çok kez yasaya karşı hile yollarına başvurarak, tanınmayan yetkileri de kullandı. Sıkışıldıkça yasa değişikliği yoluna gidildi. Öyle ki, YÖK, Türkiye'de en kısa zamanda en çok değişikliğe uğrayan yasalardan birisi haline geldi.

YÖK'un değişmesi daha yasanın kabulünü izleyen ilk haftalarda başladı. İlk yapılan değişiklik ile dekanların üniversite dışından atanabilmesine olanak tanındı. Böylece kadrolaşmanın önünü tıkayan bir engel aşılmış oldu. Sonraki değişiklikler de yönetime daha geniş tasarruf olanakları sağlayacak biçimde oldu. Sayıları 27'ye yükseltilecek üniversitelerde kontenjanlar artırılarak fizik kapasitelerin çok üzerine çıktı. Buna karşılık çok sayıda değerli öğretim üyesi 1402 ile üniversiteden uzaklaştırıldı. Buna, durumu protesto ederek ayrılanlar da katılınca üniversiteler büyük bir kan kaybına uğradı.

Ayrılanların yerine yenileri gelmedi. YÖK, ilk zamanlarda eleştirilere öğretim üyesi sayısının arttığını ileri sürerek yanıt vermeye çalıştı. Tekelinde tuttuğu birtakım sayıları açıkladı. Kısa sürede, bu rakamların kamu oyunu yanıltmak için mantık saptırmalarıyla elde edilmiş oldukları sergilendi. Gerçekten de YÖK, daha önce "Dr. Asistan" ünvanıyla üniversitelerde yer alanlara "Yardımcı Doçent" ünvanı verilince, bunları üniversiteye yeni gelmiş saymaktaydı. Rakamlara bir de üniversitelere bağlanan yüksek okul öğretmenleri eklenince, YÖK'e göre, öğretim üyesi sayısı arttığında sıkıntı kalmıyordu.

Efsane çabuk çöktü. Her yıl, üniversitelerin açılışlarında rektörlerin bir-

birleriyle yarışmasına öğretim üyesi sıkıntısı olduğunu bildirmeleri YÖK'ün konuyu dile getirmekten vazgeçmesine, hatta rakamları çok büyük bir titizlikle saklamasına yol açtı. Bugün en gelişmiş üniversiteler dahil, öğretim üyesinin haftalık ders yükü ortalama 20 ile 30 saat arasında değişmektedir.

YÖK; başarısının bir başka göstergesinin öğretim üyelerinin üniversitelere dengeli dağılımını sağlamak olduğunu iddia ediyordu. Bu gerekçeyle yasanın öğretim üyeliğine yükseltimede eleştirilen hükümlerini savunuyordu. Yolsuzluğa varan keyfi "kurra"larla "rotasyona" gönderilen öğretim üyeleri sürelerini doldurup, geri dönmeye başlayınca bu konuda da suskunluk yeğlenmeye başlandı.

ÇORAP SÖKÜĞÜ

Önce, uygulanamayacağı ortaya çıkan kurra usulünden vaz geçildi. Daha sonra Eylül 1986'da "2. YÖK Reformu" olarak lanse edilen kanun gücünde kararname ile YÖK'ün geliştirdiği tüm ilkeler yerle bir edildi. Yasa, doktorasını tamamlayan genç akademisyenlerin üç yıl geçmedikçe yardımcı doçentliğe atanmalarını engelliyordu. Amaç, bunları başka, gelişmiş üniversitelere yönlendirmektir. Kanun gücünde kararname ile bu uygulamadan vaz geçildi. Şimdi doktorasını tamamlayanlar Yardımcı doçentliğe kendi üniversitelerinde atanabilecekler. Böylece gazete okuyucu mektupları sütunlarına kadar yansıyan yeni bir karmaşa başladı. Çünkü, üç seneyi doldurmak için bekleyenlerin yerine, yönetimlere yakın, yeni doktoralılar atanıyordu.

Bir yandan öğretim üyesi sayısını şişirmek, diğer yandan "has" kişilere yer sağlayabilmek için geliştirilen bir başka "çözüm" de doçentliğe atanabilmek için "en az üç yıl yardımcı doçent" olarak çalışma koşullarının kaldırılması oldu. Nesnel değerlendirme ölçütlerinin tahrir edildiği, YÖK'ü ve onun atadığı yöneticilerin jürileri istedikleri gibi oluşturdukları anımsamırsa, yakında kendimizi 24-25 yaşlarında "harika" çocuk doçentlerin varlığına şimdiden hazırlamalıyız. Hepsini birer koyu YÖK'cü olacak bu "bilim çocukları" ile yönetim, öğretim üyesi sıkıntısına "çözüm" bulacak!

Yasanın temel ilkelerinden vazgeçildiğinin bir başka kanıtı da araştırma görevliliğine atanma süresinin beş yi-

la kadar uzatılarak "asistanlık" kurumunun yeniden canlandırılması oldu.

Ankara, İstanbul, İzmir dışındaki üniversitelerde çalışan doçentlere kendi üniversitelerinde profesör olabilmeleri olanağı tanındı.

İŞ BİTİRİCİLER

YÖK çıktığında tüm kadrolar dondurulmuş, Kurul'un yeni kadroları belirlemesi ve serbest bırakılması hükme bağlanmıştı. YÖK bu hükümleri keyfi yorumlayarak, başlangıçta, üç bü-

"Başarı oranındaki artışın bir mana ifade edebilmesi için, bu oranı belirleyen kıstasların sabit kalması şarttır... 'başarı oranındaki artış' bu kıstasların hafifletilmesi ve sulandırılmış kitle eğitimine geçilmesi sayesinde kaydedilmiştir... Başarı oranındaki artışı iftihar vesilesi yaparak zaman zaman kamu oyuna açıklamalar yapan kimseler, bundan böyle bunun, eğitim seviyesinin düşürülmesi bahasına elde edildiğini de sözlerine ilâve etmelidirler." (Yeni Forum, 15 Ekim 1986)

yük kent dışında öğretim üyesi çekebilme için Ankara, İstanbul ve İzmir'de profesörlüğe yükseltim kapısını kapalı tuttu. Sonraları "kendini adaylarının" da önünün tıkandığı anlaşıldığından bu uygulamadan "geçici" olarak vaz geçildi. Böylece, önceleri kamuoyunda "hülle" olarak bilinen olay yaygınlaştı. Artık, YÖK'te işini bitiren kentindeki bir başka üniversitede kendisine bir kadro buluyor, ancak, kendi üniversitesinde ders vermeye devam ediyordu. Gerekli ilişkileri kuramayanlara ise profesörlüğe yükseltimden yasal koşulu olan şu hükümlere "uyamadıkları" söyleniyordu.

"Profesörlüğe yükseltim için aşağıdaki şartlar aranır:

a) Doçentlik ünvanını aldıktan sonra en az iki yıl üniversitede olmak üzere; beş yıl ilgili bilim alanında çalışmış bulunmak,

b) Kendi bilim alanında uluslararası düzeydeki bilimsel ve mesleki dergilerde yayımlanmış orijinal eserleri bulunmak ve tercihan bunlara tanınmış müelliflerce atıflar yapılmış olmak ve uygulama alanı bulunan dallarda uygulamaya yönelik çalışmaları bulunmak,

Aday, yayınlarından birini başlıca araştırma eseri olarak gösterir."

Böylece çok değerli birçok bilim adamı YÖK ile iyi ilişkiler geliştiremedikleri ya da bunu istemediklerinden isimleri "citation index"de yok diye geri çevrildi. Ama, "has" adamlara ünvanlar kadrolarla birlikte dağıtıldı. Örneğin Ankara Üniversitesi'nden Hacettepe Üniversite'ne profesörlüğe yükseltimle geçen Güneri Akalın'ın "uluslararası düzeydeki bilimsel ve mesleki dergilerde yayımlanmış orijinal eserlerini" konuya ilgi duyan herkes merak ediyor. Daha ilginç de var. Emekli bir doçent iken Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde çalışmaya başlayan ve Hacettepe Üniversitesi'ne profesör olarak aktarılan sayın Tahir Aktan'ın bırakınız belirtilen niteliğe uyan bir çalışmasını, yayımlanmış herhangi bir "eserini" bulmak mümkün olmadı. Şimdi soru, sayın Aktan'ın "Aday, yayınlardan birini başlıca eseri olarak gösterir" hükmünü nasıl yerine getirdiği. Söylenler doğru ise, Aktan'ın doçentlik tezi de yokmuş.

YÖK yasası ve Kurul'un uygulamaları değerli birçok bilim adamının önünü tıkarken YÖK'cü ekibin kadrolaşma çabaları geliştirilen ilginç yöntemlerle son hızla ilerlemektedir. Bunun son örneklerinden birisi Ankara ve Gazi Üniversitelerinin gerçekleştirdikleri "becayış"tır. Bu takas sayesinde Gazi Üniversitesi'nden Uluslararası ilişkiler doçenti Hasan Köni, A.Ü. D.T.C.F. Tarih bölümü başkanlığına, bu bölümden tarihçi Refet Yinanç, G.Ü. Uluslararası İlişkiler Bölüm başkanlığına profesör olarak sıçramayı başarmışlardır. Takaslar kimi zaman toplu transferlere yol açmaktadır. Bunun bir örneği öğretim üyesi yokluğundan kapanma tehlikesi geçiren Hacettepe Üniversitesi Elektrik Bölümü'nün ODTÜ'den çok sayıda doçenti profesör olmalarını sağlayarak kendisine çekebilmesidir. İstanbul'da dört ayrı

üniversitesinin olması trafiği iyice karıştırmıştır. Bu dört üniversitede profesörlüğe atandığı üniversitenin yolunu dahi bilmeyen öğretim üyelerinin bulunduğu yarı şaka, yarı ciddi anlatılmaktadır. Kadrosu başka yerde olduğu halde kendisi eski üniversitesinde yöneticilik yapanların sayısı da az değildir. Esasen, becayiş yolundan yararlanların önemli bir kısmı belirli bir "kafa yapısına" sahip olduklarından "geçişler" çok kez profesörlüğe terfi yanında bir de yönetici göreve atanmayla birlikte gerçekleşmektedir. Ankara Üniversitesi'ne başka üniversitelerden atanan Yalçın Tuncer, Nuri Akkaş, Önder Tüzünel, Bilgin Kısakürek, Erol Aygün, Yavuz Erkan, Fuat Bayrakçı, Timur Doğru, Ural Akbulut profesörlüğe yükseltilirken rektör yardımcılığı, dekanlık, dekan yardımcılığı, enstitü müdürlüğü, bölüm başkanlığı görevlerine atananların yalnızca bir kısmıdır.

Akademik yöneticilik görevlerine, atandıkları kurumun bilim dalıyla ilgisi olmayan kimselerin atanmasına YÖK döneminde o denli alışılmıştır ki, bu atamalar artık dikkati bile çekmemektedir. Böylece, A.Ü. Basın Yayın Yüksek Okulu'nda Veteriner Fakültesi'nden bir profesör müdürlük, ODTÜ Gaziantep Mühendislik Fakültesinde bir ekonomi hocası dekanlık yapabilmektedir. Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nin durumu en ilginç olanıdır. Dekan Musa Şenel eski akademi mezunu ve "ticari matematik, mali matematik" dersleri veren, bunun dışında mühendislikle ilgili hiçbir formasyonu olmayan bir kişidir. Ama, Mühendislik Fakültesi dekanı olarak mühendislik ders programlarının yapılmasında, öğretim elemanlarının görevlendirilmesinde tek ve son yetki olarak "ülkeye önemli katkılarda" bulunmaktadır. Sözelimi, her dönem beş mühendislik dersinin verilmesi görevini üstüne almakta, karşı çıkan konunun uzmanı kişilerin fakülteden uzaklaştırılmalarına çalışmaktadır. Bunun son örneği Nükleer Mühendislik alanında uluslararası ün sahibi Prof. Dr. Tolga Yarman'ın derslerinin elinden alınıp, okulda "aylak" bırakılmasıdır. Prof. Yalman'ın YÖK'e başvuruları hasır altı edilmiş, açtığı davalar ise sürmektedir. Ne yazık ki, Prof. Yarman artık üniversite öğretim üyeliğinden ayrılmıştır.

Son kanun gücünde kararname ile kısmi zamanlı öğretim üyelerinin bö-

Ferruh Doğan

lüm düzeyinde yönetici olmalarına olanak tanınarak, tam gün çalışma ilkesi de yerle bir edilmiştir. Artık YÖK, yöneticilik yapacak kişileri daha kolay bulabilecektir!

Yüksek öğretimde kadrolaşmanın bir aracı da öğretim görevliliğine yapılan atamalardır. Yükseköğretim Yasası, üniversite ve bağlı birimlerinde görev alacak öğretim görevlilerinden,

görevlendirilmelerinde gözetilmesi gereken hükümleri, 31 ve 32.nci maddelerinde düzenlenmiştir. Bu hükümlere göre, görevlendirilecek öğretim görevlisinin;

"a) Uzmanlık alanındaki çalışma ve eserleri ile tanınmış kişiler olmaları, b) Görevlendirilecekleri derslerle ilgili atanmış öğretim üyesinin bulunmaması

c) Herhangi bir dersin özel bilgi ve uzmanlık isteyen konularının eğitimi-öğretimi ve uygulaması için gerekli bulunmasıdır."

Oysa ki, üniversite ve bağlı birimlerinde öğretim görevlisi görevlendirilmelerinde, yasanın bu buyurucu hükümlerine hiç uyulmamaktadır. Bu alanda yapılan görevlendirmelerde gözetilen tek ilke, görevlendirme yetkisine sahip makamlar ile yakın ilişkide bulunması ve onlarca tanınır olmasıdır. Öğretim görevlisi olarak görevlendirilenlerin bir kısmı emekli asker yada memur, bir kısmı ise üniversite ve bağlı birimlerinde yöneticilik ve memurluk görevlerini sürdürenler arasından yapılmaktadır. Böylece, emekli olmuş kimselere, yüksek öğretim kuruluşlarında boş zamanlarını değerlendirme ve bu arada bir miktar gelir sağlama olanakları yaratılmaktadır. Halen üniversite ve bağlı birimlerde görev yapan memurlara öğretim görevliliği ile ek gelir sağlanması amacı gözetilmektedir. Bu türden görevlendirmelerde, görevlendirilenlerin, görevlendirildikleri dersle uzak-yakın bir ilişkisi araştırılmadığı, soruşturulmadığı gibi, yasanın sıraladığı nitelikler ciddiye alınmamaktadır. Üniversite genel sekreteri, fakülte sekreteri ve yardımcıları, özlük işleri müdürü, inşaat dairesi başkanı vb. leri türkçeden yabancı dile kadar bir sürü derse, ücret karşılığı öğretim görevlisi olarak, görevlendirilmektedir. Böylece Türkçeyi bilmeyen Türkçe dersi öğretim görevlisi, yabancı dil bilmeyen yabancı dil okutmanları ortaya çıkmaktadır.

Öğretim görevliliği kurumunun yasadışı uygulaması, yalnızca lisans düzeyindeki eğitim-öğretim alanında değil, aynı zamanda yüksek lisans programında da sürdürülmektedir.

Keyfilik o boyutlara ulaşmıştır ki, bilimsel ölçütler, yasal hükümler büyük bir pervasızlıkla görmezlikten gelinmekte, yaren, tanıdık, ideolojik birlik tek ölçüt olmaktadır. Bunun böyle olduğu, yansız bir araştırma ile ortaya kolaylıkla konulabilir.

Araştırma görevlileri yasada, yüksek öğretim kurumlarına yapılan araştırma, inceleme ve deneylerde yardımcı olan ve yetkili organlarca verilen öteki görevleri yapan öğretim yardımcıları olarak tanımlanmaktadır.

Tanım bu olmasına karşın, araştırma görevlileri, günümüzde üniversite ve bağlı birimlerinde, araştırma, inceleme ve deneylerde yardımcı olma yerine, fiilen öğretim üyesine verilen görevleri üstlenme durumunda kalmaktadır. Araştırma görevlisi, atandığının hemen ertesinde, fiilen ve tek başına ders yürütmekte, sınav yapmakta ve sınav kağıtlarını değerlendirmektedir. Yasal olarak, önlisans, lisans ve lisansüstü düzeylerde eğitim-öğretim ve uygulamalı çalışmalar yapmak ve yaptırmak görevi öğretim üyelerine verildiğinden, yasal kılıfa uydurmak için, bir öğretim üyesi dersi kağıt üzerinde üstlenmiş görünmekte ve ancak bu üstlendiği görevlerinin tümünü, araştırma görevlisi eli ile yürütmektedir. Ders öğretim üyesinin üstünde görüldüğünden onun öğretim yüküne sayılmakta, zorunlu öğretim yükünün üzerinde ders yükselmiş ise, ek ders ücreti, ders araştırma görevlisi tarafından yürütülmekte olmasına karşın, üstlenmiş görünen

Artık YÖK bir ilkesizlik ve keyfilik anıtı olarak müzeye kaldırılmalı, "icraatı" Meclis Araştırma Komisyonlarının, Maliye Bakanlığı'nın, Sayıştay Denetçilerinin ve Cumhuriyet savcılarının ilgi alanı olarak ele alınmalıdır.

öğretim üyesinin adına tahakkuk etmekte ve ona ödenmektedir. Oysa ki, ek ders ücretinin tahakkuku ve ödemesi, dersin fiilen öğretim üyesi tarafından yapılmasına dayandırılmıştır. Buna karşın, ek ders ücretinin dersi yürütmeyen, uygulamayı bizzat gerçekleştirmeyen öğretim üyesi adına tahakkuku ve ödenmesi, yasanın açıkça çiğnenmesinin yanısıra, araştırma görevlileri sırtından öğretim üyelerinin kazanç sağlamaları gibi bir sonuç doğurmaktadır. Maliye Bakanlığı ve Sayıştayın, YÖK Denetleme Kurulunun bunları görmezlikten gelmesi, ders mü-

teahhittliği denebilecek bir kurumun üniversite ve bağlı birimlerinde oluşması sonucunu vermektedir. Öğretim üyesi, kendi bizzat vermeyeceği için fazla sayıda ders üstlenmekte, bunları araştırma görevlileri eli ile yürütmekte ve böylece haksız ve yasadışı kazanç sağlamaktadır. Bu durumda olanların önemli bir kısmının aynı zamanda yönetici olduklarını söylemek bile gereksizdir.

Üniversitelerde yasal olarak öngörülen eğitim-öğretim süresine fiilen uyulmamaktadır. Öndört hafta olarak öngörülen bu süre, ara sınavlar için ayrılan haftalar nedeniyle fiilen 8-9 haftaya kadar inmektedir. Çünkü, sınav yapılacak salon bulma zorluğu derslerin fiilen yapılmaması sonucunu doğurmaktadır. Bu sınav sayısının dörde çıkartılmasıyla tüm üniversitelerin "açık öğretim" fakültesine dönüştürülmesi süreci büyük ölçüde tamamlanmış olacaktır.

MÜZEYE KALKMA ZAMANI

Görüldüğü gibi, beş yıllık uygulama sonucunda YÖK'ün dayandığı tüm ilkelere çökmüş, ortada dar bir kadrolaşmanın keyfi yönetimine bırakılmış bir üniversite kalmıştır. YÖK'ün bu durumda savunmasını üniversitelerde başarı oranının artışı gibi tek bir öge üzerine inşa ettiği gözlenmektedir.

Bu sözde başarının ne olduğunu ise sözü YÖK'ün "maksatlı" bulamayacağı bir yayın organına vererek açıklayalım: "Başarı oranındaki artışın bir mana ifade edebilmesi için, bu oranı belirleyen kıstasların sabit kalması şarttır... 'Başarı oranındaki artış' bu kıstasların hafifletilmesi ve sulandırılmış kitle eğitime geçilmesi sayesinde kaydedilmiştir... Başarı oranındaki artışı iftihar vesilesi yaparak zaman zaman kamuoyuna açıklamalar yapan kimseler, bundan böyle bunun, eğitim seviyesinin düşürülmesi bahasına elde edildiğini de sözlerine ilave etmelidirler." (Yeni Forum, 15 Ekim 1986.)

Fazla söze gerek yok. Görüldüğü üzere YÖK'ün kamuoyundan gerçekleri bilinçli olarak sakladığı, tahrif ederek yansıttığı konusunda neredeyse bir ulusal birlik oluşmuştur. Artık YÖK bir ilkesizlik ve keyfilik anıtı olarak müzeye kaldırılmalı, "icraatı" Meclis Araştırma Komisyonlarının, Maliye Bakanlığı'nın, Sayıştay Denetçilerinin ve Cumhuriyet savcılarının ilgi alanı olarak ele alınmalıdır. □

Necdet Bulut'u Anıyoruz Bilime ve Toplumsal Mücadeleye Adanmış Bir Ömür

"İster adsız bir bilim emekçisi isterse büyük keşiflere, gelişmelere yön veren ünlü bir kişi olsun, gerçek bilim adamı, 'Ben bana sunulan bilimsel sorunlara eğilirim, onların çözümü ile ilgilenirim. Bu çalışmaların sonuçlarının nasıl kullanılacağı beni ilgilendirmes' diyebilir mi? Dese bile, bu onu yaratıcılarından olduğu kötü sonuçların sorumluluğundan kurtarır mı?"

"Bu sorulara doğru yanıt verebilmek için bilim adamının bilimi kimler için geliştirdiğine eğilmek gerek. Yani bilim adamının hangi sınıfların çıkarına hizmet ettiği sorusudur asıl yanıtlanması gereken."

Necdet Bulut

Necdet Bulut'u bundan 8 yıl önce, 8 Aralık'ta yitirdik. Karanlık bir geleceğin hazırlığındaki güçlerce yönlendirilenler, o geleceğin aydınlık olmasını isteyen, aydınlık yarınlara ışık tutan bir bilim adamının, bir mücadele adamının daha yaşamına son vermişlerdi. Ama bilime ve toplumsal mücadeleye adanmışlığı kendi yaşamında bütünleşmiş, bilimsel çalışmalarıyla ve verdiği toplumsal mücadele ile örnek olmuş bir kişinin yaşamına son vermekle saçtığı ışığı söndürmek aynı şey değil. Aynı şey olmadığını kanıtı da Necdet Bulut'un kısa yaşamına sığdırabildikleri... Kendisinden sonraki kuşaklara bıraktığı zengin mirasın, burada ancak bir bölümüne değinmekle yeteniyoruz.

Bulut 1960 Ekim'inde İstanbul Üniversitesi Fen Fakül-

tesi Jeofizik Bölümü'nü bitirdi. 1961-62'de MSB Araştırma-Geliştirme (ARGE) Başkanlığında askerliğini yaptı. Bilgisayar konularına ilgisi ARGE'de bir yıl süreyle katıldığı "stok kontrol sorunlarının bilgisayarla çözülmesi" komisyonu çalışmalarıyla başladı. 1963 başından 1969'a kadar IBM Şirketinde sistem mühendisi olarak çalışan Bulut bu arada Londra'da konusu ile ilgili kurslara katıldı.

IBM'de çalıştığı süre içinde "Dünyanın hiçbir köşesindeki çalışma biriminde sendika kurdurmaz"lığıyla ünlü bu şirkette Bilgi İşlem İşçileri Sendikası'nın kurulmasına öncülük etti.

Necdet Bulut 1969 Mayıs'ında ODTÜ Elektronik Hesap Bilimleri Bölümü'ne programcı olarak girdi. Kısa sürede yetenekleri ve çalışkanlığıyla kendini tanıttı, aynı yılın Kasım'ında öğretim görevliliğine atandı. 1970 Şubat'ında ABD'de Indiana Eyaleti'nin West Lafayette kentindeki Purdue Üniversitesine giderek doktora çalışmalarına başladı. 1972 Haziran'ında bilgisayar bilimleri dalında yüksek lisans, 1973 Ağustos'unda yine aynı dalda doktora derecesi aldı. Üzerinde çalıştığı konu "yazılım fiziği" konusudur. Doktora hocası M.H. Halstead'le birlikte bu konuyu bilim dünyasına ilk kez sunanlardan biri oldu. (Halstead, 1977'de yayımladığı "Elements of Software Science" adlı kitabında konuya Necdet'in katkılarından övgüyle söz eder). Bulut 1974 Haziran'ına kadar Purdue Üniversitesinde Yardımcı Profesör olarak çalıştı, bu sürede yazılım fiziği konusundaki araştırmalarını sürdürdü. 1974 Haziran'ında ODTÜ'de öğretim üyeliğine dönen Bulut aynı yılın Eylül'ünde yardımcı profesörlüğe yükseldi. 1974 sonunda Libya Tripoli Üniversitesinin daveti üzerine Trablusgarp'a gitti, bilgisayar edinilmesi ve bilgisayar bilimleri eğitimi konularında danışmanlık yaptı.

Necdet Bulut'u 1975 Şubat'ında ODTÜ Bilgisayar Merkezi'nin yönetmeni olarak görüyoruz. On binden fazla öğrenciye, bine yakın öğretim üyesine, pek çok üniversite dışı kuruluşa hizmet veren ve Türkiye'nin en büyük Bilgisayar Merkezi olan ODTÜ Bilgisayar Merkezi'nin yönet-

meni olarak Bulut, bir yandan konuya hakimiyeti, bir yandan sonsuz enerjisi, ama en başta insan ilişkilerindeki başarısı ve demokratik tutumu ile tanındı, sevildi, saygı uyandırdı. Merkezin (ve tüm ODTÜ'nün) çalışanları için Necdet, her türlü sorunlarında yardımcı olan, dertlerini rahatça açabilecekleri, güvенеbilecekleri gerçek bir dosttu. Bulut ODTÜ çalışanlarının sendikalaşma mücadelesine de büyük katkı koydu.

Bulut 1975'te Los Angeles'te Güvenlikli Yazılım Bilimsel Kongresine, aynı yıl Frankfurt'ta Zaman Paylaşımı Bilgisayar Kullanımı Konferansına, 1976'da Uluslararası Bilgi İşlem Federasyonu'nun (IFIP) düzenlediği Varşova Uluslararası Bilgi İşlem Kongresi'ne katıldı.

Necdet'i, 1977'nin 14 Şubat'ında Hasan Tan'ın ODTÜ rektörlüğüne getirilmesiyle başlayan yoğun bunalım döneminde, demokratik bir üniversite için verilen mücade- lenin ön saflarında görüyoruz.

Bu bunalımlı dönemde Necdet yardımcı profesörlerin temsilcisi olarak ODTÜ'nün en yüksek akademik organı olan Üniversite Konseyi'nin üyeliğine seçildi. Öğretim üyelerinin demokratik üniversite mücadelesine bir yıl süreyle bu boyutta da katkı koydu.

Necdet Bulut ODTÜ'deki öğretim çalışmalarının yanı sıra 1977 sonundan başlayarak TODAİE Sevk ve İdare Yüksek Okulu'nda "Bilgi İşlem Sistemleri" dersini verdi. Bu dersin kitabını hazırlamaktaydı, ne yazık ki bu çalışmayı tamamlayamadı. 1978 başında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nden Temel Bilimler Fakültesinde "Doğrusal Programlama" dersini vermek üzere davet edildi. Temmuz'dan başlayarak da ODTÜ'den izinli olarak KTÜ Elektronik Hesap Bilimleri Enstitüsünde görev aldı, Bilgisayar Merkezi'nin yöneticisi oldu. Necdet hızla bu merkezin kuruluşunu yoğun çalışmaları içine girdi. Sistem seçimi, ihaleler, bina projeleri... Sürekli önüne çıkarılan bürokratik engeller... Necdet, Merkez'i insangücü, fizikgücü, fiziksel gerçekleştirim, donatım, kitaplık gibi çeşitli alanlarda 5-6 ay gibi kısa bir sürede adeta yoktan var etti.

Bu arada Bulut'un Sayıştay'da Bütünleşik Bilişim Sistemi geliştirme çalışmalarını da anmalıyız. Necdet'in başkanlığında bir ekip çalışması sonunda 1976 Haziran'ında iki ciltlik ön olurluk raporu hazırlandı. Yine onun başkanlığındaki bir ekip çalışmasının ürünü de "Türkiye Bilgi İşleme Merkezleri Kılavuzu" adlı kitaptır. Necdet ayrıca Ziraat Bankası'nda danışman olarak bilişim sistemi geliştirme çalışmalarına katılmaktaydı.

Çeşitli üniversitelerdeki öğretim üyelerini bir demokratik kitle örgütünde birleştirmek üzere yapılan çalışmalarda Necdet başından beri yer aldı. Uzun ve yorucu bir hazırlık döneminden sonra 1975 Mayıs'ında kurulan Tüm Öğretim Üyeleri Derneği'nin (TÜMÖD) Kurucu Yönetim Kurulunda Genel Yazman'lık görevini üstlendi. Özellikle örgütlenme konusunda yoğun çalışmaları oldu. TÜMÖD'ün Mart 1976'daki 1. Genel Kurulunda yeniden Genel Yazman seçildi. Mayıs 1976'da düzenlenen Yüksek Öğretim Sorunları Seminerinin hazırlık çalışmalarında yer aldı.

Necdet Bulut'un teknik elemanların örgütlü mücadelesine katkısı Tüm Teknik Elemanlar Derneği (TÜTED) işleyişinde oldu. Necdet 1976-78 arasındaki iki yıllık dönemde TÜTED Merkez Yönetim Kurulu üyesi olarak çalıştı. Haziran 1978'de toplanan 4. Genel Kurul'da da Genel Yönetim Kurulu üyeliğine seçilmişti.

Ülkedeki bilişimcileri örgütleyen Türkiye Bilişim Derneği (TBD) çerçevesinde de etkin görevler üstlenen Bulut 1975-76 döneminde TBD'nin Genel Başkanı olarak çalıştı.

Bulut, mesleği yönünden yakın ilişkide bulunduğu Elektrik Mühendisleri Odası'nın "Bilgisayar ve Ülkemizdeki Kullanımı" konulu dizi panellerinin vazgeçilmez konuşmacısıydı. Bu panellerde onun teknik konuları geniş dinleyici kitlelerine yetkin bir biçimde ve akıcı bir dille aktarmadaki üstün başarısına tanık olmuştuk.

Tüm bu çabalar arasında, çeşitli dergilerde, Milliyet ve Vatan'da yazıları çıkıyor; kongre ve konferanslara tebliğ yetiştirecek, panellere, açık oturumlara konuşmacı olarak katılacak zamanı buluyordu.

Şimdi durup da geriye doğru bakınca kişinin ilk tepkisi bu denli yoğun bir çalışmayı Bulut'un kısa yaşamına nasıl sığdırdığına şaşmak oluyor. Onun örgütlü mücadeleye inancını, bitmek bilmez enerjisini, çalışma verimliliğini bilenler için aslında şaşılacak bir şey yok. Hem sürekli eylem içinde yer alan; hem sürekli okuyan, bilgisini geliştiren; hem de durmadan üreten, bilgi ve bilincini kitlelere taşıyan üçlü bir sürecin içinde oldu hep Necdet. Bir bilim adamı olarak topluma; işçi emekçi kitlelere karşı sorumluluğunun bilinci içinde yaşadı, çalıştı, mücadele verdi. Bir yazısında şöyle diyordu:

"İster adsız bir bilim emekçisi isterse büyük keşiflere, gelişmelere yön veren ünlü bir kişi olsun, gerçek bilim adamı, 'Ben bana sunulan bilimsel sorunlara eğilirim, onların çözümü ile ilgilenirim. Bu çalışmaların sonuçlarının nasıl kullanılacağı beni ilgilendirmes' diyebilir mi? Dese bile, bu onu yaratıcılarından olduğu kötü sonuçların sorumluluğundan kurtarır mı?"

Bu sorulara doğru yanıt verebilmek için bilim adamının bilimi kimler için geliştirdiğine eğilmek gerek. Yani bilim adamının hangi sınıfların çıkarına hizmet ettiği sorusudur asıl yanıtlanması gereken."

* Necdet Bulut'un Güney Gönenç tarafından kaleme alınan biyografisinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Necdet Bulut'u Anıyoruz

Puslu Bir Aralık Gününden Necdet'e "Selâm"

Ayşegül Yüksel*

Kuşulu Park'ın Atatürk Bulvarı'na bakan dış yüzünde, sarımsak dolaşmış olmuştur bir çifti simgeleyen sevimli bir yontu selamlar yoldan geçenleri. Park'ın çevresinin henüz düzenlenmediği, yontunun henüz yerine yerleştirilmediği yıllarda, o köşe zaman zaman içinden kurtulması neredeyse olanaksız bir çamur batağına dönüşürdü. Bu gerçeği Necdet Bulut, Rona Aybay, Önder ve ben 1976'yı 77'ye bağlayan 31 Aralık gününün puslu öğleden sonrasında hep birlikte -çamura saplanan bizim arabayı yerinden oynatabilmek için- dizlerimize dek batağa daldığımızda öğrendik. Dostluğumuzun Kuşulu Park'ın çamurlu köşesinde "anılaşacağımı" bilemezdik o gün. Necdet'in, iki yıl sonraki Aralık ayında onu "düşman" bellemişlerin kursunlarına hedef olacağını da...

Çamura ilk batan, bozulan arabasını yoğun trafiğin dışına çıkarmak isteyen bir İngiliz bayan arkadaş olmuştur. Ona yardımcı olmak için Önder'le ben de arabayla peşinden gittik. İngiliz arkadaşın arabasını iterek çıkardık çamurdan, ama bu kez de bizim tekerlekler yarı yarıya batağa gömülmüştü. Amansız soğuk altında, koca kentin baş döndüren yılbaşı trafiği içinde arabayı iki başımıza boş yere itekleyip duruyoruz.

"N'oldu yahu?"

Necdet ve Rona kaldırımdan bize sesleniyorlar. İki dirhem bir çekirdek giyinmişler. Çamurda debelenmeyi bırakıp gülerек onlara dönüyoruz:

"Bu ne şıklık beyler? Gezmeye mi gidiyorsunuz?"

O günlerde dördümüz de O.D.T.Ü. öğretim üyesiyiz. Üniversitemiz "rektörlük makamı"na ilişkin bunalım dönemlerinden birini yaşıyor. Bunalımı noktalayabilmek için haftalardır gruplar halinde devlet yetkililerine, milletvekillerine gidip dert anlatmaya çalışıyoruz. Necdet'le Rona da o gün dönemin başbakanı Demirel'le görüşmeye gitmişler. Şıklıkları ondan. Şimdi de bir köşe yazısıyla randevuları var.

"Sakin yardım etmeye kalkmayın, siz de batarsınız," dememize kalmadı, ikisi de temiz giysilerini umursamadan batağa daldılar; biraz gerçekten yardım edebileceklerine inandıklarından, daha çok da bizi çaresizliğimiz içinde yal-

nız bırakmaya gönülleri razı olmadılarından. "Bu halde sizi ne gazeteden ne de evden içeri sokarlar." diyorum. Ama olan olmuş, geriye dönüş yok. Bir yandan güçlerimizi birleştirip, çocukça bir inançla arabayı omuzlarken, bir yandan da gülüyoruz. Çamur deriyi bayram yerine dönmüş... Başarıya ulaşma olasılığı çok güçsüz sayışmaları elbirliğiyle sürdürme alışkanlığı mı? Ya da dostları zor durumda yalnız bırakmaktan alınan, zor durumdayken dostların desteğinin verdiği doyum olmaz tat mı dört koca insanı çamur içinde debelenmeye iten? İki kişi daha omuz verse belki başara- cağız; omuz veren çıkmıyor... Yine de bir saati aşkın bir süre yanışmıyoruz

O, Yalnız Kendisi İçin Yaşamadı

Rona Aybay*

Necdet Bulut'u düşündüğümde aklıma gelen ilk şey, onun en zor günlerde bile bozulmayan iyimserliği oluyor. Necdet, güler yüzü ve ışıl ışıl parlayan gözleriyle hep, tam bir "iyimser" olmuştur.

Ama Necdet'in bu iyimserliği, her şeyin kendiliğinden iyiyeye varacağını sanan "safca" bir iyimserlik değildi elbette... Necdet'in iyimserliği; bıkmadan, usanmadan, yılmadan işlerin kötüye değil iyiyeye doğru gitmesi için çalışmasından kaynaklanan bir iyimserlikti.

O.D.T.Ü.'nde yaşadığımız o fırtınalı günlerde Necdet'in yorulmak bilmez çalışkanlığı sayesinde düze çıktık çoğu zaman. Hele, Üniversite Konseyi Üyelikleri için ya da Öğretim Üyeleri Derneği Yönetim Kurulu Üyelikleri için seçimler yapıldığında Necdet'in örgütçülüğü görülecek şeydi. (Sahi, o zamanlar Üniversitelerimizde seçimler yapıldı. O.D.T.Ü. gibi, "tepeden inme" yöneticiler eliyle yönetilmek üzere özel kanunla kurulmuş bir Üniversitede bile, "seçilmiş" kişiler bulunurdu ve "seçilmiş" olmak onur duyulan bir şeydi!)

Necdet'le girdiğimiz hiç bir seçimi kaybetmedik. Çünkü, gerçekçiydik.

yenilgiye boyun eğmeye? "Pes" dediğimizde de, sonuna dek direndiğimiz için kıvançlıyız. Gerçekten yenilmiş sayılır mıyız?

Arabayı çamurdan çıkaramıyoruz o gün. O.D.T.Ü.'deki bunalım da daha bir yedi-sekiz ay sürüyor. Yine de sonunda çözümleniyor ortak çabalarımızla. Elbirliğiyle çalışılınca umut var demek...

Aradan on yıl geçmiş... Rona yarı yarıya İstanbul'a yerleşti. Görüşemiyoruz ama telefondaki sesinden yaşama sevincini sürdürdüğünü anlıyoruz. Necdet ise çamura bulanmış "lacileri" içinde, döndürücü soğuğa aldırmağsızın arabayı omuzlarken, yüzünden hiç eksilmeyen aydınlık gülüşüyle, inançlı, dost sesiyle Aralık ayının puslu havasını yirtiveriyor orta yerinden:

"Ha gayret! Hep birlikte!"

* Doç. Dr. İng. Dil ve Ed. Böl., ODTÜ.

Çoğu zaman, kendisi aday olarak ortaya çıkmazdı ama; sanki kampusun çeşitli yerlerinde aynı anda bulunup, kim aday olursa kimlerden kaç oy alabileceğini çok isabetle tahmin eder, desteklediği adayların oy sayısını artırıcı konuşmalar yapardı. Necdet'in bütün bu örgütçü çabalarının yanı sıra "bilimsel" çalışmaları da ona saygınlık sağlamıştı. O zaman da şimdi de hâlâ aklımın ermediği o "bilim" ve "bilgisayar" denilen evrende, kendi evinde gibi dolaşır, hep daha iyiyeye, daha verimliye ulaşmaya gayret ederdi. Örgütçülüğü de, bilimliliği de hep heyecanlı, hep coşkulu, hep özveriliydi Necdet'in.

Necdet'i vurup, genç yaşta aramızdan ayıranlar, kendi habis amaçları açısından doğrusu isabetli bir iş yapmış oldular. Çünkü, bu iyimser, bu çalışkan, bu sevimli Necdet Kardeş, yaşadıkça çevresine umut ışıkları saçmaya devam edecek; yalınlığa, boşvercilığe meydan vermemekte direnecekti.

Necdet'in böyle alçakça bir cinayetle aramızdan koparılması karşısında tek tesellimiz şu sözleri yinelemek oluyor:

"O, yalnız kendisi için yaşamadı!"

* Prof. Dr. AU-SBE Eski Öğr. Ü.

... Ama Gelişmeyi Kim Durdurabilir?

Aydın Köksal*

Tanıştığımızda Necdet Bulut Orta Doğu Teknik Üniversitesinde Bilgi İşlem Merkezi'nin başındaki görevine başlamıştı. Ben de Hacettepe Üniversitesinde Bilgi İşlem Merkezi Müdürü olarak çalışıyordum. O dönemde aynı zamanda Türkiye Bilişim Derneği Başkanı olarak mesleğimizi örgütleme doğrultusunda yoğun bir çaba içindeydik. Necdet Bulut ile tanışmamız onun Derneğe üye olarak katılması sırasında gerçekleşti. Necdet Bulut TBD'nin 302 sayılı üyesi olarak meslek kütüğüne yazılan en eski üyelerinden biri oldu. Sonradan bir dönem TBD Başkanlığı da yaptı.

Daha bu katılma sırasında, Necdet Bulut'un bilişim mesleğinin örgütlenmesi, bilişimin halk yararına kullanılması, bilgisayarın genç kuşaklara yaygın biçimde tanıtılması konularında konuşurken gösterdiği coşku beni ilk günden başlıyarak hep etkilemiştir.

Necdet Bulut halkın aydınlanmasını en önemli görev bilen gerçek bir yurtseverdi. Kişi olarak kendi çıkarlarını gözetenek değil, toplumun gelişmesine katkı vererek mutlu olan, bu uğurda yoğun ve uzun süreli çalışmayı, yorulmayı, yıpranmayı göze alan yiğit bir halk çocuğuydu. Bildiklerini çevresindeki arkadaşlarına, asistanlarına, öğrencilerine iyice öğretmek için çırpır, onların sorunlarına arkadaşça eğilmek,

"Jacquard Makinasının Çiçekleri" Güney Gönenç*

Bir gece geç vakit telefon çaldı. Necdet telefonun öbür ucunda, -merhaba bile demeden- çok heyecanlı bir sesle "Güney, çabuk Nazım'ın Tüm Eserleri'nin ikinci cildinin 203'üncü sayfasını aç" diye bağırdı. Dediği yeri açtım, Nazım'ın Russak'tan çevirdiği "Jacquard Makinasının Çiçekleri" şiiriyle karşılaştım. Necdet'le üç kez birlikte verdiğimiz "Bilgisayar ve ülkemizde kullanımı" panellerinde sık sık adını andığımız J.M. Jacquard, Fransız Devrimi sıralarında ilk kez "delikli kart"ı bulan ve bu yolla istenen desenlerin, "çiçekle-

çözüm bulmak isterdi. Hem öğrettiği konuyu, hem öğrencilerini seven, bu yüzden de öğretim çabasında üstün başarı kazanan bir öğretim üyesi olarak çabucak sıvırdı.

Amerika Birleşik Devletlerinde Bilgisayar Bilimleri konusunda yaptığı doktora çalışmasının kendi ülkesinin çocuklarına bir şeyler verebildiği ölçüde anlam kazanacağını düşünmekten hiçbir zaman geri durmadı. Bunu yalnızca düşünmekle kalmadı; yurdun uzak bir köşesinde, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde kurulması planlanan, fakat bir türlü gerçekleştirilemeyen Bilgi İşlem Merkezi'ni yoktan var etmek üzere Trabzon'da görev aldı. Kısa sürede orada çalışanların da göz bebeği oldu. Projeyi başarıyla gerçekleştirdi. Bilgisayar konusunda daha önce Hacettepe Üniversitesinden iki haftada bir uçakla gönderdiğimiz iki öğretim görevlisi arkadaşımızca verilegelen bilgisayar programcılığı dersleri de artık Üniversitemin kendi kadrolarıyla, uygulamalı biçimde verilebilecek, bu bilgi genç kuşaklara, bu uzak bölgemizde de hızla, uygulamalı ve yaygın biçimde kazandırılabilir.

Ne var ki 8 Aralık 1978 günü, bilişim mesleğini, öğrencilerini, yurdunu, yurdunun insanlarını seven bu bilinçli ve çalışkan meslektaşımızı, Türkiye'yi karanlığa boğmak isteyen birtakim kişiler, genç yaşında, insanlıkdışı, iğrenç bir biçimde kaba kuvvetle, silahla arkadan vurarak yok etmek istediler. Şimdi aradan 8 yıl geçti. Anımsadıkça içimiz burkuluyor. Ama gelişmeyi kim durdurabilir?

* Doç. Dr. Türkiye Bilişim Derneği Başkanı

Zor Günlerdi...

Tosun Terzioğlu*

Dönemin ilk dersini veriyordum. Sınıfın kapısı açıldı ve tanımadığım birisi beni dışarı çağırdı. Bir önceki dönemde başıma gelen bir olayı hatırladım birden ve gene aynı tür bir görevli ile karşı karşıya olduğumdan emin olarak, kapıyı derhal kapatıp sınıfı rahat bırakmasını söyledim bu kişiye. Ders arasında dışarıda bekliyordu beni. Kendisinin de öğretim üyesi olduğunu, idarenin ona da dersi için aynı sınıfı verdiğini ve benimle bu durumu görüşmek istemiş olduğunu söyledi. Ters davranışından da hiç hoşlanmamış olduğunu belirtti sertçe. İşte ilk karşılaşmam böyle oldu Necdet Bulut'la.

Sonraları ODTÜ Öğretim Üyeleri Derneği ve Üniversite Konseyi'nde beraber çalıştık. Ümit dolu ama zor günlerdi üniversitemiz için. Bir sorun çözülmeden bambaşka sorunlarla karşılaşılıyordu sürekli. Bu dönemde Necdet iyimserliği ve sorunlar karşısındaki yılmaz tavrı ile çevresine güç katardı. Üniversite Konseyi'nin en aktif üyelerindendi. Her zaman tutarlı, içten ve etkili konuşurdu. Zaten dinamik ve açık kişiliğinden etkilenmemek zordu.

Necdet'le son olarak bir ambulans- ta beraber olduk. Ağır yaralıydı, acı içindeydi. Gene de konuşuyordu, sorular soruyor ve hatta espriler yapıyordu. Zekası hâlâ işliyordu.

Hiç yılmadı ve onuruyla yaşadı Necdet.

* Prof. Dr. Mat. Böl., ODTÜ

Vatan'a götürüp verdi. Onun en güzel -ve bildiğim kadarıyla sonuncu- yazısı olan bu makalenin son paragrafını buraya alıyorum:

"Bir bilgisayarçı olarak haksız mıyım, Nazım ustada "Jacquard Makinasının Çiçekleri"ni görünce heyecanlanmakta? Dünün üretim faaliyetindeki bir buluş bize modern bilgisayarlar bilgi ve program vermenin aracını sağladı. Bugünün üretim faaliyetindeki buluşlar kimbilir ne güzel gelecekler yaratacak insanlar için..."

* Doç. Dr. ODTÜ Elektrik Böl., Eski Öğr. Ü.

İstanbul'da UNESCO Haftası

Hıfzı Topuz

UNESCO Sözleşmesinin girişinde savaşların insanların kafalarında doğduğu ve barışın savunulması için de siperlerin insanların kafasında kurulması gerektiği belirtilmektedir.

Uluslararası Barış Yılı ve UNESCO'nun 40.nci yıldönümü nedeniyle İstanbul'da uluslararası bir UNESCO haftası düzenlendi. (3-10 Kasım 86) 11 ülkeden gelen 70'e yakın temsilci İstanbul toplantılarına katıldılar.

Hafta dört toplantıdan oluşuyordu: 1- Barış ve uluslararası anlayışta UNESCO'nun rolü; 2- Balkan ülkelerinde okutulan tarih ve coğrafya kitaplarında eski düşmanlıkları kışkırtan ve şovinizme yol açan anlatımların kaldırılması; 3- Okuma-yazma kampanyaları; 4- Kültür varlıklarının korunması.

Bu toplantıların en önemlisi Barışla ilgili olanıydı. Çünkü UNESCO'nun 1 numaralı amacı "eğitim, bilim ve kültür yoluyla barış ve güvenliğin korunmasına katkıda bulunmak"tır. Bu amaca ulaşmak için de UNESCO ulusların birbirlerini tanımaları ve anlaşmaları için eğitim, bilim ve kültür aracılığı ile yakınlaşma sağlamaya çalışır.

Uluslararası anlayışın geliştirilmesi ile uluslar birbirlerine karşı daha hoşgörülü olmayı öğrenirler, birbirlerini eşit görmeye alışır, üstünlükçülikleri törpülenir ve barış daha sağlam temellere oturtulmuş olur.

UNESCO Sözleşmesinin girişinde savaşların insanların kafalarında doğduğu ve barışın savunulması için de siperlerin insanların kafasında kurulması gerektiği belirtilmektedir. 40 yıl ön-

ce bu sözü kim söylemiştir acaba? Bazılarına göre o zamanki İngiltere başbakanı Clement Attlee (1883-1967), bazılarına göre de Amerika'da Congress Library'nin müdürü Archibald Macleish (1892-1982).

Her ne ise, halkların birbirlerini tanımaması bütün tarih boyunca güvensizliğin nedeni olmuş, güvensizlikler de çoğu zaman savaşlara yol açmıştır.

Eğitim, bilim ve kültür bir barış ortamı içinde gelişebileceğine göre bu dallar hoşgörü, sempati ve dostluk yaratabilecek nitelikte olmalıdır.

Birleşmiş Milletler antlaşmasının girişinde de halklar arasındaki ilişkilerin hep hoşgörüye ve iyi komşuluk ilkelere dayanması gerektiği belirtilmiyor mu?

İşte bunlara dayanılarak UNESCO'nun İkinci Beş yıllık planında (1984-1989) "Barış, uluslararası anlayış, halkların özgürlüğü ve insan hakları" diye adlandırılan bir programa ağırlık verildiğini görüyoruz.

"Barış, uluslararası anlayış, halkların özgürlüğü, insan hakları" gibi söz ve deyimler genellikle biraz havada kalır. Ama, UNESCO programına biraz yakından baktığımızda bu sözlerin o kadar da soyut kalmadığı kanısına varırız. UNESCO geçen yıl toplanan 23.'cü Genel Konferansında yeniden bu konuya eğilerek barışa hizmet edebilmek için şu amaçlara yönelmiştir:

DEVLETLER HUKUKU VE BARİŞ

— Devletler genel hukuku üzerinde araştırmalara önem vermek: Devletler hukuku devletlerin karşılıklı ilişkilerini araştırır ve bu alanda bir takım anlaşmaların oluşturulmasına ve incelenmesine yönelik bir hukuk dalı olduğuna göre barışın da bu açılarından ele alınmasında büyük yarar vardır. Devletlerarası anlaşmazlıklar nasıl büyüyüp savaşlara yol açıyorlar? Şimdiye kadar bunlar neden önlenmedi, ya

da nasıl önendi? Bunlardan alınacak dersler nelerdir? UNESCO programında bunların araştırılması öneriliyor.

Bu da yeterli değil elbette, devletler hukuku öğretiminin yaygınlaştırılması gerek. Devletler hukuku enstitüleri arasında sıkı bir işbirliğine yönelmekte yarar var. Bu, şimdiye kadar pek fazla ilgilenilmemiş bir alan. UNESCO bu konuya ağırlık verilmesini istiyor. Neden devletler hukuku profesörleri sık sık bir araya gelip barış konularını ele almıyorlar? Neden komşu ülkelerin hukuk profesörleri, geleceğe yönelik çalışmalar yapmıyorlar? Neden onların sesi pek duyulmuyor? Örneğin neden Türk-Yunan, Türk-Bulgar, Türk-Suriyeli, Türk-İrakil devletler hukuku enstitülerinin temsilcileri barış konularını devletler hukuku çerçevesi içinde tartışıyorlar? Onların söyleyecekleri ve önercekleri birşeyler yok mu? Üniversitedeki eğitim ve araştırmaları daha çok güncelleştirmek ve işlevsel bir duruma sokmak gerekmez mi?

EĞİTİM VE BARİŞ

— UNESCO, Barış ve Uluslararası Anlayış bir yandan da bir eğitim sorunu olarak görmektedir. Çünkü barış anlayışının okullarda okutulması gerekir. Okullarda öğrencilere şoven, ırkçı ve intikamcı bir anlayışı aşılacak gençleri birbirlerine yaklaştıracak hoşgörülü bir eğitim sistemi uygulamak ulusların geleceği için daha yararlı olmaz mı?

İşte İstanbul toplantılarının biri bu amaca yöneliyordu: Balkan ülkelerinde okutulan tarih ve coğrafya kitaplarının ırkçı yaklaşımlardan arındırılması.

UNESCO haftasının sona erdiği akşam yemekte karşımda oturan Yunanistan UNESCO Milli Komisyonu genel sekreteri Papageorgiou şöyle dedi:

— Biz bu arındırma işini çok ciddi

Okullarda öğrencilere şoven, ırkçı ve intikamcı bir anlayışı aşılacak gençleri birbirlerine yaklaştıracak hoşgörülü bir eğitim sistemi uygulamak ulusların geleceği için daha yararlı olmaz mı?

olarak ele aldık. Kıbrıs sorunu bizi hiç etkilemedi. Örneğin okul kitaplarında Ulusal marşımızın şairi Dionisios Solomos'un "Özgürlüğe Saygı" adlı bir şiiri vardı. Bunu çıkarttık. Çünkü şiirde Türkleri kirabilecek deyimler kullanılmıştı. UNESCO'nun önerilerine uymaya çalıştık..."

İş elbette okul kitaplarının arındırılması ile bitmiyor. Romanlar, öyküler, destanlar, filmler var. Ama, işe bir yerlerden başlamak gerek. Okulda şovinizmden arındırılan gençlerin yarın komşularına ve bütün yabancı uluslara karşı daha saygılı ve hoşgörülü olmaları beklenmez mi?

Eğitim konusunda bir de şu var: UNESCO okullarda gençlere savaşların nelere patladığının öğretilmesini istiyor. Kaç milyon insan ölmüş savaşlarda? Ülkeler ve insanlık neleri yitirmiş? Toplama kampları, kıyımlar, atom bombaları ile ölenler... Ya yarın yeni silâhlarla neler olabilir? Bütün bunların düşünülmesi ve birer eğitim sorunu olması gerekiyor.

BARİŞ VE İLETİŞİM SORUNLARI

Devletler hukuku ve eğitim sorunlarının yanında UNESCO barışın bir de iletişim sorunu olarak ele alınması, yani iletişim araçlarının barışa ve uluslararası anlayışa yararlı olmasını öneriyor. Bu konuda UNESCO birçok belge yayınladı.

En önemli belge olarak da UNESCO'nun 1978'de Paris'te toplanan 20.'nci Genel Konferansında alkışlarla kabul edilen ve İletişim Araçlarının Temel İlkeleri diye adlandırılan bildirgenin üzerinde durabiliriz.

Bu bildirge uluslararası bir "instrument", bir araç niteliğindedir. Yaptırım gücü yoktur. Devletler genel hukuku açısından değeri nedir? Onu yorumlamak ve açıklamak hukukçula-

ra düşer. Ama bu bildirge iletişim alanında çalışanlara yön veren, yön vermesi gereken bir belge, bir ahlak ilkesidir. Bu bildirmede sıralanan ilkelere her birinin basın ahlak ilkeleri arasında yerlerinin olması gerekir. İletişim araçlarında çalışanlar zamanla bu ilkeleri benimseyip kendi ahlak yasalarına alacaklardır elbette.

Bildirge iletişim araçlarında çalışanlara bir takım sorumluluklar yüklemektedir. Bunlara gazetecinin uluslararası sorumlulukları diyebiliriz.

Bunların başında barışın ve uluslararası anlayışın güçlendirilmesinde gazetecinin sorumluluğu yer alır. Bakın, Bildirgenin Birinci maddesi ne diyor? "Barışın ve uluslararası anlayışın güçlendirilmesi özgür bir haber dolaşımını, daha yaygın ve daha dengeli bir haber dağıtımını gerektirir."

Gelelim İkinci maddeye: "...Haber özgürlüğünün kullanılması barışın ve uluslararası anlayışın güçlendirilmesinde çok önemli bir ögedir."

Alın Üçüncü maddeyi: "...Barışın ve uluslararası anlayışın güçlendirilmesinde... iletişim araçlarının önemli bir katkısı vardır."

Dördüncü ve Beşinci maddelerde de hep aynı konu vurgulanmıştır. "...İletişim araçları barışa hizmet etmelidir." Gazeteci bundan sorumlu tutulmuştur.

Bildirgede barışın korunmasının yanı sıra aynı amaçlara yönelik başka ilkelere de yer almıştır:

— Savaş kışkırtıcılığı yapmamak,
— Silahsızlanmayı desteklemek,
— Uluslararası gerginliklerin dağıtılmasına çalışmak, yani, "détente"tan yana olmak,

— Dış röportajlarda yabancı ülkeleri küçümsememek, onlarla alay etmemek, onların kültürlerine, inançlarına saygı göstermek,

— İrk ve din ayrımlarını körüklememek, eski düşmanlıkları canlandırmamak, şiddet eylemlerini desteklememek, ulusları birbirine düşman etmemek,

— Sömürgecilikten yana olmamak,
— Felsefi inanç ayrılıklarına saygı göstermek ve bu yüzden toplumları kışkırtmamak.

Bütün bunlar insanları, toplumları birbirine düşüren, düşman eden ve zamanla savaşlara yol açabilen konulardır. Gazetecinin bu konularda çok titiz olması gerekmez mi? UNESCO 1978 Bildirgesi ile bunları vurgulamaya çalıştı. Az şey midir bu belge? Bildirgedeki ilkeler MacBride Komisyonu

raporunda da yer aldı. Yeni bir Evrensel Habercilik ve İletişim Düzeninin kurulması için yapılan çalışmalarda da bu ilkelerin üzerinde duruldu.

GAZETECİ ÖRGÜTLERİ NELER YAPTILAR?

UNESCO Bildirgesinin uygulanmasında hükümetler dışı (non gouvernementale) örgütlere ve UNESCO Milli Komisyonlarına düşen büyük görevler vardır. Hükümetler dışı örgütler bu alanda acaba şimdiye kadar neler yaptılar ve neler yapıyorlar?

Uluslararası bölgesel gazeteci örgütleri bu konuda hiç de boş durmadılar, kendi içlerinde ve aralarında toplantılar düzenleyerek Bildirgedeki ilkeleri üyelerine anlatmaya çalıştılar. Bunlarla ilgili yeni bildirimler yayımlandı.

UNESCO, merkezi Brüksel'de olan Uluslararası Gazeteciler Federasyonu ile bir anlaşma imzalayarak bu federasyonun bütün öteki gazeteci örgütleriyle birlikte gazetecilerin hak ve sorumlulukları konusunda kendisine ayrıntılı bir rapor vermesini istedi. Bütün gazeteci örgütlerinin temsilcileri geçen Ekim sonunda Sofya'da toplanarak bu raporu hazırlamaya başladılar.

UNESCO öte yandan da yine aynı örgütlerle başka bir anlaşma imzalayarak Temel İlkeler Bildirgesinin nasıl uygulandığı ve ne gibi güçlüklerle karşılaşıldığı konusunda bir rapor hazırlanmasını önerdi. Gazeteci örgütleri 1987 Temmuz'unda Finlandiya'nın Tampere kentinde buluşarak bu raporu hazırlayacaklar.

Demek ki hükümetler dışı gazetecilik örgütleri barışın korunmasında kendi üyelerinin daha titiz ve daha dikkatli davranmalarını sağlamaya çalışıyorlar. Bu alanda yapılacak çok şey var. Basın, radyo ve televizyonlar savaşların insanlığa ne büyük zararlar verdiğini her fırsatta anlatabilirler. Savaşların kaçınılmaz olmadığını gösterebilirler. Nükleer savaşların dünyayı nasıl karanlık bir yokluğa götüreceğini belirtebilirler. Ulusal kinleri kışkırtan filmlerin televizyonlardan yayınlanmasını önleyebilirler...

UNESCO'nun barış ve uluslararası anlayış alanındaki misyonu muhakkak ki iletişimden geçmektedir. İletişim araçları ve gazetecilerle sıkı bir iş birliği sağlanmadan barış misyonu gerçekleştirilemez. □

WORLD CONGRESS DEDICATED TO THE INTERNATIONAL YEAR OF PEACE COPENHAGEN, OCTOBER 1986

Kopenhag İzlenimleri

Yeni Bir Dünya Kuruluyor

Haluk Gerger/İrfan Aydın

İçinde bulunduğumuz Barış Yılı nedeniyle 15-19 Ekim tarihleri arasında Kopenhag'da toplanan Dünya Barış Kongresi'nden gazetelerimiz pek söz etmedi. Daha doğrusu günlük basınımız bir "kavga havadisi" dışında bu kongreye ilgi göstermedi. Kongreye Türkiye'den sizin de çağrılı olduğunuzu biliyoruz, Neydi bu kongre? Kimler düzenledi, kimler katıldı? Amaç neydi, bir şeyler üretilebildi mi?

Dünya Barış Kongresi, uluslararası barış yılının amaçları doğrultusunda, Birleşmiş Milletler'in nükleer felaketi önleme, silahsızlanma, barış ve gelişme, anlaşmazlıkların barışçıl yollardan çözümü, insan hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesi gibi konulardaki kararlarının yaşama geçirilmesine katkıda bulunmak ereği ile toplandı. Kongre, ulusal ve uluslararası örgütlerle çeşitli ülkelerde tanınmış bireylerden oluşan bir uluslararası komite tarafından düzenlendi. Kongre'ye, çeşitli ırk, kültür, din ve dile sahip, farklı politik görüşlerden 2.500 delegeye katıldı. Dünyanın dörtbir yanından ulusal ve uluslararası düzeydeki barış ve silahsızlanma örgütlerinin temsilcileri, politikacılar, devlet adamları,

parlamenteler, işçi sendikaları, kadın ve gençlik örgütleri temsilcileri, bilim adamları, kültür, sanat ve eğitim kurumlarının temsilcileri ve din adamları gelmişti.

Kongre, Genel Kurul'un yanısıra, çeşitli çalışma gruplarından ve forumlardan oluşmuştu. "Barış ve Adalet", "Silahsızlanma", "Barış ve İnsan Hakları", "Silahsızlanma ve Gelişme", "Nükleer Savaşın Önleme, Kimyasal ve Öteki Kitle Yıkım Silahlarının Önlenmesi", "Uzayın Militarizasyonunun Engellenmesi", "Avrupa'da Silahsızlanma, Güvenlik ve Yumuşamanın Geliştirilmesi", "Bölgesel Çatışmaların Barışçıl Yollardan Çözümü" üzerinde durulan konulara örnek olarak verilebilir. Bu arada, çeşitli forumlarda çeşitli özel meslek grupları, örneğin bilim adamları, sanatçılar, sporcular, din adamları, eğitimciler, parlamenteler, sendikacılar kendi aralarında bir araya gelerek barışa ilişkin görev ve sorumluluklarını tartıştılar. Ayrıca, çeşitli film ve video gösterileri, müzik gösterileri, standlar da Kongre çalışmalarının özgün parçalarını oluşturdu. Böylece, bilimsel ve kültürel etkinliklerle dolu olarak, Kongre boyunca barış için dü-

şünce, strateji, eylem üretilmiş oldu, kararlar alındı, raporlar düzenlendi.

Türkiye'den Kongre'ye, benim dışımda, Hak-İş Genel Başkanı, Prof. Tolga Yarman ve Dr. Uğur Celasun katıldılar. Ayrıca, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde oturmakta olan yuttaşlarımızdan da Kongre'ye çok sayıda katılan oldu.

Bu arada, izninizle Kongreye ilgili olarak sözünü ettiğiniz "kavga havadisi" konusunda da birşeyler söylemek istiyorum. Daha önce de belirttiğim gibi, Kongre'ye çok farklı siyasal görüşlere sahip çok sayıda örgüt ve kişi çağrılıydı. Delegeler çeşitli konularda özgürce tartıştılar ve kendi politik görüşleri doğrultusundaki tezlerini hiçbir kısıtlamaya tabi olmadan dile getirdiler. Aslında bu çeşitliliğin sağlanması Kongre'nin temel amaçlarından biriydi. Buna karşılık, küçük bir grup, Kongre'ye katılıp görüşlerini orada tartışmaktansa, çalışmalar dışında kalarak Kongre binası dışında gösteriler yapmayı yeğledi. Bazen Kongre binası dışında bir iki kişilik pankart taşıyan grupları görmek mümkündü. Bunun dışında kapanış oturumunda üç beş kişi bir ara kürsüye çıkarak slogan atmış ve güven-

lik görevlilerince de dışarıya çıkarılmış. Olayı ben görmedim. Ertesi gün bütün Batı basınında Kongre bu "olay" görüntülenerek verildi. 5 gün boyunca, 2.500 delegenin aralıksız çalışmaları, çabaları, yazılı sözlü ürünleri, sonunda, birkaç dakikalık bir sözde "kavga"ya indirgenmiş oldu. Sanırım, Kongre'ye katılıp düşüncelerini orada savunmak olanağı varken, bunun yerine gösteri yapmayı yeğleyenlerin amacı da buydu; Yani, "barış kongresi"ni dünya kamuoyuna "kavga görüntüleri" ile duyurmak. Oysa, dediğim gibi, Kongre'de kavga filan yoktu, sadece olsa olsa etkisiz bir kışkırtma sözkonusuydu.

Öyle anlıyoruz ki, Kopenhag Kongresi'nde, temelde siyasi görüşleri, tercihleri farklı, barış meselesine farklı noktalardan kalkarak yaklaşan çok çeşitli kuruluşlar temsil edilmiş. Bu çeşitlilik belli bir noktada buluşma, belli bir görüşe varma konusunda güçlükler yaratı mı?

Kesinlikle hayır. Dünyada oluşan barış bilincinin ulaştığı yüksek düzey sözkonusu güçlüğü çok aşmaktaydı. Müslümanlar, Budist ve Hristiyan rahipler, Amerikalılar, Ruslar, Afrikalılar, gençler, yaşlılar, kadınlar, erkekler, komünistler, liberaller, sosyalistler, çevreciler, aklınıza gelebilecek her türlü farklılık kategorisi içinde bulunan insanlar bu çeşitlilik içinde bir nokta üzerinde kolaylıkla birleşebiliyorlardı; Bu da, barışın korunması için savaşım vermenin herkesin görevi olduğu ve dünyamızı ancak bu kararlılığın kurtarabileceği idi. Ayrıca, somut iki konuda Kongre'de tam bir oydasma oluştu ve bu böylece dünya kamuoyuna ilan edildi. Kongre'ye katılan herkes Yıldız Savaşlarına ve nükleer denemelerin sürmesine karşı ortak tavır almanın barış hareketinin acil görevi olduğunda birleşti. Kongre, barış ile özgür tartışmanın içiçeliğinin görkemli bir ifadesi, kanıtı olurken, barış karşıtlarının da demokrasi düşmanlığı ve kışkırtma taktiklerini gün ışığına çıkardı, o sözünü ettiğim küçük grupların etkisiz sabotaj çabalarıyla.

Barış mücadelesi, barış hareketi bütün dünyada renk, dil, din ve siyasi inançları farklı insanlardan oluşan en geniş birlikteliği, en geniş dayanışmayı, en geniş amaç birliğini temsil ediyor. Kongreyi bunun bir kez daha ve kalıcı bir biçim-

de kanıtlanması olarak değerlendirebilir miyiz?

Kongre beni en çok bu niteliğiyle etkiledi. Barışın kutsal bir insanlık amacı olduğu, günümüzde her dil-den, inaçtan, renkten, politik görüşten insanı birleştirebildiği, bu birlikteliğin gerekliliğini ortaya koyduğu, sanırım bir kez daha Kopenhag'da kanıtlandı. Dünyada, bugün bölünme barış yandaşları arasındaki şu ya da bu konudaki görüş ayrılıkları üzerinde değil, net bir biçimde barış yandaşları ile savaş yandaşları arasında ortaya çıkmaktadır.

Her gün gazetelerden, ajanslardan izliyoruz. Bütün dünyadaki insanlar, barış mücadelesinin sıcaklığını yaşıyor. Barış özlemini şu ya da bu biçimdeki eylemlerle dile getiriyor. Avrupa'da, Amerika'da, Avustralya'da sokaktaki adamın yaşamsal meselesi bu, acil meselesi bu. Kongre herhalde böylesine canlı bir ortamda vücut buldu. Barış konusunda Türkiye'mizin insanı ise sanki başka bir dünyada yaşıyormuşçasına kayıtsız gözüküyor. Bu izlenimimizde yanılıyor muyuz? Eğer yanılmıyorsak bu görünümün nedenlerini kısaca açıklar mısınız?

Barış konusunda insanımızın değil, yöneticilerin başka bir dünyada yaşadıklarını sanıyorum. Barışın yarğılandığı, tehlikeli bir kavrammış gibi gösterilmeye çalışıldığı, ekonomik ve antidemokratik baskıların yaşamı güçleştirdiği, depolitizasyonun dayatıldığı, insan haklarının ağır ihlallere uğratıldığı bir ülkede, toplumun barış

hareketi içinde aktif bir biçimde yer alamıyor olması, kesinlikle, barışı umursamamazlık göstergesi, kayıtsızlık göstergesi sayılamaz. Yalnız barış mücadelesine değil, genel olarak politikaya karşı gözlemediğimiz soğukluğu, uzak duruşu kırmak ise, tabii önce biz aydınlara düşüyor. Bu-

Biz Türkiye'deki barışçılar deneyimlerimizle öğrendik ki, barış savaşımı ile demokrasi savaşımı birbirinden ayrılmıyor. Dolayısıyla da Türkiye Barış Hareketi doğduğundan buyana barış ile demokrasi savaşımını birlikte yürütüyor.

nun nedenlerini saptayabildiğimiz ölçüde de başarılı olmamız mümkün. Sanırım bunun yolu demokrasi savaşımından geçiyor.

Biz Türkiye'deki barışçılar deneyimlerimizle öğrendik ki, barış savaşımı ile demokrasi savaşımı birbirinden ayrılmıyor. Dolayısıyla da Türkiye Barış Hareketi doğduğundan buyana barış ile demokrasi savaşımını birlikte yürütüyor. Ülkemizde demokrasi geliştikçe, halkımızın dünya barış hareketi ile olan dayanışması da daha somut bir içerik kazanacaktır, bundan hiç kuşku yok.

GÜN

Siyasi Haber ve Yorum Dergisi

ARALIK (22)

SAYISI

ÇIKTI

İşkence uygulamalarında gözden uzak tutulan bir cezaevi: NEDEN DIYARBAKIR?
Türk-İş Genel Kurulu yapıyor
Türk-İş'de Amerikan sızması: AAFLI'dan sonra Pathfinder ve FPIA...
Türkiye'de ABD ve NATO üsleri
Antiempyalist bayrağı yükseltmenin zamanıdır
Öğrenci gençliğin önündeki görev:
Kitlelilik için tutarlı eylem çizgisi
Gün "Sendikacı Hakları ve Demokrasi" paneli yapıldı

GÜN işçilerin, emekçilerin dergisi. Ülkemizin özgür ve aydınlık günleri, kalıcı ve gelişkin bir demokrasi için GÜN'ü okuyalım, okutalım.

Bir ayın iç ve dış politika yorumlarını, sendikalar hareketindeki gelişmeler üstüne değerlendirmeleri fabrikalardan, işyerlerinden haberleri GÜN'de izleyebilirsiniz.

İşçi sınıfımızın ve emekçi halk yığınlarının gözü, kulağı, sesi, soluğu olan GÜN'ü çevremizde yaygınlaştıralım.

Abone İnterimleri: Yurtiçi/Yıllık 2000 İrs - Yurtdışı/ Yıllık 30 DM. Tık izahları için 250 liralık posta pulu gönderiniz.
Yazma adresi: Atıfhan Çaycı Sokak, 14/2, Sultanahmet, İstanbul

Bir Yanıt

Belleğin Solgun Hafifliği

Muzaffer İlhan Erdost

Erdal Öz, yeni kitabı "Gülünün Sol-
duğu Akşam"da Deniz Gezmiş,
Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ı yaşama-
larının son dilimini anlatıyor. Kuşku-
suz onurlu bir çaba. Ne var ki, böyle
bir kitapta, yazarla, yazarın konusu-
nu oluşturan insanlarla, özünde aynı
çizgide buldukları için o dönemde
cezaevinde bulunan kimi insanların
onurlarını zedeleyici yorumlara yer ver-
memeye de özen gösterilmesi gerekir-
di. Kitabın hemen girişinde yazarın
Deniz'le konuşmasından aktaracağım
bir kesitle sürdürüyüm konumu:

"Yarının gerçek edebiyatı bugünün
mahpusanelerinden çıkacak, görece-
sin." dedi. [Deniz]. "Yazarlarımız konu
sıkıntısı çekiyorlardı. İşte bir sürü
konu onlara."

Doğru söylüyordu.

"Peki ama neden yazarlarımız içe-
ride değil?"

"Niye?" dedim. "Fakir Baykurt
burada. Dursun Akçam da burada.
Muzaffer Erdost da. Mümtaz Soysal
da."

"Ama aramızda değil." dedi.
"Hemen Dış B'ye attılar kapağı."

"Dış B' denilen yere 'Vitrin' de di-
yorduk. Mamak cezaevinin dış kesiminde,
idarenin bitişiğinde, önündeki
çiçekli geniş bahçeye bakan, uzaktan
da olsa bütün Ankara'yı gören ayrı bir
koğuştu. Orada genellikle üniversite
öğretim görevlileri, gazeteciler, yazar-
lar, yani 'seçkinler' kalıyordu. Beni de
bir ara oraya almak istemişler, yanaş-
mamıştım. İçeride kalmak, içeriye ya-
şamak bana daha ilginç gelmişti.

Adım geçtiği için belirtiyim, benim
açımdan da, yazar açısından da doğ-
ruluk içermiyor bu açıklama. Şöyle:
12 Mart (1971) döneminde, İstan-

bul ve Ankara'da bir süre gözaltında
kaldıktan sonra tutuklandım ve Ma-
mak Askeri Cezaevine götürüldüm.
Daha sonra "1 Nolu Cezaevi" olarak,
şimdi ise "B-Blok" olarak adlandırılan
cezaevine. Orada iç koğuşlara kon-
dum. Buradan, Yıldırım Bölgede açılan
3 nolu Cezaevine nakledildim. 3
Nolu cezaevine gitmek isteyenler, di-
lekece vererek istekte bulunmuşlardı. İstekte
bulunanlar arasından saptanan
84 tutuklu, 3 Nolu Cezaevine nakledildi.
Erdal Öz de, 3 Nolu Cezaevine nakle-
dilenler arasındaydı. (İstekte bulun-
masaydı getirilir miydi, bilmiyorum.
Ama ben istekte bulunmuşum.)

Bu cezaevinde koğuş kademeli yar-
dımcaısı olan Erdal Öz, 3 Nolu Cezae-
vinden 1 Nolu Cezaevine götürüldü.
Bu süre içerisinde, Deniz'ler, ilk kon-
dukları arka hücrelerden ön hücrelere
alınmışlardı. Erdal Öz'ün Deniz Gez-
miş ile (o zaman 2. Koğuşun yanında
bulunan) çay ocağında karşılaşması ve
daha sonra, bir hukukçu olarak savun-
malarına yardımcı olması amacıyla
hücrelerine gitmesine izin verilmesi, bu
döneme rastlar. Yukarıda, Öz'ün kiti-
binden aktardığım konuşmalar da, De-
niz'lerin savunma öncesi dönemlerinde
yapılmış konuşmaların bir kesitidir. Bu
döneme kadar ben Dış-B'ye gitmemiş-
tim, ya da kapağı atmamıştım. (Bay-
kurt'ların, Akçam'ların alındıkları
koğuş ise "Dış-B" değil, "Dış-A" idi.
Öyle sanıyorum ki, Dış-B, o sıralar da-
ha koğuş olarak açılmamıştı.)

Ama, Dış-B'de Erdal Öz ile kısa bir
süre birlikte olduğumuzu anımsıyo-
rum. Şöyle:

O yılın sonyazında 3 Nolu Cezaevi
boşaltıldı, bizi ilkin 2 Nolu Cezaevine
getirdiler; ilkyazda da 1 Nolu Cezae-
vine getirildim. O zamanki adıyla 4.
Koğuşa kondum. Uğur Mumcu 3. Ko-

ğuştaydı. Deniz, Yusuf ve Hüseyin
idam için Merkez Cezaevine götürül-
düğü akşam da bu 4. Koğuşta bulun-
yordum. Sonra sırasıyla, 2. Koğuşa
(şimdi 7. Koğuştur), arka koğuşa yani
arka hücrelere, ön koğuşa yani ön hü-
relere ve ordan Dış-B'ye getirildim.
50-60 kişilik koğuşta, "seçkin" olarak
Uğur Mumcu ile Uğur Alacakaptan
vardı. Mümtaz Soysal, yeniden tutuk-
landığında bu koğuşa konmuştu. Bo-
ğaziçi uçağının kaçırılmasıyla ilgili
olarak ikinci kez tutuklanan Erdal Öz
de, buraya, yani "seçkinler" koğuşu
Dış-B'ye getirildi. Kısa bir süre kaldı
ve bu koğuştan tahliye oldu.

Şunu eklemeliyim: "Gözükara" ve
bu anlamda kavgacı bir tip değilim. Ce-
zaevine 71'de girdiğimde 40 yaşınday-
dım, ve kendi davranış biçimim ile
gençlerin gençliklerine özgü "deliş-
men" tutumlarının her zaman örtüş-
mesi, olanaksızdı. Kendilerine, düşün-
cemi sormadıkları zaman karışmadım,
ve kimsenin de kuyruğuna takılmadım.
Şu var ki, cezaevine ilk gittiğimde ya
da daha sonra, Dış-A'ya, ya da Dış-
B'ye verselerdi, gülerek giderdim. Ce-
zaevinde dalfa uzun süre kalanların he-
men hepsi, sırayla, Dış-B'de kaldı da.
50-60 tutukluya bir buçuk tuvaletin
düştüğü Dış-B, yalnızca pencerelerinin
açık avluya bakması ve görüşün cam
bölme kabinlerden değil, hemen önü-
ne çekili kafes telleri arasından yapıl-
ması açısından, bir farklılık taşıyordu.
Erdal Öz'e önerildiğinde niye gitmek
istememiş bilemem. Gitmemekte, dev-
rimci olan bir tutum varsa, doğal ki,
gidenlerde de, devrimci eksikliği olma-
lı. Deniz'in Erdal'ı seçmesi bir yeğle-
me midir, bir zorunluluk mu, bunu
bilemem, bilemeyiz de. Şu var ki, bel-
leği ne denli zayıf diye düşündüm
Öz'ü. Çünkü, "bana anlatılanların yü-

künü yıllarca taşıdım" diye başlarken
yeni kitabına, "Onların tanıyıcıydım.
Yazacaktım. Onbeş yıl sonra da olsa
sözümü tutmuş oluyorum" diye bitir-
irken, Deniz'lerin kendisine anlattık-
larını, on yıl önce birkaç baskı yapan
"Deniz Gezmiş Anlatıyor" adlı kiti-
binda yayınladığını unutmuş olmalı.
Böyle bir kitabı olduğunu da!

Nitekim, 1976'da yayınlanan "De-
niz Gezmiş Anlatıyor" adlı kitabında,
yazımın hemen başında aktardığım ke-
sit şöyle:

Bir ara Deniz,

"Bugünler de yazılmalı." dedi.

"Yazılacak" dedim.

"Yarının gerçek devrimci sanatı,
bugünün mahpusanelerinden çıkacak,
göreceksin." dedi.

"Bunu zaman gösterecek," dedim.

"Yazarlarımız konu sıkıntısı çeki-
yorlardı. İşte olay, işte konu," dedi.
Doğru söyler söylüyordu.

"Peki ama neden sanatçılarımız bu-
rada değil?" diye sordu.

"Niye? Fakir Baykurt, Dursun Ak-
çam buradalar," dedim.

"Ama bizden uzaktalar," dedi.
"Dış B-deler." (*)

Hemen buraya düştüğü dipnotta da
Öz, şunu ekler:

"(*) Dış B adıyla anılan koğuş, ceza-
evinin dış kesimindeydi. En ra-

hat koğuştu. Orada daha çok
profesörler, yazarlar kalıyordu.
Koşulları, içerdeki koğuşlara
kıyasla çok daha elverişliydi.

(Erdal Öz, Deniz Gezmiş Anlatıyor,
Cem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul,
1986, s. 11-12.)

İki kesitin karşılaştırmasını ve de-
ğerlendirmeyi okura bırakıyor ve son
olarak şunu eklemek istiyorum:

Erdal Öz, bir yazın ustasıdır. Ama,
Turgut Uyar'ın dizesinden aldığı kiti-
bının adı dışında, kitabı, kuru ve can-
sızdır. "Serüven dolu sürükleyici bir
roman gibi okunabileceğini" söylerken
de, işinin bilincinde olmadığını ele ve-
rir. Bölüm başlarına aldığı şiirlerin ço-
ğunu yadırgayacak kadar aykırı buldu-
ğumu da belirtiyim. Böyle bir kitabın
bölümleri şiirle beslenirken, duyarlı ol-
mak gerekir. Örneğin Villon'un "Ba-
lad"ının hiç yeri yoktur. Çünkü
Deniz'ler, "bu kadar katı yürekli ol-
mayın, bize acıyın" demediler, denil-
mesini de hiç istemediler. Behçet Neca-
tigil'in ancak kendi yaşamına uygun
düşen ve ancak o anlamda güzel olan
dizeleri de, Deniz'ler için söylendiğin-
de, özsel bir aykırılık taşıyor. Bunla-
ra karşın, Deniz'ler için yazılmış nice
güzel şiirin dışlandığı da gözden kaç-
mıyor. Tahsin Saraç'ın "Karşıyaka"
nın "Üçgülü" gibi. Yanıtımı, Deniz'le-

rin asıldığı Ankara Merkez Kapalı Ce-
zaevinde, 1974'te yazdığım bir şiirim-
le bitireceğim:

bilineni bilmez misin

Kağgır duvar, demir kapı
Bilmez ise bilmez misin
İçeri dolmuşlar hepsi
Bilmezliği bilmez misin

Aşağıda hücreleri
Gündüz gibi geceleri
Koldan ağır zincirleri
Bilmesen de bilmez misin

Şurda bir an eylemişler
Uykuyu kan eylemişler
İpte bir can eylemişler
Bilinmese bilmez misin

Soluk biter solar yüzü
Çekilir bedenden özü
Dilden dile akar sızı
Bilinmezi bilmez misin

Hey analar, hey bacılar
Derinde yüzer acılar
Gülüşür can alıcılar
Bilmeyeni bilmez misin

Bu candır uçar kaybolur
Köhne deftere kaydolur
Kaybolunur kaydolunur
Bilineni bilmez misin

AFSAD Barış Sergisi Ödülleri

AFSAD tarafından düzenlenen Ba-
rış Sergisi'ne katılan fotoğraf sanatçı-

Halide Akcengiz, AFSAD Barış Sergisi, Bilim ve Sanat Kitapları Ödülü

12 Eylül'ün bir belgesi

TÜRKİYE
BARIŞ DERNEĞİ
DAVASI

Sorgular-Savunmalar Cilt 1

BİLİM ve SANAT

Son ABD Kongre Seçimlerinin Düşündürdükleri

Gencay Şaylan

ABD'de yapılan Kongre ve Başkanlık seçimleri, ortaya çıkacak üslup farkları açısından bile diğer ülkeler hatta tüm dünya ve insanlık için önemli sayılabilecek değişikliklere yol açabilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri, dünya üzerinde belli bir düzenin temsilcisi ve aynı zamanda jandarması sayılan bir ülkedir. Başka bir deyişle Amerika, dünya üzerinde belli bir sosyo-politik sistemin ve ekonomik düzenin sürmesi, değişmemesi ve savunulması için coğrafi sınır tanımayan, etkin bir politikanın yürütücüsü ülke konumundadır. Bu nedenle seçimler gibi Amerikan siyasal yaşamı ile ilgili önemli değişiklikler ya da olaylar sadece bu ülke halkını değil dünya halklarını da yakından ilgilendirmektedir. Çünkü Amerika'nın izlediği politikalar, başka ülkelerde yaşayan halkların yaşamlarını, umutlarını, geleceklerini önemli derecede etkileyebilmektedir. Örneğin son Kongre seçimlerinin hem Amerika'ya çok yakın ve müttefik bir ülke olan Türkiye'yi hem de çok farklı bir konumda bulunan Nikaragua'ya yakından ilgilendirdiği söylenebilir.

POLİTAKADA YAKLAŞIM FARKLARI

Aslında yaygın bir görüşe göre, Amerikan politik yaşamını belirleyen Başkanlık ya da Kongre seçimleri ya da belli siyasal olaylar sadece Amerika'nın iç politikası açısından önemlidir. Buna karşılık seçim sonuçları ne olursa olsun dış politikası değişmemektedir. Bu görüşlerde önemli ölçüde haklılık payı olduğuna kuşku yoktur. Her ülkenin dış politikası, hele Ame-

rika'nınki gibi global ölçekli dış politikalar, ülke içindeki iktidar yapısı temel değişikliklere uğramadan ciddi bir farklılaşma gösteremez. Ancak yine de iç ve dış etkileşimler altında, farklı partilerin ya da kişilerin dış politikaya yaklaşımı, başka ülkeler açısından çok önemli olabilir. Örneğin Amerika'daki demokrat ve cumhuriyetçi çevrelerin Nikaragua'ya farklı biçimde baktıkları söylenemez ama bu ülkeye karşı izlenen politikadaki değişiklikler, baskının bir ölçüde azalması, Amerika tarafından desteklenen terörist hareketlerin arkasındaki kaynakların azalma göstermesi küçük Orta Amerika ülkesi için önemli sayılabilecek bir değişikliği ifade etmektedir. Bu nedenle ABD'de yapılan Kongre ve Başkanlık seçimleri, ortaya çıkacak üslup farkları açısından bile diğer ülkeler hatta tüm dünya ve insanlık için önemli sayılabilecek değişikliklere yol açabilmektedir.

REAGAN POLİTİKASI

1980 yılında iş başına gelen Reagan yönetimi, 6 yıldır dünya ölçeğinde bir gerginlik ve tırmanma politikasını sadakatle izlemekte, Üçüncü Dünya Ülkeleri üzerinde de etkin bir baskı ve denetim uygulamasına girmiş gözükmektedir. Başkan Reagan yönetimi altında, belirginleşen temel politaka seçmeleri şöyle özetlenebilir:

1. Yumuşama politikasından vazgeçme ve bir nükleer çatışmayı öngören silahlanma yarışına girme. Gerçekten de son 6 yıllık sürenin insanlığın geleceği açısından en karamsar dönem olduğu ve bir nükleer çatışma olasılığının ciddiyet kazandığı söylenebilir. Reagan yönetimi, büyük bütçe açıkları pahasına silahlanma harcamalarını görülmemiş düzeylere çıkarmış, bir taraftan da bu yükü başta Üçüncü Dünya Ülkeleri olmak üzere tüm dünyanın sırtına bindirebilmeyi başarmıştır. Yüksek faiz politikası ile ABD'nin çok büyük

bütçe ve dış ticaret açığı vermesine karşın doların değer kazanmasını sağlamış; yükselen dolar ve faiz hadleri ise az gelişmiş ülkeleri dayanılmaz, inanılmaz borç yükü altına sokmuştur. Nitekim bu gelişme bütün kapitalist sistemin işlerliğini tehdit eder hale gelince doların değerinde düşme başlamış, faiz hadleri indirilmiştir.

Halen Başkan tarafından sürdürülen "Yıldız Savaşları" projesi, son Reykyavik Zirvesinin de gösterdiği gibi silahsızlanma ve yakın bir nükleer savaştan uzaklaşma umutlarını, en azından şimdiden ortadan kaldırmıştır. Bilindiği gibi nükleer silahsızlanma alanında, son Zirve toplantısında Sovyet tarafı, bir zamanlar Amerika tarafından ileri sürülen sıfır çözümü yani 5 yıl içinde bütün stratejik nükleer silahların yok edilmesini kabul etmiş fakat "Yıldız Savaşları Projesi" üzerinde anlaşma sağlanamadığından toplantı sonuçsuz kalmıştır.

Bütün stratejik nükleer silahların kaldırılması anlamına gelen "sıfır çözüm" ile yıldız savaşlarını sürdürme projesi arasındaki çelişki ve tutarsızlık çok açıktır. Eğer 2 taraf da bütün nükleer saldırı silahlarını yok etmeyi kabul ediyorlarsa ve bunun için etkili bir denetim mekanizması kurulabilecekse stratejik saldırı füzelerine karşı kullanılacak yıldız savaşları projesinin anlamı kalmamaktadır. Buna karşılık söz konusu projeyi sürdürmek, silahsızlanma umutlarının yok edilmesi anlamını taşıyacaktır. Çünkü bu proje uzayın silahlandırılmasını ve silahlanmadaki tırmanışın "yeni kuşak" silahlara yönelmesini içermektedir. Belki bu tırmanma ile Sovyetlerin ekonomik açıdan sıkıştırılması mümkün olacaktır ama sonuçta dünya topraklarının dışında uzay da silahlanma alanı haline gelecektir.

2. Başkan Reagan yönetimi, iş başına gelir gelmez siyasal rejimler açısından "totaliter rejimler" ve "otoriter rejimler" diye bir ayırım getirmiş ve as-

lında birer faşist diktatörlüklerden başka bir şey olmayan otoriter rejimlerin ABD tarafından destekleneceğini belirtmiştir. Böylece Başkan Carter döneminde ABD dış politikasının önemli eksenlerinden biri olan insan hakları, Reagan yönetiminde ağırlığını yitirmiştir. Nitekim bugünkü Amerikan yönetiminin Güney Afrika ve Şili gibi ülkelerdeki rejimleri görünüşte kınadığı fakat gerçekte desteklediği söylenebilir. Aynı şekilde Pakistan ve Güney Kore'deki askeri diktatörlük rejimleri ABD tarafından desteklenmekte, bu rejimler söz konusu destek sayesinde ülkelerindeki demokratik muhalefete karşı koyabilmeyi başarmaktadır. Bugün siyasal bilimlerde literatüründe kullanılan "müşteri devlet" (client state), kavramı ABD desteği ile yürütülen askeri ya da otoriter baskı rejimlerini ifade etmektedir.

Fotoğraf: Weegee, Distorsiyon

Reagan'ın yarattığı "distorsiyon" düzeltilebilecek mi?

3. Başkan Reagan tarafından yürütülen bir politika da ABD denetiminde bulunan dünya sisteminden çıkmak isteyen Üçüncü Dünya Ülkelerine karşı terörist eylemleri örgütlemek ve desteklemektir. Nikaragua'da mevcut rejime karşı mücadele eden ve ülke içinde terörist eylemlerde bulunan güçlere sağlanan resmi ve gayriresmi destek tek örnek değildir. Aynı girişimi Angola ve Mozambik gibi ülkelerde de izlemek olanaklıdır.

SEÇİM SONUÇLARI NE GETİRİR?

Gerek dış politika uygulamaları ve gerek içerde izlediği ekonomik politikalar Başkan Reagan'a büyük bir destek sağlamış, Amerikan tarihinin en popüler başkanlarından biri haline getirmiştir. Başka bir deyişle, özellikle dış politika alanındaki tırmanma ve sertlik politikasını eleştiren muhalefet şimdiye kadar pek başarılı olamamıştır.

Yeni Kongre'nin silahlı terör gruplarına yardım yapmada pek istekli olmayacağı, Reagan'ın bu alanda sıkıntı çekeceği söylenebilir. Silahlanma harcamalarında kısıntı yapılması da ciddi bir olasılıktır; böyle bir gelişmenin dünya ölçeğinde yumuşamaya katkı yapacağı açıktır.

Bununla beraber geçtiğimiz ay içinde yapılan Kongre seçimleri, Başkan'ın büyük gayretlerine, aktif bir seçim kampanyası sürdürmesine karşın Demokrat Parti tarafından kazanılmıştır. Demokratlar, zaten çoğunluğu elde tuttukları Temsilciler Meclisinde üye sayılarını artırmışlar, fakat çok daha önemlisi, azınlıkta oldukları Senatoda çoğunluk haline gelmişlerdir. Seçimler sonunda Senatoya giren demokrat aday sayısı 55 olurken, cumhuriyetçi aday sayısı 45'e düşmüştür. Böylece Başkan Reagan, döneminin son 2 yılında rakip parti tarafından kontrol edilen bir Kongre ile çalışmak durumunda kalmıştır. Aslında açık bir güçler ayrılığına dayalı ABD sisteminde

böyle bir gelişmenin çok önemli olmadığı söylenebilir. Daha önceleri Başkan Truman'ın ve Başkan Eisenhower'ın, hatta Başkan Nixon'un aynı duruma karşılaştığı bilinmektedir. Yürütmenin ve yasamanın aynı partiler elinde olmasının ABD sisteminde bir siyasal bunalıma yol açmayacağı açıktır. Ama yine de uygulanan politikalarda bazı değişikliklerin olması kaçınılmaz gözükmektedir.

Yeni Kongre kompozisyonu karşısında en önemli değişikliklerin öncelikle ekonomi alanında ortaya çıkacağı ileri sürülebilir. Büyük dış ticaret açıkları ve son 2 yıl içinde ABD ekonomisinde görülen durgunluk yeni korumacılık önlemlerinin gündeme geleceğini göstermektedir. Demokratların savunduğu korumacı ve ithalatı kısıtlayıcı önlemler, geçmiş yıllarda Senato'da çoğunluğu elde tutan Reagan yönetimi tarafından engellenmişti. Ancak şimdi yeni durumda başta tekstil olmak üzere çelik, otomobil ve tarım sektörlerinde koruyucu önlemler içeren, ithalatı kısıtlayan yasaları engellemek mümkün olmayacaktır. ABD'nin ithal sınırlamalarını artırması ise bu büyük pazara yönelmiş ya da yönelmek isteyen ülkeler için ciddi boyutlu ekonomik sorunlar yaratacağıdır.

Cumhuriyetçilerin seçim yenilgilerinin, ABD'de Reagan ile simgelenen tutucu akımların etkilerini yitirdiği biçiminde yorumlanması için henüz zamanın erken olduğu söylenebilir. Seçim kampanyasında ideolojik tercihler değil, daha çok yerel sorunlar ve ekonomik sıkıntılar ön plana geçmiştir. Bununla beraber yeni Kongre'nin silahlı terör gruplarına yardım yapmada pek istekli olmayacağı, Başkan'ın bu alanda sıkıntı çekeceği söylenebilir. Bunun yanında silahlanma harcamalarında kısıntı yapılması da ciddi bir olasılık konumuna gelmiş gözükmektedir ve böyle bir gelişmenin dünya ölçeğinde silahsızlanmaya, yumuşamaya katkı yapacağı açıktır.

Amerikan Kongre seçimlerinin genel ve özel olarak her ülke üzerindeki olası sonuçları ayrıntılı tartışmalarla ortaya konabilir ve çok genel düzeyde kalan çözümler pek anlamlı gözükmez. Kuşkusuz ilgili çevreler ve araştırmacılar sözü edilen ayrıntılı çözümlerini yapmaya girişmişlerdir. Ancak bu işe girişmek için, yine de önce bir genel irdelemenin yapılması gerekmektedir. Burada da yapılmaya çalışılan şey böyle bir irdelemedir. □

Bir Devrimin ve Bir Devrimcinin Öyküsü

Gürhan Uçkan

"Bir köleye özgürlük isteyip istemediği sorulmaz!"

Samora Machel

"Kolonyalizmin, emperyalizmin ve onun yapıtlarının yok edilmesi, insan sömürüsünün her çeşidinin ortadan kaldırılması bizim tarihsel görevimizdir!"

Amilcar Cabral

"Bu beyaz (ırkçı) güç, temel doktrini olan ırk ayrımcılığı ile öylesine vahim ve onarılmıyacak bir yoldadır ki değiştirebilmek için, yıkmaktan başka bir yöntem yoktur. Çünkü bu beyaz güç, devrimci güçler galip gelmedikçe ülkenin yakasını bırakmayacaktır."

Ruth First

Yukardaki sözleri söyleyenlerin üçü de yataklarında ölmediler. Bunlardan ilk ikisi, halkın önderliğini önce silahla, sonra da açık yönetimle yapan siyah derili devrimciler; üçüncüsü ise beyaz derili bir bilim adamı. Üç ayrı ülkedendiler: Mozambik, Gine-Bissau ile Yeşil Burun Adaları ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nden. Amilcar Cabral ile Ruth First kendilerine yapılan doğrudan saldırılarla yaşamlarını yitirdiler. Samora Machel'in uçağı, şu satırların yazıldığı sırada henüz açıklanmayan bir nedenle, düştü. Uçak mürettebatı 18 aydır aynı hattu uçmuş ve 65 iniş yapmıştı. Hava koşulları da önceleri ileri sürüldüğünün tersine, uçuşa gayet elverişliydi. Ne oldu bilmiyoruz, ne ki bildiklerimiz çok şey için yeterli:

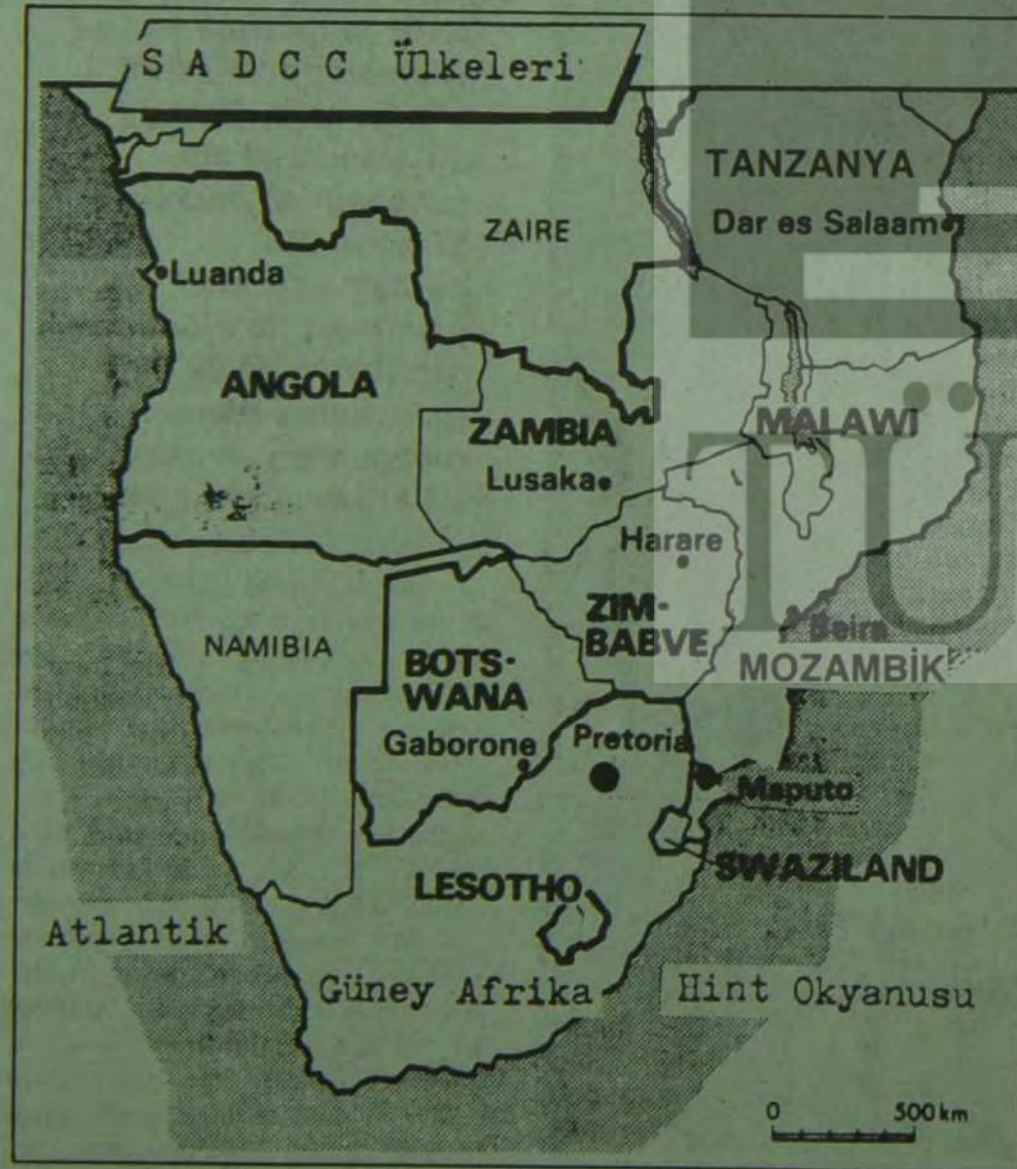
Samora Machel'in önderliğindeki FRELIMO yönetimi, uzun süredir Güney Afrikalı ırkçıların canını sıkıyor-

du. Ne ki son iki haftadır Pretoria yöneticiler, saldırılarını yalnız Samora Machel'e yöneltmişlerdi. Yıllardır ilk kez, Mozambik yönetimi değil, devrimci kavgasını zaferle sonuçlandırarak ülkesine başkan olan Samora Machel hedef alınıyordu. Tam o sırada, Başkan'ın bindiği uçağın, hem de Güney Afrika topraklarında düşmesi oldukça 'ilginç' bir rastlantı. Özellikle ırkçıların ellerinin bugüne dek yüze

yakın kişiyi sığındıkları ülkelerde de bulmuşken ve çeşitli cins bombaların -çoğu mektup bombası- Stockholm'den Harare'ye dek çok geniş bir yelpaze içinde patladığı bilinirken.

MOZAMBİK DEVRİMİNİN ÖYKÜSÜ

Mozambik halkının kurtuluş savaşının öyküsü, Portekiz sömürgeciligi-

Güney Afrika Cumhuriyeti ile sınırı olan ülkeler (SADCC ülkeleri)

Samora Machel

nin tarihi kadar uzun. Biz burada bu öykünün son bölümünün, Mozambik Kurtuluş Cephesi FRELIMO'nun (Kuruluş Tarihi: 25 Haziran 1962) barışçı kurtuluş yollarının hiçbirinin kalmadığına inanarak silahlı eylemlere girmeye karar verdiği 25 Eylül 1964 tarihinde başladığını belirtmekle yetineceğiz. Bu hareketin ilk önderi Eduardo Modlane, o tarihteki ortamı şöyle anlatıyor:

"Bizler, Mozambik'in her köşesinden ve her tabakası içinden gelmiştik. Çeşitli dillerin ve halk topluluklarının temsilcileri, çeşitli ırkları, dinleri, toplumsal ve politik çevreleri temsil ediyorlardı. İç anlaşmazlıklar olasılığı çok büyüktü ve bizler, birliği korumak için çok çaba göstermenin ilk ve en önemli adım olduğuna inanıyorduk."

Devrimci güçlerin daha çok güney ve orta Mozambik'te etkin olmaları, Portekizli sömürgecilerin ülkenin kuzeyindeki Tete eyaletine 1 milyon beyaz Avrupalıyı getirme tasarılarına yol açtı. Güney Afrikalıların parasıyla yapılacak olan dev bir baraj, Zambezi nehrinin üst kısmını yerleşim için elverişli hale getirecek, yeni açılacak ma-

den ocaklarıyla kömür, demir, bakır, krom, mangenez, altın, gümüş, uranyum ve kurşun üretilip, su ve demiryolu aracılığıyla ülke dışına taşınacaktı. Baraj projesini korumak için Güney Afrika'dan 5.000 asker gelmişti ve ülke elektrik tüketiminin %75'inin Güney Afrika'dan karşılanması sağlanmıştı. 50.000 Portekizli asker ve FRELIMO güçleriyle açık savaş halindeydi.

3 Şubat 1969'da Eduardo Modlane, kendisine gönderilen bir paketi açarken patlayan bomba ile öldürüldü! Irkçılar, Modlane'nin birleştirici önderliğini, kendileri için en büyük engel olarak görmüşlerdi. Gerçekten de bu ani ölüm, FRELIMO içinde iki ayrı grubun ortaya çıkmasına yol açtı. İlerici grup olarak adlandırılan grubun başına Samora Machel getirildi.

Samora Machel'i tanyanlar, kararlı ve azimli bir gerilla olduğunu söylediler. Babası yoksul bir toprak emekçisiydi. Ağabeyi, Güney Afrika'ya altın madenlerinde kölelik yapmak için gitmiş ve sayısız kazalardan birinde ölmüştü. Kendisi hasta bakıcılık eğitimi

yapmış ve Afrika Ulusal Kongresi (ANC)'nin yardımıyla Cezayir'e gönderilerek militanlık eğitimi görmüştü. Orada Che Guevara ile de tanışıp, onun deneyimlerinden yararlandıktan sonra ülkesine gizlice dönerek, kurtuluş savaşında önemli bir yer sahibi olmuştu. Önce Modlane'nin öğretisinin etkisi altında kalan Machel, daha sonra Tanzanya'nın önceki ve efsanevi başkanı Julius Nyerere'nin desteğinden yararlanmıştır.

Afrika'nın Birliği Örgütü (OAU)'nın 1974 Haziran'ında yaptığı kongrede konuşan Machel, FRELIMO'nun son 10 yıl içinde verdiği uğraşı şu sözlerle dile getirmiştir:

"... Mozambik'te yalnızca FRELIMO'nun çabaları, şu anda kurtulmuş bölgelerde görüldüğü gibi, demokratik bir sürece yönelik olarak, kolonyalizmi yıkmak içindir. Emperyalizmin ülkesi olmadığı gibi, kolonyalizmin de rengi yoktur. Biz bu 10 yıllık süre içinde işte bu nedenle hiç kimseyi kökeninden ya da teninin renginden ötürü hedef almadık. FRELIMO'nun, ülkedeki Portekizli vatandaşların dokunulmazlıkları, yaşamları ve yasal çıkarları konusunda garanti verebilecek derecede politik ve ahlaksal kapasitesi vardır. Bu ilkelere sadık kalmak, bizlerin politik çizgisi gereğidir ve herhangi bir yöntem sonucu konulmamıştır."

1975'teki kurtuluştan sonra ülkedeki çeyrek milyon Portekizlinin %90'ı Mozambik'i terk etti ve devrim güçleri, ülkeyi sıfırdan yeni baştan kurma göreviyle başbaşa kaldılar. Aynı anda, günümüzde sürmekte olan, Güney Afrika'nın gizli ve çirkin savaşı başlıyordu.

ÖZGÜRLÜĞÜN BEDELİ

Güney Afrika Cumhuriyeti ile sınırı olan ülkelere, kısaca SADCC ülkeleri deniyor. Pretoria ırkçı yönetim, bu ülkelerin günlerini cehennem etmek için elinden geleni ardına koymuyor. Başkalarının cehennemi üzerine kendi yapay cennetlerini kuran ırkçılar, ekonomik silahtan tutun, apaçık saldırılara dek her şeyi deniyor. Kendilerine en çok dokunan olaylar, Angola, Zimbabve ve Mozambik'in kurtuluşları. Defalareca Angola'yı işgale kalkışan Güney Afrikalılar, paralı askerleri Jonas Savimbi'nin çetesinin eliyle bu ülkenin üçte birini ellerinde tutuyorlar. Aynı anda bu üç ülkenin yeni yönetimleri, ülkelerindeki tüm teknik persone-

Bir Göçmene Mektup

Artık dönebilirsin dostum, günü geldi,
Yepyeni bir Mozambik bekliyor seni
Tohumların yeşerdiği, ekmeğin kurtulduğu
Ve sevginin yüreklerde çiçek açtığı...

Bırak acılı yılları sınırların ardında
Kaçan saatleriyle saydığın günleri
Omuzlarında taşıdığın onur kırıklığını
Ve hiç atmadığın o büyük özlemi...

Artık dönebilirsin dostum, günü geldi,
Bu günden itibaren tümüyle yeni Mozambik'e
Birlikte geleceği kuracağımız ve birlikte
Omuz omuza emek vereceğimiz ülkeye...

Jose Carlos Ferreira
25 Haziran 1975
(Çev. Gürhan Uçkan)

lin yurtdışına gitmiş olmalarından doğan büyük güçlükler yanında, hava-ya uçurulan barajların, kullanılmayan demiryollarının, bombalanan limanların ve sayısız sabotajın korkunç sonuçları ile cebelleşiyorlar. Bu arada çeşitli Batı çevreleri, "Gördünüz mü, bıraktık işte, birtürlü ülkelerini hizaya getiremiyorlar," türü açıklamalarla geciken kalkınmayı, Marksizm'in başarısızlığı olarak göstermeye çalışıyorlar.

Samora Machel, ülkesindeki MNR yetecileriyle ve onların destekçisi Güney Afrikalılarla çok uğraştı. Ülkesindeki limanlar, yılda 23 milyon tonluk kapasiteye sahip olduğu ve Malawi, Zambia ve Zimbabve'nin denize açılması için en elverişli konumda bulunduğu halde, Güney Afrikalıların saldırıları sonucu, 1980'den bugüne bir milyar dolara yakın zarar etmiştir. Aynı şekilde, Zimbabve ile Beira limanı

arasındaki çok önemli Beira koridorunu oluşturan demiryolu defalarca saldırıya uğramış, son iki yılda yüzlerce demiryolu işçisi ölmüş, yaralanmıştır.

Samora Machel, birçok çevrelere kınanan bir hareketle, 1984 Mart'ında Pretoria ile bir anlaşma imzalayarak, ülkesindeki ANC karargahlarını kapatmış ve silahlı ANC'lileri yurtdışı etmişti. Tüm bunları, Güney Afrika'nın MNR çetesine sağladığı desteği keseceğine ilişkin sözüne güvenerek yapmıştı. Ne ki Pretorialı ırkçılar, sözlerini tutmadıkları gibi, MNR'ye sağladıkları desteği de arttırdılar. Başkan Machel, ırkçıların masabaşı dilinden anlamadıklarını biliyordu ama bir kez daha görmek zorunda kalmıştı.

Güney Afrika'nın son günlerde Mozambik ile uğraşmayı arttırması, birkaç önemli nedene bağlı.

- ABD senatosunun bile şimdilik önemi fazla olmasa bile, Pretoria re-

jimine karşı bazı kısıtlamalar uygulama kararı vermesi; ayrıca, uluslararası dayanışma sonucu Mozambik hükümetine, tahrip edilen yolları onarmak için 400 milyon dolar sağlanması (Dikkat! ABD içinden değil, diğer ülkelerden).

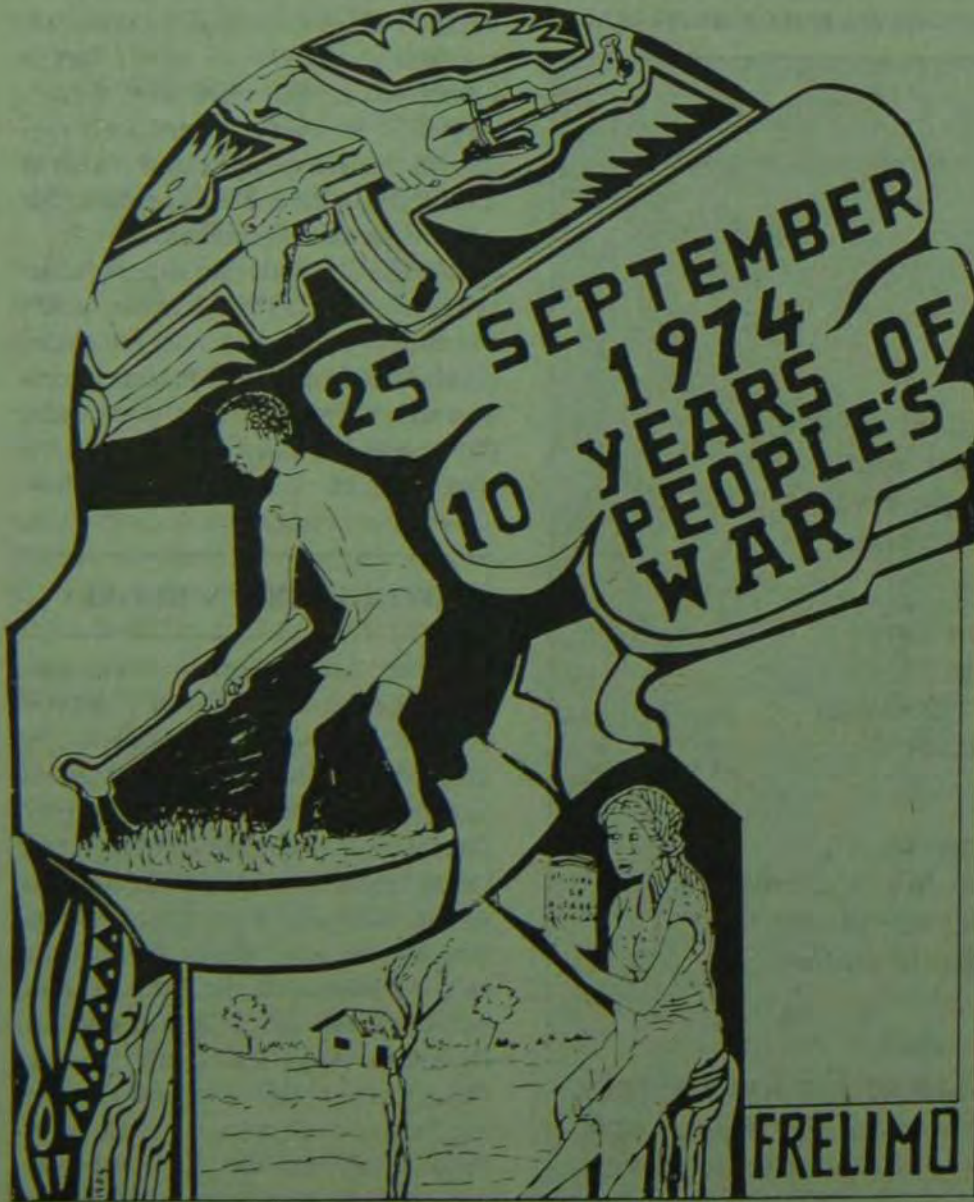
- Zimbabve ve Zambia'nın G. Afrika'ya karşı genel boykot kararı almaları.

- Mozambik'in başına kukla bir yönetim getirilerek bu ülke limanlarının, uluslararası boykotlara konu olan G. Afrika mallarını kıta dışına çıkarmak için kullanılması olasılığının ortadan kalkması. Özellikle bu neden açısından, Samora Machel'in ölümü, gayet 'garip' ve 'elverişli' bir rastlantı oluyor.

KURTULUŞ'TAN SONRAKİ KURTULUŞ

FRELİMO yönetimi, bu büyük kaybın darbesinden kurtulacak güçte. Yıllar süren savaş, birlik olmanın en güçlü silah olduğunu Mozambiklilere öğretmiştir. 1983'teki yeni hammelerden sonra tarım sektöründe yapılan yeni düzenlemeler ve ekonomi sektöründe destek verilmeye başlanan küçük üretici sahalarının, olumlu sonuçlar vermeye başladığı biliniyor. Ekim ayının sonunda 150 Mozambikli maden işçisinin G. Afrika'dan sınır dışı edilmesi ve kalan 61.000 işçinin de sözleşmelerinin yenilenmeyeceğinin açıklanması, Maputo yönetiminin en acil sorunları arasındadır.

Öte yandan, Samora Machel'in kuşku verici koşullar altında ölümü, SADCC ülkelerinden yalnızca biri olan Mozambik'in koşullarının bir kez daha, kolay kolay görülmezlikten gelmeyecek güçte açığa çıkmasına ve uluslararası kamuoyu oluşmasına yol açtı. Diğer SADCC ülkeleri ile birlikte tüm güney Afrika'nın, ırk ayırıcı Pretoria rejimi devrilmeden huzura kavuşamayacağını artık görmeyen kalmadı diyebiliriz. ırkçılar başka kaldıkça, onların Batılı ve Uzak Doğulu destekçileri artık maskelerin düştüğü kafalarına dank ederek ellerini ırkçıların arkasından çekmedikçe, yeryüzünün bu bölgesindeki hiçbir kurtuluş gerçek kurtuluş değildir. Bu nedenle, çok değerli bir devrimcinin yaşamını yitirmiş olmasının verdiği acı ama yeni güçle, devrimci süreç varlığını koruyor. □

FRELİMO'nun "Halk Savaşında 10. Yıl" afişi

Der Spiegel'in Açıklaması:

"F. Almanya Kadar CIA'ya Üslük Eden Bir Başka Devlet Yoktur"

Aşağıda okuyacağınız yazı, Federal Almanya'da yayınlanan Der Spiegel dergisinin 6 Ekim 1986 tarihli sayısından alınmış ve H. Gunkay tarafından kısaltılarak çevrilmiştir.

Yazının çarpıcı yanı, Axel Springer Grubu gibi bir basın tröstüne dahil, sağcılığıyla maruf bir dergide yayınlanmış olmasıdır.

Dija el-Din Mahmud, öğrenimini tamamladıktan sonra, Kuveyt'te dört yıl süreyle mimar olarak çalışmıştı. 33 yaşındaki bu Mısırlı, Afganistan'da Sovyetlere karşı din uğruna savaşmak isteyen radikal Müslümanlarla ilişki kurdu. Mahmud'un arkadaşları, onu bir Amerikalı'yla buluşturdular; Amerikalı, bu inanmış Müslümana, kendisini hemen "cepheye" göndereceğine dair söz verdi.

CIA'NIN MÜNİH YAKINLARINDAKİ MÜCAHİT EĞİTİM KAMPI

Sahte kimlikle bir uçağa bindirilip F. Almanya'ya getirilen Mısırlı Mahmud, pasaport kontrolünden geçmeden, çok sıkı güvenlik önlemleriyle korunmakta olan bir askeri bölgeye sevk edildi. Burada, sivil ya da üniformalı (rütbesiz) olarak ortada dolaşan Amerika'lılarla bazı Afganlar göze çarpıyordu. Mahmud'un eğitimi iki ay sürdü. Geleceğin mücahitleri, bir süre sonra savaşa girecekleri bölgeler hakkında konferanslar dinlediler; Afganistan'ın başkenti Kabul'deki Sovyet askeri kuruluşları, telgraf istasyonları ve diğer haberleşme merkezleriyle ilgili dersler gördüler. Mahmud, kısa zaman

içinde, daha önceki tahminlerinin doğru olduğunu anladı: Amerikan Gizli Servisi CIA'nın bir eğitim kampında bulunuyordu. Münih yakınlarındaki bu kampta eğitilen Mahmud, her şeyin bir kaynaktan, yani CIA tarafından finanse edildiğini öğrendi. Mısırlı Müslüman mimar, tabii bu arada başka şeyler de öğrendi: Patlayıcı maddeleri yakından tanıdı, telsiz işletmeyi, saatli bomba kullanmayı öğrendi; gece gören aletlerle ateş etme konusunda eğitildi. Eğitimi bittikten sonra Mahmud, sahte Afgan kimliğiyle önce Pakistan'a uçtu, oradan da Afganistan'a

geçti. Ancak, Afganistan'da hemen tutuklanan Mısırlı, yargılandı ve sınır dışı edildi.

Mahmud'un F. Almanya'daki hukuki ve politik bakımdan karanlık olan eğitimi, tek olay değildi. Polonya İçişleri Bakanı'nın yardımcısı Wladyslaw Pozoga, Münih yakınlarındaki bir başka eğitim kampından söz etmektedir. Polonya'dan kaçanlar da bu kampta eğitilmekte ve daha sonra, ülkelerinde kullanılmak üzere hazırlanmaktadır. Pozoga'ya göre, Amerikan istihbarat servisleri, komünist sisteme karşı mücadeleye edecek kimseler yetiştirmek amacıyla, batıdaki Polonyalı sığınmacılarla sistematik olarak ilişki kurmaktadırlar.

CIA'nın faaliyetleri çok yönlüdür. ABD dışında, F. Almanya kadar CIA'ya üs görevi gören bir başka devlet daha yoktur. Bu ülkede yüzlerce CIA görevlisi çalışmaktadır. Bunlar, gizli kamplarda potansiyel ajanlar yetiştirirler. Köln'de çıkan ve casusluk konusunda bir brans dergisi olan "Geheim" in ("Gizli") bildirdiğine göre, söz konusu eğitimciler, bütün dünyadaki müttefiklerinin silah ve başka ihtiyaçlarını F. Almanya'dan karşılamakta ve takviye etmektedirler. Ama şurası unutulmamalıdır: Bu görevliler, F. Almanya'da da casusluk yapmaktadırlar.

Kasım 1979'da Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği'ni işgal eden İranlılar, buldukları yüzlerce CIA belgesinin içinde, bazı kağıtlara rastlamışlardı; söz konusu kağıtlar, F. Almanya'dan yapılan yardımlarla ilgiliydi. Örneğin, İran'da görevli CIA ajanı George O'Keefe için, Josef Markus Schneider adına sahte bir F. Alman pasaportu düzenlemiş; ayrıca, biri uluslararası olmak üzere, aynı kimlik için iki ehliyet de hazırlamıştı. Ele geçen diğer belgelerden, bu sahte kimliklerin, Frankfurt'taki bir CIA bürosunda düzenlendiği ortaya çıktı.

Mısırlı Mimar Dija el-Din Mahmud CIA'nın Münih yakınlarındaki bir eğitim kampında Afganistan'da Sovyetlere karşı çarpışacak bir mücahit olarak yetiştirildi.

CIA'NIN ESKİ GÖREVLİLERİNDEN P. AGEE'NİN AÇIKLAMALARI

Diğer gizli servislerin ajanları gibi, CIA gözcüleri de, ev sahibi ülkede bulunan elçiliklerde çalışan diplomatlar olarak gizlenmektedirler. Eski CIA görevlilerinden Philip Agee'nin dediğine göre, ABD'nin Roma Büyükelçiliği'nde aşağı yukarı 65, Paris'teki büyükelçilikte 55 ve F. Almanya'da da daha fazla sayıda gizli servis görevlisi çalışmaktadır.

Agee'nin "CIA'nın en büyük dış istasyonu" dediği F. Almanya'daki merkez büronun ayrıca birçok yerde şubeleri bulunmaktadır. Nitekim Hamburg, Bremen, Düsseldorf, Frankfurt, Stuttgart ve Münih'teki ABD konsolosluklarında birer tane CIA yetkilisi vardır; bunun yanı sıra ve çoğunlukla konsoloslukların dışında, bir CIA bağlantı bürosu (OCA) faaliyeti göstermektedir. Bu büronun görevi, Alman makamlarıyla bağlantı

CIA'nın eski görevlilerinden Philip Agee, kuruluşun Federal Almanya'daki faaliyeti hakkında geniş açıklamalarda bulundu

sağlamaktır. Ayrıca, Bremerhaven ve Kiel'de de üsler bulunmaktadır.

En az beş ABD gizli servis görevlisinin çalıştığı Hamburg'taki OCA bürosundan kamuoyu, bir "aksi tesa-düf" sonucu haberdar oldu. Bu liman kentinde yayımlanan "Arbeiterkampf" adlı gazetenin eline, iki gizli "enformasyon haberi" geçiverdi. Bu tür raporlar, polis FD 7 dairesi (devleti koruma) tarafından en az haftada bir kez hazırlanıp ilgili yerlere gönderilmektedir. Söz konusu raporlarda; gösteri yürüyüşleri ve öğrencilerin protesto eylemleri hakkında bilgiler, ev işgalcilerinin adları ve adresleri, tıpkı bası-gı yapılmış bildiriler ve hatta sendika toplantılarıyla ilgili açıklamalar yer almaktadır.

Hamburg Eyalet Meclisi'ndeki Yeşiller'in verdiği bir soru önergesi üzerine, ilgili bakanlık da, bu türden gizli raporların yalnız F. Alman servislerine değil, OCA'ya da gönderildiğini kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu tür işbirliğinin F. Almanya'nın başka eyaletlerinde de sürdürüldüğü ve öncelikle Bavyera'da, OCA ile Alman makamları arasında çok sıkı ilişkiler bulunduğu bilinmektedir.

F. Alman ordusunun seferi imkanlarından, barış hareketinin gerilemesine ve sendikaların doğu ülkeleriyle kurduğu ilişkilere kadar hemen herşey, ABD ajanları için ilginç olmaktadır. F. Almanya'nın aşağı yukarı 75 yöresine dağılmış 200 kadar ABD çalışma yerinde CIA için haber toplanmaktadır. Bu sırada yaptıkları işin yasal olup olmadığı, görevlileri pek ilgilendirmemektedir; çünkü, onlar için esas olan gizliliktir. Elbette ki, CIA'nın yöresel ajanları, kendilerini resmen gizli servis görevlisi diye tanıtmıyorlar. Örneğin, bir zamanlar Bonn'daki ABD Büyükelçiliği'nde görev yapmış olan şimdiki Münih temsilcisi Harry H. Kaupp'un kartvizitinde "Land Liaison Officer" (bağlantı subayı) yazmaktadır. Söz konusu görevlinin faaliyetiyle ilgili başka hiçbir işaret bulunmamaktadır.

Küçük rütbeli CIA görevlileri, Askeri Koruma Servisi'nin (MAD) ve Anayasayı Koruma Dairesi'nin (F. Almanya'nın MİT'i -ç.n.) yöresel bürolarını düzenli olarak ziyaret ederler. İçilen bir fincan kahve ya da bir bardak konyak sırasında Amerikalı ajanlar, çevrede ne olup bittiğini de öğrenirler. Bu komşuluk yardımlarıyla ilgili resmi hiçbir kayıt bulunmaz.

FEDERAL ALMANYA'DA SİZİ CIA DİNLİYOR

İnsani ilişkilerin Amerikalıların enformasyon açlığını gideremediği yerde, teknik, yardımcı olarak devreye girmektedir. Müttefikler, 1968'e kadar, saklı tuttukları hakların bir bölümünü oluşturan, casusluk etme, denetleme ve dinleme konusunda istedikleri gibi davranıyorlardı. Özellikle Amerikalılar, bu haklardan tam anlamıyla yararlandılar. Nitekim, bu çerçeveden olarak, 1962'deki Küba krizi sırasında F. Almanya ile Orta Amerika arasındaki haberleşmenin tamamı, Amerikalılar tarafından dinleniyor; mektuplar açılıyor ve fotokopileri çekiliyordu. CIA'nın ve diğer ABD servislerinin, F. Almanya'da şimdiye kadar ne denli yoğun istihbarat çalışması yaptıkları, "Mektup-Posta ve Televizyon Gizliliğinin Sınırlanmasıyla İlgili Yasa"nın kabul edilmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Amerikalılar, o zamana kadar kendi servislerinde çalışmış 600'e yakın görevliyi, Alman makamlarına yardımcı olmak üzere önermişlerdir. 1968'den bu yana, Amerikalı dostları F. Almanya'nın katı kurallarına uymakta, ama bazen de, bunlara hiç kulak asmamaktadırlar. Hatta bir keresinde ABD makamları, Almanlara başvurarak bir Amerikalı generalle, emrindeki başca-vuşun telefonlarını dinlemek üzere izin istemişler; başca-vuşun bir Sovyet ajanı olabileceğine dair ellerinde şüpheler olduğunu belirtmişlerdir. Aslında, Amerikalılar bu izni almak zorundaydılar; çünkü, söz konusu telefonlar, bir istisna olarak Alman posta idaresinin şebekesine bağlıydı. (F. Almanya'daki Amerikan ordusunun telefon şebekesi ayrıdır.) ABD ajanlarının her zaman böyle kurallara uygun davranmadığını, 1973'deki bir olay göstermektedir. Görevliler, Amerikan aleyhtarını bildirdiklerini tahmin ettikleri Mainz'deki Gossner-Misyon'u izlemişler ve yanıldıklarını anlamışlardır. Bu arada, askerlik hizmetini reddeden ABD yurttaşlarının özel telefonları da dinlenmiştir.

Alman uzmanlar, son zamanlarda ABD servislerinin işlerinin daha da kolaylaştığını yakından bilmektedirler. Almanya içi telefon sisteminin elektromanyetik haberleşmeleri yakalamakta ve elektronik beyin aracılığıyla denetlenmektedir. Belli bir numara çevrildi-

ği ya da konuşma sırasında belli bir parola geçtiği zaman, dinleme kayıt bantları otomatik olarak çalışmaya başlanmaktadır. F. Alman toprağında-ki diğer dinleme istasyonları da, "Ulusal Güvenlik Dairesi" (NSA) tarafından kurulmuştur. Bu, CIA ile işbirliği içinde çalışan bir ABD gizli servisi olup, yabancı iletişim sistemlerinin dinlenmesi alanında uzmanlaşmış bir kuruluştur. Söz konusu servise ait dinleme istasyonları, yalnız Demokratik Almanya sınırında değil, F. Almanya'nın çeşitli bölgelerinde de bulunmaktadır.

FRANKFURT'TAKİ TEKNİK MERKEZ

CIA'nın teknik merkezi, Frankfurt'ta, bir zamanlar dev kimya firması. I.G. Farben'in bulunduğu binada ve "Askeri Özel Komando Dairesi" (DAD) adı altında çalışmaktadır. Tahran'daki büyükelçilik baskını sırasında ele geçen ve ajan O'Keefe'ye ait Alman kimlikleri, işte bu çok büyük binada hazırlanmıştır. Bunun dışında, dünyanın çeşitli yerlerindeki ve özellikle Yakın ve Orta Doğu'daki operasyonlar, bu merkezden koordine edilmekte, teknik olarak hazırlanmakta ve güvenlik altına alınmaktadır. Frankfurt'taki bu merkez çaresiz kaldığı zaman, diğer CIA büroları derhal yardıma koşarlar. F. Almanya'daki her ABD üssünde, hem Amerikalı askerlerin güvenliğini sağlayan, hem de barış hareketi ve diğer Amerikan aleyhtarını grupları izleyen birlikler vardır. Çalışmalar, Heidelberg'teki kara ordusu istihbarat servisi (MİD) ve Wiesbaden'deki hava kuvvetlerine ait gizli servis tarafından koordine edilmektedir.

Ayrıca, Amerikalı ajanların hizmetçi eğitimi de F. Alman topraklarında sağlanmaktadır. Oberammergau'da (Bavyera) bulunan "Hawkins Kışlası"ndaki özel bir kuruluşta, CIA'nın ve diğer ABD gizli servislerinin (özel görevler için) eğitimi yapılmaktadır. Burada, anlaşıldığı kadarıyla, belli isyancıların da batılı özgürlük savaşçısı olarak yetiştirildiği kamptır. Eski bir CIA ajanının açıklamalarına bakılırsa, CIA, F. Alman gizli servisleriyle koordinasyon içinde -ama, çoğu kez de tek başına- bu ülkede de eylemler yürütmektedir. Bu çerçevede, telefonlar dinlenmekte, mek-

Elbette, bir Alman yurttaşının Alman ya da Amerikan servislerince izlenmesi arasındaki fark önemli görülmemelidir, ama burada derin bir ayrılık vardır: Alman makamlarınca temel hakları çiğnenen yurttaş, başka Alman makamlarına başvurarak direnebilir. Oysa işin içinde CIA olursa, şikâyet hiçbir sonuç getirmeyecektir.

tuplar açılmakta, evlere girilip bir takım belgeler gözden geçirilmektedir. Eski ajanın belirttiğine göre, bunların hepsi, F. Almanya'nın sorumlu makamlarının bilgisi dahilinde ve verdiği izinlerle olmaktadır. Bu sözlere bazı ilgililer kesinlikle karşı çıkıyorlar; ancak, yine bazı Alman görevliler, kendilerinin genellikle bir şeyden haberi olmadığını da ileri sürüyorlar.

Bu durumlar, herhalde Amerikan servislerinin bazı alacakaranlık boşluk-

lardan yararlanmalarından kaynaklanmaktadır. Gerçi hukuki durum gayet açıktır: Bu ülkede yerleşmiş birliklerinin çıkarı ve güvenliği söz konusu olduğu zaman, Amerikan servisleri, Alman makamlarının izni olmadan, Alman yurttaşlarının temel haklarına el sürebilmektedir. Ancak, görüldüğü gibi, bütün bunlar, önünde sonunda bir tanımlama sorunudur. Öte yandan, politik açıdan durum bir hayli hassastır. F. Alman yetkili makamları ve politikacıları, güçlü müttefikin daha büyük bir enformasyon ihtiyacına sahip olacağını sanki peşinen kabul etmektedirler. Müttefikin (ya da dostun veya meslektaşın) bir isteğini geri çevirmek, düşüncesizlik sayılmaktadır. Çünkü, sonuçta, burada söz konusu olan, batının savunması ve dünya komünizmine karşı mücadele gibi yüce ideallerdir.

Elbette, bir Alman yurttaşının Alman ya da Amerikan servislerince izlenmesi arasındaki fark önemli görülmemelidir; ancak, aslında burada derin bir ayrılık yatmaktadır: Alman makamlarınca temel hakları çiğnenen bir Alman yurttaşı, başka Alman makamlarına başvurarak direnebilir. Oysa, işin içinde CIA olursa, yapılacak bir şikâyet, hiçbir sonuç getirmeyecektir. □

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SOSYAL DEMOKRASİ

Paul M. Sweezy	Görüşme
Atilla Eralp	Brandt Raporları
Chris J. Arthur	Bernstein ve Revizyonizm
Tanju Akad	Avrupa'da Sosyal Demokrasi
Sungur Savran	CHP Sosyal Demokrat mıydı?
Yıldırım Koç	Sosyal Demokrasi ve Sendikalar
Yusuf Barman	Fransa'da Halk Cephesi
Zülfü Aydın	Tarım Sorunu
Galip L. Yalman	Az gelişmişlik Tartışması
Atilla Eralp	Sermaye İhracı
Mustafa Sönmez	Müzik
Necip Çakır	Nikaragua

ONBİRİNCİ TEZ KİTAP DİZİSİ

4

ULUSLARARASI YAYINCILIK Klodfarer Cad. 31/5 Cağaloğlu
Genel Dağıtım: CEMMAY / ADAS

Paradokssuz Bir Evrende Yaşıyorsunuz

Ali Nesin*

"Biz yakaladığımız bütün beyaz insanları yeriz. Bazen haşlarız, bazen de kızartırız. Bu, avımıza bağlıdır. Ona bir soru sorarız. Soruyu doğru yanıtlarsa haşlarız, yanlış yanıtlarsa kızartırız."

Kendimi birdenbire bacaklarımdan asılı buluverdim. Nereden çıktıklarımı kestiremediğim vahşiler çevremi sardılar. Haykırarak etrafımda dans ediyorlardı. Konferansa katılan öbür matematikçilerden hiç birisinin neden Kitnam bölgesine benimle gelmediklerini şimdi anladım. Demek söylentiler doğrudu, buralarda gerçekte vahşiler yaşıyorlar. Söylenenlere göre beyaz insan etini de çok seviyorlarmış, hatta hatta zekiymişler de...

İçlerinden en şişkoları korkunç bir nara atarak dansı durdurdu. Belli ki şef oydum. Beni zayıf bulduğundan olacak istahsızca tepemden aşağıya yani ayaklarımdan başıma süzdü ve

"Biz yakaladığımız bütün beyaz insanları yeriz. Bazen haşlarız, bazen de kızartırız. Bu, avımıza bağlıdır. Ona bir soru sorarız. Soruyu doğru yanıtlarsa haşlarız, yanlış yanıtlarsa kızartırız," dedi.

Vahşinin zekisi bile bir başka oluyor.

Ben haşlanmamı mı yoksa kızartılmamı mı yeğleyeceğimi düşünürken vahşiler biraz ilerde toplanıp aralarında tartışmaya daldılar. Belli ki soracakları soruyu kararlaştırıyorlardı. Yanıma geldiklerinde soruları hazır. Şimdi artık iyice acıkmış olan şef akan salyalarını elinin tersiyle silip so-

ruyu sordu. O ana kadar kurtulabileceğimi hiç sanmıyordum. Bu başıma gelenleri "Afrika'ya yardım" kampanyasına kişisel katkı olarak değerlendiriyordum. Ama soruyu duyduktan sonra içimde bir umut belirdi.

"Siz yakaladığımız bütün beyaz insanları bu yöntemle yiyemezsiniz," dedim ve sordukları soruyu yanıtladım.

Vahşilerin durumlarını görecektiniz! Bağış uğultuya, uğultu sessizliğe dönüştü. Duyulan tek ses aç karınlarının zilydi. Herkesi bir düşüncecedir almıştı. İçlerinde en gülünç görüntü şefinkiydi: İşaret parmağıyla havada durmadan bir daire çiziyordu. En sonunda:

"Haklısınız, dedi, sizi ne haşlama ne de kızartma yapabileceğiz."

Kurtulmuşum.

Bana ne sordular, ben soruyu nasıl yanıtladım da kendimi kurtarabildim?

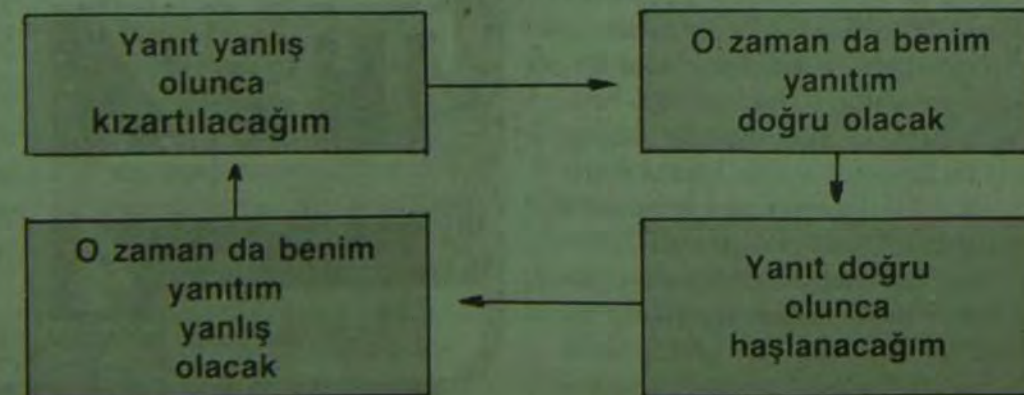
Şef bana:

"Sizi haşlayacak mıyız yoksa kızartacak mıyız?" sorusunu sormuştu.

Ben de:

"Kızartacaksınız, yanıtını vermişim.

Beni gerçekten kızartsalardı yanıtım doğru olacaktı. Ama yanıtım doğru olunca da oyunun kurallarına göre haşlanmam gerekecekti. Haşlasalardı yanıtım yanlış olacaktı, ama o zaman da yine oyunun kurallarına göre kızartmaları gerekecekti. Kafalarındaki kısır döngü şöyle çizimlenebilir:

Böyle durumlar matematik dilinde "paradoksal" diye nitelendirilir. Bir paradoks ilk bakışta mantığın içinden çıkamayacağı bir durummuş gibi görünürse de matematikçiler paradokslar varolduğu işsiz kalacaklarını bildiklerinden paradokslara tahammülleri yoktur ve hemen bir çözüm bulabilmek için öbür bütün işlerini bırakıp paradoksun icabına bakarlar.

Yukarıdaki paradoksun çözümü gayet basit: Öyle bir kabile yoktur! Yani yakaladıkları beyaz insanlara herhangi bir soru sorup, sorunun yanıtının doğruluğuna ya da yanlışlığına göre onları haşlayarak ya da kızartarak yiyen ve yakaladıkları bütün beyaz insanları bu yöntemle yiyen bir kabile yoktur.

Bu çözüme bazı okurlar karşı çıkabilirler. Biz matematikçileri elindeki oyuncu sevmeyip kıran, bilmecesini çözemeyip yırtan çocuklara benzetebilirler. Belki daha sonra onları da ikna edebilirim. Şimdilik onlara şunu söyleyebilirim: Eğer böyle bir kabile olmazsa bunda benim hiçbir suçum yok.

"Önce söz vardı" derler. İster doğru, ister yanlış olsun, tartışılmaz bir gerçek varsa o da kitapların, sözden sonra ortaya çıktığıdır. Sözler çoğaldıkça kitaplar da çoğaldı. Kitaplar çoğalınca katalog icat edildi. Ama o kadar çok kitap oldu ki birkaç katalog yetmez oldu. Katalog sayısı artınca katalogların da katalogu yapılmaya başlandı.

Kataloglar da kitap olduklarına göre bazı kitap katalogları kendi isimlerini de listelerine alıyorlardı. Kimi katalogcular ise bunu saçma bularak kendi isimlerini listelerine eklemiyorlardı. Örneğin Bilim ve Sanat dergisi tarafından hazırlanan katalogun 87. sayfasına bakacak olursanız şu listeyi görürsünüz:

...
-Balıkesir'in camileri. Hazırlayan:...

-Balıçılık. Yazan:...
-Bitler. Yazan:...

...
Yani "Bilim ve Sanat dergisi tarafından hazırlanan katalog" kendi ismini kataloguna almamıştı. Öte yandan "Yasaklanan Kitaplar Katalogu" daha baskıya verilmeden yasaklandığından kendi ismini de listesine almıştı. Bazı kataloglar ise hiç bir neden göstermeden kendilerini listelerine dahil ediyorlardı.

Kendi İsimlerini Listelerine Almayan Kataloglar Katalogu...

İşsiz olduğum günlerde aklıma çok ilginç bir düşünce geldi. Kendi isimlerini listelerine almayan katalogların katalogunu yapacaktım. Uzun ve yorucu bir işti ama pek de zor sayılmazdı. Önce bir isim bulmak gerekiyordu. Kataloguma "Kendi İsimlerini Listelerine Almayan Kataloglar Katalogu" adını verdim. K harfine gelene kadar isim kolaydı.

...
-Kedi-Köpekle İlgili Kitaplar Katalogu.

-Kekeme Yazarların Yazdığı Kitaplar Katalogu.

-Kestane Rengi Kapağı olan Kitaplar Katalogu.

İşte ne olduysa o zaman oldu. Kızım Aşlı beni seyrediyordu.

-Baba, bir şey unutmadın mı?

-Kızım rahat bırak beni, işim baskından aşkın!

-Ama baba...

-Bak kızacağım şimdi!

-Peki günah benden gitti, dedi ve kös kös uzaklaştı yanımdan. Uzaklaştı ama bende de huzur kalmadı. Ne demek günah benden gitti demek!

-Aşlı gel bakayım buraya! Söyle ne var?

-Bu hazırladığın katalogu listene eklemeyecek misin?

Bir süre cevap veremedim. Yumurcağa bak sen! Bir de açığımı yakaladım gibilerden muzipçe sırtıyor. Haklıydı, açığımı yakalamıştı. Böyle bir katalog hazırlanamazdı.

Katalogumun listesine kendi ismini ekleydim, yani "Kekeme Yazarların Yazdığı Kitaplar Katalogu"yla "Kestane Rengi Kapağı olan Kitaplar Katalogu"nun arasına "Kendi İsimlerini Listelerine Almayan Kataloglar Katalogu"nu da koysaydım katalogum kendi ismini de listesine almış olacaktı ki o zaman da listeme almamam gerekecekti. Çünkü benim kataloguma sadece kendilerini listelerine almayan kataloglar girebilirdi.

Katalogumun ismini listeme koymasam o zaman katalogum "kendi isimlerini listelerine almayan kataloglar" sınıfına girdiğinden listeme koymam gerekecekti.

Bu paradoksa bir kaç çözüm bulunabilir. Daha önceki paradoksta oldu-

ğu gibi burada da böyle bir katalog olamaz diyebiliriz. Yahut da daha hazırlanması bitmemiş bir katalog, katalog sayılamaz, dolayısıyla listeye alınmaması gerekir denilebilir. Bu son çözüm pek doyurucu bir çözüm değildir; çünkü böyle bir itiraz karşısında katalogumuzun ismini, hatta "katalog" sözcüğünün anlamını değiştirip buna benzer başka bir paradoks kurabiliriz.

Yukarıdaki paradoksun bir benzeri Bertrand Russell'in "bütün kümeler kümesi" paradoksudur. Bertrand Russell'in paradoksu her ne kadar matematiğin temeli olan kümeler teorisini sarsmışsa da matematikçileri pek paniğe sürüklememiştir. Matematikçiler kendi yarattıkları sistemde o kadar güzel şeyler yapmışlardır ki, hepsi eserlerine öyle hayrandırlar ki, hiçbir bir paradoksun bütün sistemi yıkabileceğine ihtimal vermez. Şimdiye kadar haklı çıkmışlardır. Örneğin, aşağıda açıklayacağımız Bertrand Russell paradoksu matematiğe hiçbir zarar vermeden kümeler teorisinde yapılan bir kaç değişiklik ile giderilmiştir.

Aşlında kümenin ne demek olduğunu herkes bilir, bilir de modern matematik dendiğinde kanları donduğundan Türkçe'lerini bile unuturlar. Örneğin evrendeki atomlar kümesi, çift tamsayılar kümesi, şu anda yeryüzünde yaşayan (biyolojik anlamda) insanlar kümesi birer kümedirler. Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde küme şöyle tanımlanıyor: Birçok canlının, ya da nesnenin oluşturduğu topluluk, grup.

4 sayısı çift sayılar kümesinin bir ögesidir (elemanıdır), 3 sayısı değildir. Kümelerin öge sayısı sıfır ila sonsuz arasında değişir. Sıfır ögesi olan, yani hiç ögesi olmayan kümeye boş küme denir. 47 dişli olan insanlar kümesi kanımıza göre boş kümedir, inşallah boş kalacaktır.

A bir kümeysen, A'nın ögelerinden belli bir niteliği olanlar başka bir küme oluştururlar. Örneğin A tamsayılar kümesiye ve belli bir nitelik olarak "ikiye bölünebilme"yi alırsak yukarıdaki yöntemle çift tamsayılar kümesini elde ederiz. Başka bir örnek: A şu anda yeryüzünde yaşayan insanlar kümesiye, "boyu 1.80'den uzun olma" niteliğini ayırt edersek; boyu 1.80'den uzun olan ve şu anda yaşayan insanlar kümesini elde ederiz. Eğer A gerçekten bir kümeysen bu yeni yöntemle elde edilen nesnenin bir küme olması

* Dr. Ali Nesin A.B.D.'de Berkeley Üniversitesi'nin Asst. Prof. lerinden aynı üniversitede matematik dersleri verir.

gerektiğine sanıyorum hiçbir sağduyulu kişi karşı çıkamaz. Nitekim matematikte, daha doğrusu kümeler teorisinde bu yöntem kabul edilmiştir.

Kendi kendisinin ögesi olmayan kümelerin kümesi...

Önsel olarak (a priori) bütün kümeler kümesi diye bir küme olmaması için bir neden yoktur. Bu kümeye A kümesi diyelim. Bütün kümeler, örneğin çift sayılar kümesi, hatta A kümesinin kendisi A kümesinin ögesidir. Bu arada belirtelim ki burada felsefe yapıyoruz ve A ile Allah sözcüğünün ilk harfi arasındaki eşitlik sadece rastlantısaldır.

Yukarıda açıklanan yöntemle A'dan yeni bir küme türeteceğiz. Nitelediğimiz "kendi kendisinin ögesi olmama" niteliği olacak. Bu yeni kümeye B kümesi diyelim. B kümesinin öğeleri kendi kendisinin ögesi olmayan kümelerdir. Örneğin A kümesi kendisinin bir ögesi olduğundan B kümesinin bir ögesi değildir. Öte yandan çift sayılar kümesi sayı bile olmadığından kendisinin bir ögesi değildir, dolayısıyla B kümesinin bir ögesidir. Doğal olarak B kümesinin ögesi olmayan kümeler kendilerinin ögesidir.

Şimdi soru şu: B kümesi kendisinin bir ögesi midir? Eğer ögesiye o zaman ögesi olmaması gerekir; çünkü B kümesinin öğeleri olan kümeler kendilerinin ögesi olamazlar. Eğer ögesi değilse o zaman da ögesi olması gerekir; çünkü B kümesinin dışında kalan kümeler tanıma göre kendi kendilerinin öğeleridirler.

İşte bir paradoks daha... Kataloglar kataloğu paradoksuna ne kadar çok benzediğini farkettiler mi? Benzerlikten de öte, iki paradoks sözcükler ayırımı bir yana bırakılırsa birbirlerinin eşitlerdir. Buradan çıkarmamız gereken sonuç A nesnesinin bir küme olmaması gerektiğidir. Gerçekten de kümeler teorisinde A'nın ya da A'ya benzer bir kümenin küme olması yasaklanmıştır. Nasıl mı? Onu bir başka yazıda açıklarız.

Dikkatli bir okur bize şu soruyu sorabilir:

-Tamam, A bir küme değil, matematiksel bir kavram da değil, A diye bir "şey", düşünce ürünü bile olsa var. Yukarıdaki yazıda "küme" sözcüğünün yerine "şey" ya da "nesne" söz-

cüğünü koysak yeni bir paradoks elde etmez miyiz?

"Bütün kümeler kümesi"nde iki defa "küme" sözcüğünü kullanıyoruz. Paradokstan çıkan sonuç ikinci kullanılışın yanlış olduğudur. Birincisine "küme" demişsek ikincisine de "küme" diyemeyiz. Örneğin "bütün kümeler nesnesi" dememiz gerekirdi. Bunun gibi paradoksdaki bütün "küme" sözcüklerini "nesne" yaparsak yeni bir paradoks elde ederiz. Hatta "bütün nesnelere nesnesi" sözünde. Örneğin "bütün nesnelere birliği" dememiz gerekirdi.

Sanıyorum şimdi katalog paradoksu daha iyi anlaşıldı. Katalogların listesinin bulunduğu basılı kâğıt yapraklarının tümü katalog değildir, yeni bir isim bulmak gerekir. Örneğin "katalog₁". "Katalog₁"lerin listesinin bulunduğu basılı kâğıt yapraklarının tümüne de "katalog₂" adını verebiliriz...

Yukarıda üç tane paradoks verdik. Birincisi belli koşullara uyan bir kabilenin, ikincisi kataloglar kataloğunun,

Her paradoksun altında bir mantık (sızlık) oyunu yatar. O oyun ortaya çıkarıldığı zaman, paradoks da kalmaz. Yani gönlünüzü rahat tutun, gayet mantıklı ve paradokssuz bir evrende yaşıyorsunuz.

üçüncüsü ise kümeler kümesinin varlığını varsayıyordu. Her üç paradoksu da aynı biçimde çözdük: Varlığını önsel olarak kabul ettiğimiz nesne aslında yokmuş. Ne öyle bir kabile, ne öyle bir katalog, ne de öyle bir küme olabilir. Çünkü aksi halde bir paradoks doğuyor.

Her paradoksun altında bir mantık (sızlık) oyunu yatar. O oyun ortaya çıkarıldığı zaman, paradoks da kalmaz. Yani gönlünüzü rahat tutun, gayet mantıklı ve paradokssuz bir evrende yaşıyorsunuz. □

KENT ENGLISH

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca İstiklali

PRATİK İNGİLİZCE KURSLARI

- TAMAMI YABANCI ÖĞRETMENLER
- EN MODERN METODLAR
- EN UYGUN ÜCRETLER
- VİDEO PROGRAMI

HAFTA İÇİ KURSLAR: 1 ARALIK 1986
HAFTA SONU KURSLAR: 29 KASIM 1986

Mithatpaşa Cad. 46/3
ANKARA Tel: 34 38 33 - 32 60 10

Okuyucularımızdan

10 К ПОЧТА СССР · 1986

1927 УЛОФ ПАЛЬМЕ 1986

PALME PULU

Eylül ve Ekim sayılarımızda Olof Palme'nin barışçı kişiliği, hak ettiği yeri almıştı. Ben de size bir PALME pulu gönderiyorum; İsveç'in Doğu komşusu S.S.C.B. tarafından basılmış. Derginizin/Dergimizin bir köşesinde bulunsun istedim...

İsveç'ten bir okuyucunuz.

24 EKİM VE

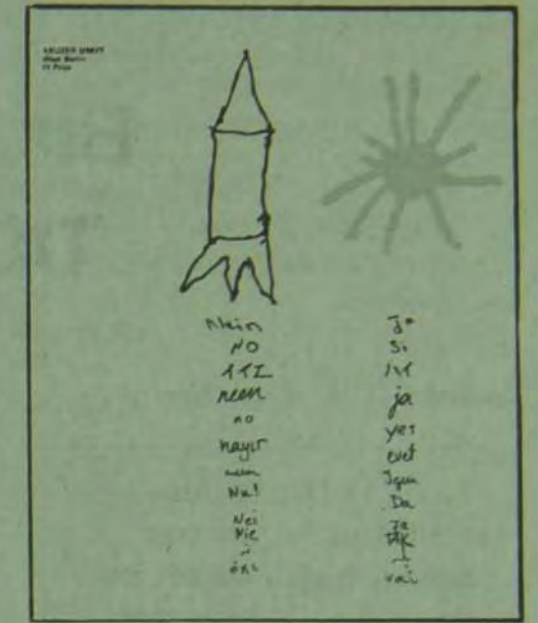
BİZ KADINLAR

Geçtiğimiz 1985 yılı Temmuz'unda Kenya'nın Başkenti Nairobi'de toplanan Dünya Kadınları Konferansında -ki üç hafta sürdü ve çeşitli kadın sorunları ele alındı- 24 Ekim tüm dünya kadınlarının evişlerini boykot ederek haklarını istemesi günü ilan edildi. Konferansta alınan tüm kararlar; dünya kadınlarına daha iyi bir gelecek, güvence ve sözde kalmayan eşit haklar sağlamaya yöneliktir.

Anayasamız, kanun karşısında herkes eşittir demek suretiyle kadın erkek eşitliğini de tescil etmiştir, ama bu kitaplarda kalmakta; kadının ezilmişliği, horlanmışlığı evlilik birliğindeki tutsaklığı çeşitli kesimlerde hâlâ sürmektedir.

...Bu yıl 24 Ekim'in geçmiş olmasına rağmen gelecek yıllar için lütfen, Dünya Kadınlar Birliğinin aldığı sözü ettiğimiz ev işini birgün için boykot etme kararı üzerinde düşününüz. Kadınlara en büyük destek yine kendilerinden gelecektir, gücünüzü de gözardı etmeyiniz.

Serap Aydoğdu
Karşıyaka-İzmir

Abuzer Ümit'in 11. Uluslararası Poster Bienalinde 3. lük alan posterini

SENİ DÜŞÜNDÜM ANADOLU...

...Okuduğum Berlin Güzel Sanatlar Yüksekokulu'nda (Grafik Bölümü ve iki ay sonra diploma alıyorum), Varşova'da düzenlenen 11. Uluslararası Poster Bienali'nin "Barışın Yaşamsal Önemi" konulu poster yarışmasına katılma koşulları elime geçti... Üç çalışmamı gönderdim.

Aradan iki ay geçmişti. Ve birgün posta kutumda Varşova'dan gelen bir mektup çıktı. Katılan 575 grafik afişi arasından benim bir grafiğimin üçüncülük ödülü aldığı bildiriliyordu.

...Eylül ayının son haftasında ödül alma töreni için Varşova'ya davet edildim. Birincilik Fransız bir bayan grafikerin, ikincilik yine bir Fransız grafiker ve sonra üçüncülük ödülü bana veriliyor. Beni Batı Berlin'li olarak tanıtıyorlar! Değil, diyorum! Ben Anadolu'yum. Neye yarar, benim elimde olan pasaport Berlin Pasaportu.. Gözlerim yaşlarla doluyor, yutkunuyorum! Evet, haklısınız diyorum. Şu anda ne yazık ki kendi öz ülkemizi temsil edemeyişimin acısını duyuyorum.

...Mektubumu, ödül töreninden sonra Varşova'daki otel odasında yazdığım dizelerimden bir tanesi ile bitiriyorum.

Seni düşündüm uzaklarda ve içten, Anadolu seni...

Abuzer Ümit
15.10.1986
Batı Berlin

AVUSTURYA'DA BARIŞ EYLEMLERİ

Avusturya'da geleneksel sonbahar barış eylemleri 24.10-31.10.1986 tarihleri arasında yapıldı. Atom denemelerinin derhal durdurulması için enformasyon standları açıldı. Açılan

bu standlarda onbinlerce imza toplandı. İlişkide çektiğim fotoğrafları ve afişi gönderiyorum.

Sermet San
Viyana-Avusturya

Bir Film Şenliğinde Düşündüklerimiz

Mahmut T. Öngören

Sinema Destekleme Fonu'nu kuranların başka düşünceleri de var. Ve düşündükleri de, sinemanın devletin tanıtım ve propaganda aracı olarak kullanılması.

23. Antalya Şenliği'nde, yeni çıkan sinema yasasının neye yarayacağını bir kez daha düşündük. Televizyonun ve video'nun rekabeti karşısında sinemanın hakları, en azından ekonomik bakımdan, korunacak mı? Sinemanın önündeki bürokratik engeller kaldırılacak mı? Film yapımı parasal bakımdan desteklenecek mi? Film yapımına teknik bakımdan birtakım kolaylıklar getirmek için, tam donatımlı en az bir film stüdyo kompleksinin kurulması yoluna gidilecek mi? Çok zor durumda olan, sosyal güvenlik haklarından yoksun bulunan ve özellikle yaşlılık ve hastalık dönemlerinde kendine bakabilecek ekonomik gücü elde edemeyen sinema sanatçılarının ve emekçilerinin sorunlarına bir çözüm bulunabilecek mi?

PROPAGANDA FİMLERİNE DOĞRU

Yeni yasa (Tam adı: Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu) ile tüm bu sorulara olumlu yanıtlar getirilmesi bekleniyor. Ama son Antalya Şenliği'nde gördük ki, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın başka düşünceleri de var! Ve düşündükleri de, sinemanın devletin tanıtım ve propaganda aracı olarak kullanılması. Nasıl olacak bu iş? Yaşaya uygun olarak önce Sinema Destekleme Fonu kurulması gerekiyordu. Nitekim, Antalya'da özel söyleşide bir yetkilinin açıkladığına göre, bu fon ku-

rulmuştu ve 15 gün içinde de 80 milyon lira dolayında bir toplama ulaşılmıştı. Bu para giderek artacaktı. Üstelik özel fondaki para devletin kasasından çıkmıyor, ancak sinema, video ve müzik konularında çeşitli işlemleri yaptırmak için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvuruların yatırıldığı ücretlerden oluşuyordu.

Giderek çok büyük toplamlara ulaşacağı anlaşılan ve ne denli çok harcarsanız harcayın kendini sürekli olarak yenileyecek olan sinema fonu ile önce devlet film stüdyolarının kurulacağı e bu stüdyoların da yerli ve yabancı filmcilere kiralanacağı anlaşılıyor. Yeni konu, yeni yer ve yeni insan arayan yabancı filmcilerin de bu stüdyolardan yararlanarak ülkemizde film çekmeleri ve sonuçta da Türkiye'nin propagandasını yapmaları ve Türk kültürünü ve insanını tanıtmaları bekleniyor. "Türkiye film çekimleri için bir cennet" gibi sloganlarla yabancı filmcilerin Türkiye'ye çağrılması da düşünülüyor. Beklentiler arasında salt "tanıtım" yok, bu ilişki sayesinde hem büyük döviz gelirlerinin elde edileceği, hem de Türkiye'ye karşı bir anlayışla yapılan yabancı filmlerin yerine, Türkiye'yi en azından yansız bir gözle yansıtan yabancı filmlerin çekileceği de umuluyor.

Antalya'da politikacılar (ANAP'lılar) ve bürokratlar, sık sık sinema yoluyla Türkiye'nin tanıtımı üzerinde durdular. Konuşmalardan anlaşıldığına göre, bu tanıtımın siyasal ve sanatsal düzeyde ele alınabilecek etkinliklerle ilişkisi yoktu. Örneğin Türkiye'de demokrasinin gerçek anlamda kurulup kurulmadığına aldırmaksızın ülkenin salt doğal güzelliklerinin tanıtılması ön planda tutulacak, öte yanda eğer sanatsal değer taşıyan bir film "belli çevreler" in hoşuna gitmeyen bir konuyu ve hatta görüntüleri içeriyorsa sinema fonundan yararlandırılmayacaktı.

Antalya'daki konuşmalardan ve konusu bu gibi noktaları içeren ve açıkloturumu andıran bir etkinlikle söy-

lenenlerden bu sonuca varmak zor olmadı. Bugün bir devlet Batı dünyasına kendini tanıtırken ülkesinde demokratik ilkelerin yerleşmiş olup olmadığına aldırmayacak, kültür ve sanat gibi alanlarda ancak tarihsel değerlerin tanıtımını önemseyip çağdaş yapıtları bir yana atacak, tarihsel tanıtımı bile doğru dürüst beceremeyecek, ama özellikle sinema alanındaki tanıtım için bir hayli zengin bir fon kuracak... Sonuçta nasıl bir tanıtım çıkar ortaya? Turistik değerlerin tanıtımından başka bir şey olmaz herhalde.

Nitekim, Antalya'da düzenlenen ve açıkloturumu andırdığını söylediğim etkinlikte de bu sonuca varıldı sonunda. Önce niçin "açıkloturumu andıran" bir etkinlikten söz ettiğimi belirtmeliyim. Bir kez, kötü adamakıllı belirlenmişti. Başta Türk sinemasının sorunlarının tartışılacağı belirtildi. Konuşmacılar yerlerini aldıktan sonra ise bu sorunlara özellikle değinilmeyeceği söylendi ve konu "Tanıtım ve Türk Sinemasının Dünya Sineması İçindeki Yeri" olarak belirlendi. Konuşmacıların hiçbiri de Türk sinemasının dünya sineması içindeki yerine değinmedi ve herhangi bir tartışma da olmadı. Konuşmacılar arasındaki ünlü işadamaı Sakıp Sabancı bürokrasiye övgüler yağdırdıktan sonra, yurt dışında sinema yoluyla Mevlana'nın tanıtılması gereğini vurguladı ve oturumun sonunu beklemeden ve küçük bir incelik gereği özür dilemeden kalkıp gitti.

SİNEMA SANATINI YANSITAN FİMLER

Konuşmacılardan biri de bendim. Sanırım, vurgulamaya çalıştığım şu noktalar salondakilerin pek hoşuna gitmedi. "Eğer Türkiye'nin sinema yolu ile tanıtılması düşünülüyorsa, uzun metrajlı filmlerde salt sanatsal değer bulunup bulunmadığının gözetilmesi gerekir. Bu gibi filmlerde ülkenin tu-

Hiçbir sinema sanatçısı, "ben ülkemizin güzelliklerini göstereyim ve ülkemizin iyi tanıtılmasını sağlayayım" diye film yapmaz. Ancak "ben sinema sanatını başarıyla yansıtan filmler yapmalıyım" kaygısıyla film üretir. Bunu başarır, filmleri Türkiye'nin sanatsal açıdan tanıtılmasında başlıca rolü oynar.

ristik değerleri göz önünde tutulursa, konu amacından saptırılır. Hiçbir sinema sanatçısı, "Ben ülkemizin güzelliklerini göstereyim ve ülkemizi iyi tanıtılmasını sağlayayım" diye film yapmaz. Bu sanatçılar ancak, "Ben sinema sanatını başarıyla yansıtan filmler yapmalıyım" kaygısıyla filmlerini üretirler. Eğer başarılı olurlarsa, onların filmleri Türkiye'nin sanatsal açıdan tanıtılmasında başlıca rolü oynar. Nitekim, bugüne dek Türk sinemasının en çok örnekleri, devletten en küçük bir

destek almaksızın, kendi başlarına Türkiye'yi yurt dışında sanatsal bakımdan onurla tanıtmışlar ve temsil etmişlerdir. Ama eğer devlet ülkenin turistik değerlerini kısa film dalındaki türlerle tanıtmak istiyorsa, bunları yaptırabilir ya da kendisi yapar. Tanıtma konusunda unutulmaması gereken bir başka nokta da, demokratik ilkelere saygısı olmayan ve insan haklarına özen göstermeyen ülkeler, bu gibi değerleri benimsemiş ülkelerde kendilerini tanıtmak için hangi yollara başvururlarsa vursunlar yeterince başarıya ulaşamazlar."

Burada kısaca özetlediğim bu görüşlerin Antalya'daki yeni seminer salonunda pek hoş karşılanmayacağı açıktı. Çünkü salondaki dinleyicilerin çoğunluğunu bürokratlar oluşturuyordu ve nedense halktan çok az kimse vardı. Konuşmalar başladıktan biraz sonra salona alınan bir öğrenci topluluğu da yine konuşmalar sona ermeden büyük gürültülerle salondan çıkarıldı. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bir temsilcisi de konuşmacı olarak katıldığı oturumda ülkemizin turistik değerlerini yansıtan uzun metrajlı filmlere sinema fonundan yardım yapılacağını açıklayarak, galiba yakında yayınlanacak olan yeni bir sinema türünün haberciliğini yapıyordu. Öykü-

leri turistik yörelerimizde geçen filmlerimizin sayılarında önümüzdeki mevsimde belirgin bir artış olursa hiç şaşmamak gerekiyor sanırım. Acaba yeni sinema yasası ile Türk sinemasının sanatsal yanı, turistik ve tarihsel değerlerin tanıtımına mı çekilecek?

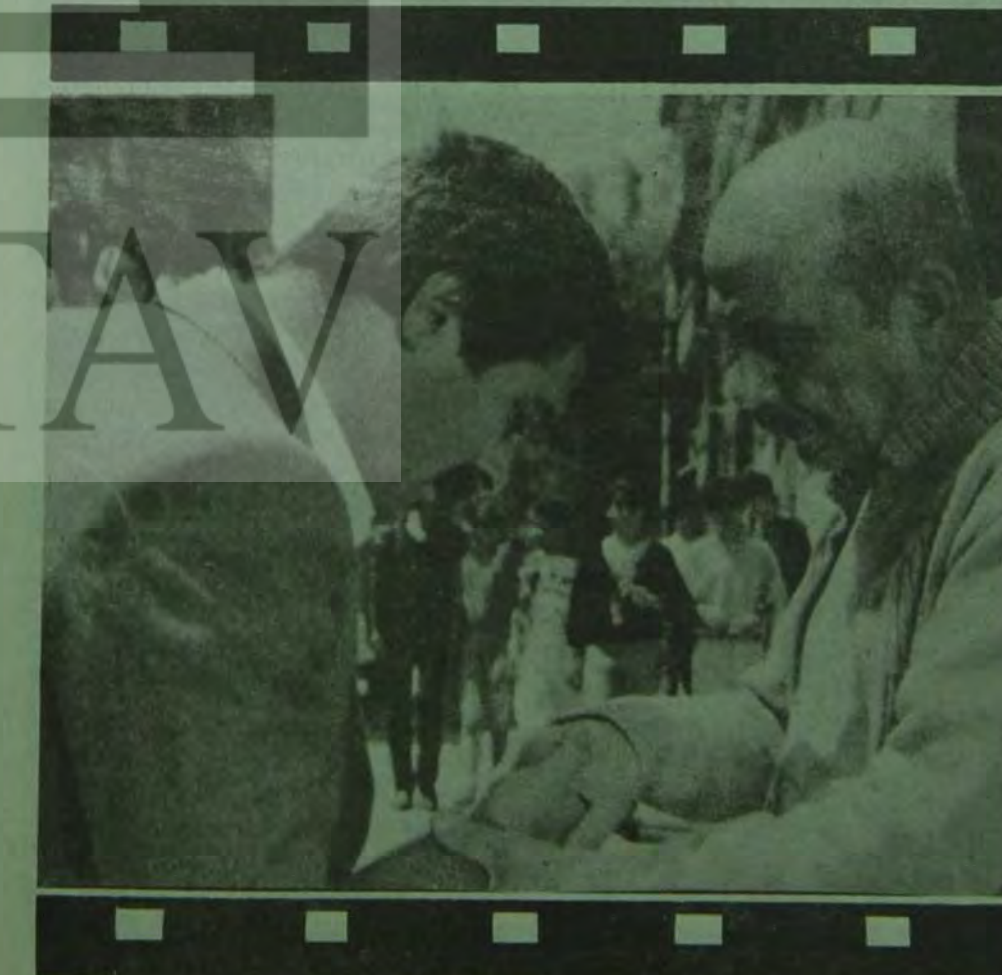
Elbette işin bu yanını da önemsemek gerekli. Ne var ki, sinema sanatını baştan aşağı içermesi gereken "uzun metrajlı film" ile her çeşit güzelliğin sergilenmesini amaçlayan "tanıtma filmi"ni birbirine karıştırmamak, yeni sinema yasası uygulayıcılarının başlıca görevleri arasında bulunmalı. Aksi halde, ne sanat filmini, ne de tanıtma filmini gerçekleştirme fırsatını yaratabilirler.

SİNEMA SANATÇI VE EMEKÇİLERİNİN SOSYAL HAKLARI

23. Antalya Film Şenliği'nde politikacılar ve bürokratlar kültür ve sanatın ve sanatçının korunmasından da oldukça çok söz ettiler. Bugün kimi sinema sanatçıları ve emekçileri ya çok az (ayda 45 bin lira) emekli aylığı ile geçinmeye zorlanmış durumda. Kimileri bu gelirden bile yoksun. Şimdi tüm umutlar, yeni sinema yasasına göre kurulacak olan fona dayanıyor. Bu fon çalışmaya başlayınca, gereksinimi olduğu saptanan yaşlı sanatçılara ve emekçilere para yardımı yapılacak. Acaba çözüm bu mu?

Ne olursa olsun, yardım gerekli ve yararlı. Ama "yardım" biçimindeki bir girişim kesin çözüm olamaz. Sinema sanatçıları ve emekçilerinin sosyal haklarını sağlamak için özel bir yasa çıkarılması gerekir. Bu özel yasa, işsiz kaldıkları süre içinde onların belli bir ödenek almalarını sağlayabileceği gibi, emeklilik dönemlerinde de 45 bin liranın çok üzerinde bir aylığa hak kazanmalarını da öngörmelidir. Bir zamanlar böyle bir yasanın hazırlanması için çaba gösterilmiş, ama sonunda sanatçıya ve emekçiye hak tanımak istenmediğinden ötürü bu girişim de sonuçsuz kalmıştı. Türk sinema sanatçısının ve emekçisinin sosyal haklarının korunabilmesi, ancak bu konuda çıkarılabilecek özel bir yasayla sağlanır. Bugünkü sinema yasasının bu görevi hakça yerine getirmesi beklenemez.

23. Antalya Film Şenliği'ne katılan filmleri izlerken bir de bunları düşünmeden yapamadık.

"Sen Türkülerini Söyle", 23. Antalya Altın Portakal Film Festivali'ne katılan filmlerden

Bir Sinema Şöleni: Balo

Hüray-Caner Fidaner

"Ömrümde bir tek film görmek istiyorum, bana öyle bir film önerin ki, sinema sanatını tek örnekle tanıyayım ve film izleme hazzını yaşayayım" diyenlere Balo'yu izlemeleri salık verilebilir.

Gerçek bir sanat yapıtı, yansıttığı özgül olayları o biçimde kurgular ki, bu özgül olaylar evrensel olanın temsilcisi haline gelir. Bu evrensellik kimi zaman duygular, izlenimler düzeyinde olur, kimi zaman ise çok daha derin ve çok daha geniş kapsamlıdır. İşte Ettore SCOLA'nın Balo'su (Le Bal*), evrenselliği bir sinema filmi boyutlarına en zengin şekilde yansıtmış gerçek bir başyapıt. Balo'da elli yıllık Fransa tarihi bir balo salonunda, bir grubun danslarıyla canlandırılıyor. Filmin konuşmasız oluşu, öykünün geleneksel yapıda sunulması gerçek bir biçimsel özgünlük oluşturuyor. Ancak filmin başarısını yalnızca bu biçimsel özgünlüğe bağlamak çok önemli bir yanlış olacak. Başarı gerçekte filmin tarihe doğru biçimde bakmasından kaynaklanıyor.

Film boyunca dürüstlük, dostluk, arkadaşlık, yurtseverlik gibi temel insani özelliklerin olumlandığını, ırkçılık, işgalcilik, işbirlikçilik, öykümcilik gibi olumsuz özelliklerin ise yadsındığını, açığa vurulduğunu görüyoruz. Salonda danseden çiftler 1936 Halk Cephesi döneminden başlayarak Fransa tarihinden tablolar yaşıyorlar. Biçimin bu denli gerçek dünyadan uzak olması, filmin yoğun bir gerçeklik duygusuyla izlenmesini engellemiyor.

Sinema tarihinde, kaynakları Lumi-

ere kardeşler ile Georges Melies arasındaki farklara kadar dayanan iki akımdan söz edilir: Birincisi, sinemayı gerçek dünyanın "olduğu gibi" perdeye yansıtılması olarak görme eğiliminde olmuş, ikincisi ise sinemayı bir düş dünyası yaratmak olarak algılamıştır. Bu sınıflandırmanın aslında yalnızca betimleyici, biçimsel bir ayrım olduğunu Balo'yu izleyerek anlayabilirsiniz. En gerçeğe uymayan görüntülerle bile yoğun bir gerçeklik duygusunun yaratılabileceği, bu filmle kanıtlanıyor. Öte yandan bunun tam tersinin de doğru olduğuna, yani belgesel biçimde çekilmiş filmlerle en büyük yalanların iletilebileceğine en güzel örnek

propaganda filmleri değil mi? Sorulan bir soru, önüne mikrofon uzatılan yurttaşlar ve resmi ideolojiye uygun olarak verilen yanıtlar... Bu sözde belgesellerin gerçeklikle bir ilgisi olmadığını söylemek için herhalde tarihin yargıçlığını beklemeye gerek yok. Demek ki sanat yapıtının gerçekçiliğini aslında özel olarak olaylara, genel olarak da dünyaya bakışı belirliyor.

Scola'nın bu büyük filmi bir yazıda özetlemek olanaksız, ama, "Ömrümde bir tek film görmek istiyorum, bana öyle bir film önerin ki, sinema sanatını tek örnekle tanıyayım ve film izleme hazzını yaşayayım" diyenlere Balo'yu izlemeleri salık verilebilir.

* Balo (Le Bal) / Fransız, İtalyan, Cezayir ortak yapımı / 94 dakika / Yapım Yılı: 1982 / Yönetmen: Ettore Scola / Görüntü yön: Ricardo Aronovich / Müzik yön: Viladimir Cosma / Oyn: Théâtre du Campagnol oyuncular.

Bergman Çok Yakınımızda

Haldun Armağan

Bergman'ın vasiyet filmi olarak kabul edilen "Fanny ve Alexandre" ile 1978'de yaptığı "Sonbahar Sonatı" onu, yetkin iki örnekle, yanibaşımıza getiriveren filmleri...

Beyazperdenin yarattığı görsel atmosferin gücünü yadsımamakla birlikte, kimi zaman görüntülük (ekran)ün de oldukça etkili kullanılabilmesi olanaklı. Bu konuda, Ingmar Bergman ilk sıralarda yer alması gereken yönetmenlerden biri kanımca; Bergman dünyasının o kapanıklığı, içten içe vuruculuğu, dahası filmin izleyenlerini bir hesaplasmaya zorlaması düşünülürse; videoya bir Ingmar Bergman filmi yerleştirilsin, hatta, gönül ve us dışında, kapatılsın tüm kapılar!

Ingmar Bergman, tecimsel yanı olmadığı için, video klüplerinde adı sık geçen yönetmenlerden biri değil. Ancak, vasiyet filmi olarak kabul edilen "Fanny ve Alexandre" ile 1978 yılında yaptığı "Sonbahar Sonatı", Bergman'ı yetkin iki örnekle, yanibaşımıza getiriveren filmleri. Bunları klüplerden bulmak olanağı var.

"Fanny ve Alexandre", birçok bakımdan şanslı bir film. Sözbirliği edilmişcesine -ve haklı olarak- herkesin başyapıt ilan etmesi, yönetmenin filmine son karesine dek sahip çıkması gibi. Bergman, tam 340 dakikalık bu filmiyle, tüm yılların birikimini, onca yaşantı parçacıklarını "Fanny ve Alexandre"da görkemli bir mozaige dönüştürüyor. Bu film video klüplerinde 188 dakikalık kısaltılmış versiyonuyla

bulunuyor. "Fanny ve Alexandre"ın "kırık hayat parçacıkları", bir tiyatro yöneticisi olan Helena'nın eğitim-bilimci eşi Carl'ın ölümü üzerine, kendisine öteden beri ilgi duyan bir papazla evlenmesi izlek (tema) çerçevesinde aktarılır. Helena, iki çocuğu, Fanny ve Alexandre ile yeni bir birlikteliğe adım atarken, evinin dinsel zorbalığın hüküm sürdüğü bir tutukevine dönüşeceğinin ayrımında değildir. Helena olmasa da, iki çocuk; dinsel ahlak adına, insanın insana değer görebildiği eziyetlere güçleri yettiğince direnmeyi başarırlar. Sonuç, anne ile birlikte bu cehennemden kaçışın yolunu bulabilmektir. Bergman burada "oda sineması" olarak tanımlanan sinemasının kısıtlı sanılan olanaklarını şaşırtıcı bir biçimde kullanarak, hem iç, hem de izlekşel gerilimi yaşatır.

Her filmin bir "yüzeysel" bir de "derin anlamı" olduğunu anımsayarak, Fanny ve Alexandre'ı özellikle derin anlamlarının altını çizerek izlemekte yarar var. Mutluluk kavramı, evlilik kurumu, Hıristiyan ahlakı, çağdaş toplum adına yaşanan tablolar, Fanny ve Alexandre'da bir bir sorulanır. Bergman, bütün bunları, Alexandre'in saf, önyargısız dünyasına girerek, bu karmakarışık dünyanın gözüyle anlatarak, filmi yetkin bir iç söylemle çerçevesel.

Çatışma ya da çelişkiler, doğru temellere oturtulmamış bir evlilikle sınırlı kalmıyor; Bergman dünyasının temel öğelerinden biri olan anne-kız ya da aile içi iletişimsizlik "Sonbahar Sonatı"nın ana izleği. "Görünüşü kurtarma" açısından çok iyi durumda bulunan Eva'nın yıllar yılı görmediği annesini evine çağırması, bir sonbahar gününün hüzünlü sonatını birlikte getirir. Eski defterler, kısa bir süre sonra açılacak, anne, ne kocası ne de kızı tarafından sevildiğinin ayrımına varacaktır. Kız ise sevgiyle yeterince örülmemiş dünyalarını bir kez daha dile getirdiği için kendisini suçlar ve daha büyük sıkıntıya düşer. Eva, annesini yolcu ederken, hiçbir şey çözümlenmiş değildir; sonatın, hüzünden nefrete, iç hesaplaşmaya dönüşmesinden öte...

"Sonbahar Sonatı"nın her sözcüğü özenle seçilmiş diyaloglarının belirli bir çaba göstermeden tadına varılması, pek olanaklı değil. Anneyi Ingrid Bergman, kızı ise Liv Ullmann'ın oynadığını da anımsatalım. □

* Fanny ve Alexandre / İsveç / 188 ya da 340 dak. / Yapım yılı: 1983 / Görüntü yön: Sven Nykvist / Oyn: Pernilla Allwin, Bertil Guve, Gunn Wallgren, Pernilla Wallgren, Emile Werko, Hans Straat.
** Sonbahar Sonatı / F. Almanya / 92 dak. / Yapım Yılı: 1978 / Görüntü yön: Sven Nykvist / Oyn: Ingrid Bergman, Liv Ullmann

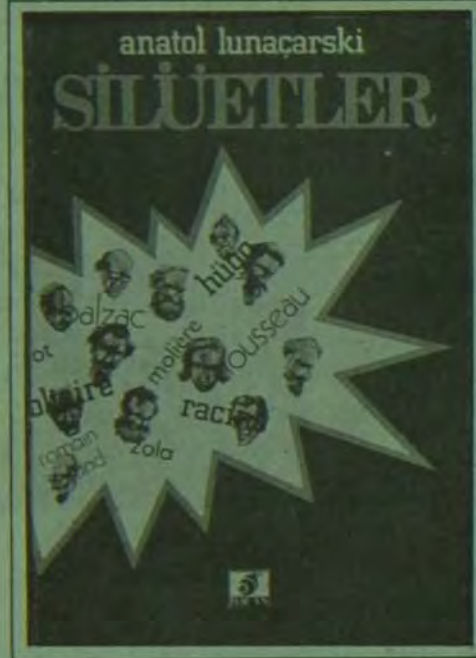
Jan Malmisjo ve Evra Fröling Fanny ve Alexandre'da

Lunaçarski'nin Öğrettikleri

Mümtaz İdil

"*Ekim Devrimi'nin ertesini günü...* Lunaçarski, düzinelere çevirmen, tarihçi, eleştirmen ve yazarı görevlendirerek klâsik ve çağdaş Fransız yazarlarının yapıtlarını Rusça'ya çevirip yayınlanmak üzere kapsamlı bir yayın programını uygulamaya koymuştur... [Bunların] hemen her baskısında Lunaçarski'nin... bir önsözünün bulunduğunu söyleyebilirim. Bu önsözler bazen yazarı ve kitabı tanıtan birkaç sayfa, bazen de tümüyle biyografik ve eleştirel bir deneme olabilmektedir."

İrina Lunaçarskaya

üzere kapsamlı bir yayın programını uygulamaya koymuştur (...). Ayrım yapmaksızın Fransız yazarlarının tüm kitaplarının, antolojilerinin, okul için seçilen Fransızca parçalarının ve Lunaçarski'nin basın için çevirdiği şiirlerin hemen her baskısında Lunaçarski'nin kısa ya da uzun bir önsözünün bulunduğunu söyleyebilirim. Bu önsözler bazen yazarı ve kitabı tanıtan birkaç sayfa, bazen de tümüyle biyografik ve eleştirel bir deneme olabilmektedir." (s. 12).

Lunaçarski deyince akla hemen onun yakın dostu olan Fransız yazar Romain Rolland geliyor. İçinde bulunduğumuz ay Rolland'ın ölümünün 42. yıldönümü. Aralık ayı aynı zamanda, yakın geçmişte ilerlilik-gericilik tartışması bağlamında ele alınan iki şairimizin de doğum ve ölüm yıldönümüne rastlıyor: Tefik Fikret'in doğduğu bu ay içinde Mehmet Akif'in de ölüm yıldönümü anılıyor. Bu iki şairimiz konusunda yaratılan tartışmada Tefik Fikret'in yerini doğru koyabilmek açısından, Mehmet Bayrak'ın Tefik Fikret ve Devrim² incelemesini okumakta yarar var. Üstelik Bayrak kitabına, Tefik Fikret'in daha önce yayınlanmamış iki şiirini de katarak çalışması-

nı zenginleştirmiş. Kitap yalnızca Tefik Fikret'in yaşamını ve şiirlerini anlatmakla kalmıyor, aynı zamanda onun yakın tarihimize tuttuğu ışığı da örnekleriyle ortaya koyarak, Fikret-Akif tartışmasındaki gerici düşüncelere yanıt veriyor.

"AZİZİM PAT..."

John Steinbeck, "Cennet Yolu" romanının başına küçük bir diyalog yerleştirir: "Azizim Pat" der, "bir kutu yapmaya çalışıyordum, sen geldin. Ne yapıyorsun? diye sordun. Bir kutu yaptığımı söyledim. İçine ne koyacağımı sordun. Hiç, diye yanıt verdim, ufak tefek şeyler. Sen ise içine herşeyi koyabileceğim bir kutu yapmamı istedin benden. İşte dostum, bir kutu yaptım ve içine neyim var neyim yoksa koydum." Diyalog, kelimesi kelimesine böyle olmamakla birlikte, öz olarak buna yakın. Bununla Steinbeck, yazdığı romanlar içinde en iyisinin "Cennet Yolu" olduğunu vurgulamak istemiştir. Ama yazarın kendi yapıtlarından birini seçerek, en iyi olduğunu belirtmesi fazla anlamlı değildir. Sözelimi, Dostoyevski'ye sorulsa, belki de en iyi romanının bedensel olarak en çok acıyı çektiği yıllarını anlatan "Ölümler Evinden Anılar" olduğunu söyleyecekti. Ama Dostoyevski'yi dünya edebiyatı önce "Suç ve Ceza" ile ardından da "Karamazov Kardeşler" ile anmaktadır.

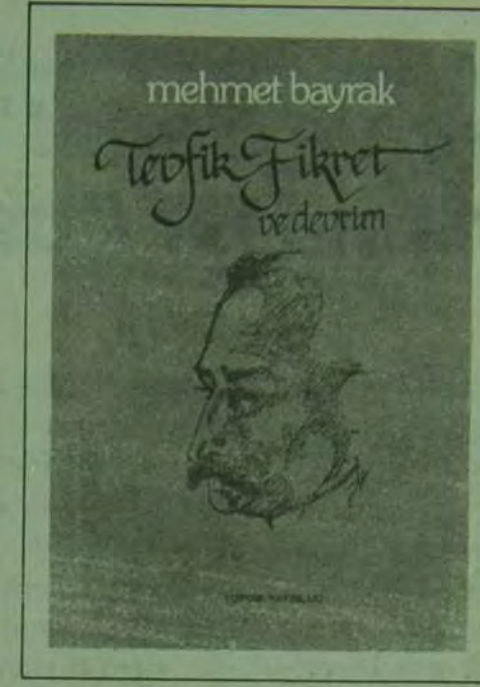
Burhan Günel kendi kitapları için ne düşünür bilemem, ama bence tüm kitapları içinde Nergiz³ adlı öykü kitabının ayrı bir yeri vardır (bu yargı bütünüyle özeldir). Çalınları yaptıkları iddiasıyla birara Adalet Ağaoğlu'nu, şimdilerde de Pınar Kür'ü haksız yere suçlayan Burhan Günel'in, adını böyle "sansasyonel" biçimde duyurmaktan rahatsız olmayışı şaşırtıcı. Bir roman yazarının başka bir yazardan etkilenmiş olması şaşılacak bir durum değildir. Dostoyevski böyle bir etkil-

meyi, "hepimiz Gogol'un 'Palto'sundan çıktık" diyerek açık yüreklilikle dile getirmiştir. Ama, bir yazardan çalıntı yaparak özgün bir sanat ürünü ortaya koymak, hele hele bir roman yazmak mümkün değildir. Yazar, istese de yapamaz bunu. Kaldı ki, özgün sanat ürünü verenlerin böyle bir yola başvurmasına hiç ihtiyaçları yoktur.

Nergiz, başkisi tren olan bir roman bütünlüğünde yazılmış bir öykü kitabı. Kayaş'a giden hat üzerinde, ilk öyküden başlayarak "Orpheus" gize miyle kitaba giren tren, son öyküyle birlikte, bir tunelden çıkar gibi, kitaptan çıkıp gitmektedir. Bu arada öyküde, trenin çevresinde ortaya çıkan tipler de, zaman zaman geri dönüşlerle günümüz insanının kırılganlığı, yitkinliğini ve beklentilerini dile getirirler. Steinbeck gibi, sanki Burhan Günel de bir kutu yapmış ve neyi var neyi yoksa bu kutuya doldurmuş gibidir.

FANTAZYANIN GEREKLİLİĞİ

Öykü, sıradan bir olayın evrensel boyutlara bir anda ulaşmasına katkıda bulunan önemli bir yazın türüdür. Anlatım olanaklarının sınırsız oluşuyla da yaygın bir etkinlik gücü vardır. Öte yandan çarpıcılık niteliğini hiçbir zaman bırakmamak durumunda olduğundan, fantazyaya da çokça başvurmak durumunda kalmaktadır. Ama öykünün bile fantazyaya kullanmada sınırları vardır. Fantazyalar, küçük bir çocuğun gökteki bulutlara bakıp, onlardan çeşitli biçimler türetmesine benzer: Hepsi bu dünyaya ait, değişik biçimlerdir. Çocukların türettiği bu "saf" ama yalancı dünya, bir öyküye dönüşüğünde, sıradan bir olayın etkinliğini güçlü kılabilir. Salt bu nedenden ötürü, fantazyayla öykü kurmanın uçları belirlenmedikçe, varacağı nokta kocaman bir soru işareti olacaktır. Böyle bir tehlikeyi barındırması yüzünden de, geleneksel öykü anlatımı uzun yıllar fantazyayı kullanmaktan kaçınmıştır. Özellikle toplumsal değerlerin yokolmayla karşı karşıya bulunduğu durumlarda fantazyaya kullanılması, bir sanat ürününe değişik tartışmalar içine sokacak boyutlara itebilir. Christopher Caldwell, "Burjuva Sanatçısı Üzerine Bir İnceleme"⁴ adlı yazısında, toplumsal değerler parçalandıktan sonra iyi sanat ürünü vermenin gitgide güçleştiğini belirtir ve şöyle devam eder: "Piyasayı

bütünüyle kabul etmek, sanat sürecini toplumsal bir süreç olarak görmeyi reddetmek demektir; bu yüzden de büyük sanat yaratma yeteneğinden yoksundur." Parçalanan toplumsal değerler sözkonusu olduğunda, yazarın sağlıklı bir dünya görüşünü yapıtlarına yansıtması oldukça güçleşmekte, fantazyalar da bu güçlük içinde ayrı bir sorunu oluşturmaktadır.

Remzi İnanç, belki de bu tür kayguları içinde taşıdığından, hemen hiç fantazyaya yer vermeden, geleneksel anlatım biçimi içinde yazdığı öykülerini Şey⁵ adlı kitabında toplamış. Remzi İnanç'ın öykülerinde geleneksel anlatım tekniğinin ustalıklarını ve güzelliklerini bulmak mümkün. Öykülerde yer yer Anna Seghers'in anlatım güzelliğine varan ayrıntılar var. Ama bunun yanında tüm öykülerde de, ilk kitabından bugüne kadarki kırılganlıklar ve yitkinlikler kendini gösteriyor. İnanç, bu gizli karamsarlığında haksız da sayılmaz: Hâlâ "Melihler" kendi iç dünyalarını yıkıp, dışa açılmamıştır, hâlâ köyler ateş altındadır, hâlâ "Hilmi Ustalar", Çehov'un "ressamı" gibi, ölüme teslim olmaktadır.

İKİ YENİ KİTAP

Geçtiğimiz ayın başlarında Kalem Yayınları iki kitap daha piyasaya sürdü. Bunlardan biri Resul Hamzatov'un Şiirleri⁶ öteki de Oscar Filmleri⁷. Hamzatov'un şiirlerini Türkçe'ye, bu konuda en yetkin imzalarından biri olan Mazlum Beyhan çevirmiş. Mazlum Beyhan, Rus Dili ve Edebiyatı'nın yetiştirdiği ender Rusça bilen öğrencilerinden biridir. Onun diliyle Hamza-

ov'un şiirlerini okumak, okur için bir şans.

Oscar Filmleri ise, bir tıp doktoru olan Ahmet Boyacıoğlu'nun daha çok Almanca kaynaklardan yararlanarak derlediği önemli bir kitap. Hollywood sinemasının dününü ve bugününe kısaca gözler önüne seren kitabın ilk bölümü "Bir Heykelciğin Öyküsü" başlığı altında, Oscar ödülleri tarihesine ayrılmış. Ardından gelen bölümlerde ise yazar, ilk Oscar ödülünden günümüze kadar "en iyi film Oscar"ını almış filmleri⁸; konuları, oyuncularını ve öyküleriyle birlikte günümüze kadar getiriyor. Boyacıoğlu kitabının sonuna "en iyi erkek oyuncu", "en iyi kadın oyuncu" ve "en iyi film" olarak Oscar'a aday gösterilen ve kaybedenlerin listesini de eklemiştir. Böylelikle de Hollywood'da ödülleri nasıl bir "ahbap-çavuş" ilişkisiyle dağıtıldığını, kaybeden nitelikli filmler ve oyuncular listesine bakarak anlamak mümkün. Özellikle, Orson Welles'in dramatik sonu ve "Yurttaş Kane"nin başına gelenler, sinemayla ilgisi olsun olmasın herkesin ilgisini çekecek konular. Gelmis geçmiş en büyük yönetmenlerden biri olmayı tek filmle hak eden ve filmi de tüm zamanların en iyi on filmi içinde ilk sıralarda yer alan bu ünlü sinema adamının nasıl dışlandığını okumak, "Rambo" türü filmlerin neden dünya piyasasının en çok kâr eden filmleri olduğunu öğrenmek, Reagan'ın "Güçlü Amerika" politikasını daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır.

Son olarak da, Almanya'da göçmenlik sanatını sürdürmeye çalışan ve bu uğurda bir çok fedakarlığı göze alan Parantez⁸ dergisini çıkaranlara bu sayfada yer vermenin gerektiğini düşünüyorum. Gurbet illerinden ülkele-
rindeki sorunlara ulaşmaya çalışan bu bir avuç girişimciyi destekleme gerek.

- (1) Silüetler, A. Lunaçarski, Çev: Suat Yokova, Hacıyan Yayınları, Şubat 1986
- (2) Tefik Fikret ve Devrim, Mehmet Bayrak, Yorum Yayınları, 2. Baskı, Ocak 1986
- (3) Nergiz, Burhan Günel, Kerem Yayınları, Ekim 1985
- (4) Olen Bir Kültür Üzerine İncelemeler, Christopher Caldwell, Metis Yayınları, Ekim 1982
- (5) Şey, Remzi İnanç, de Yayınevi, Aralık 1985
- (6) Şiirler, Resul Hamzatov, Çev: Mazlum Beyhan, Kalem Yayınları, Kasım 1986
- (7) Oscar Filmleri, der: Ahmet Boyacıoğlu, Kalem Yayınları, Eylül 1986
- (8) Parantez, Yazın Sanatı Dergisi, Yazışma Adresi: Adalbert Str. 23/a, 1000 Berlin, 36. F. Almanya.

Bilim ve Sanat'ın Yurt Dışındaki Dostları

Gün geçmiyor ki yurt dışından bir dostun gönderdiği bir mektup, bir yazı, bir fotoğraf, sıcak bir merhaba Bilim ve Sanat'a ulaşmasın. Mutluyuz; yurt dışında da bunca dost okuyucumuz, dost yazarımız olduğu için. Ama bir yandan da üzülmüyoruz; gördüğümüz bunca ilgi ve yazı desteğine rağmen göçmenlikte ya da gurbet ellerinde karşılaştıkları sorunları yansıtacak yeteri kadar sayfa ayıramadığımız, onların sesini, onların ürünlerini bütün okuyucularımıza yeterince ulaştıramadığımız için.

Sorun, dergimizin belli bir "konular-yelpazesi"ni gözetme zorunluluğundan kaynaklanıyor. Yurt dışındaki işçi dostlarımızın, aydın dostlarımızın bizi anlayışla karşıladıklarını ümit ediyoruz.

Türkiye'deki okurlarımız dergimize yurt dışından katkıda bulunan dostlarımızdan bazılarını ismen de biliyorlar. Ama sanıyoruz bilmedikleri bildiklerinden daha çok. İşte, pek çok sayımızdaki ışıltılı katkılarıyla dergimizi yurt dışından zenginleştirenler: Cihan Arın, Yağmur Atsız, Nihat Behram, Ataol Behramoğlu, Safter Çınar, Nur Dolay, Ramazan Ekinci, Necati Gürbaca, M. Şehmuz Güzel, Osman İkiz, Ali Naki Öner, Aydın Özcan, Erkin Özgüç, Sami Özkara, Ahmet Sel Resmo, Barış Rükun, Sargut Şölçün, Server Tanilli, Serol Teber, Gürhan Uçkan, Kaya Umut, Mehmet Ünal, Erhan Yener...

Bir de doğrudan isimlerini görmediğiniz ama Bilim ve Sanat yelpazesine zengin renkler katanlar var. Eylül sayımızda okuduğunuz Tony Benn'in, Ekim'de Francis Meli'nin, bu sayımızda da Glenys Kinnock'un makalelerini Bilim ve Sanat adına sağlayan bir Enis User'i, B. Britanya'daki Barış Hareketi'ni Bilim ve Sanat için de izleyen bir Mehmet Ali Dikerdem'i son sayımızda yer alan Günter Wallraff ve Roland Trisch'le yapılmış söyleşileri yine Bilim ve Sanat adına sağlayan bir Osman Okkan'ı sizlerle de tanıştıyoruz.

Ve yurt dışından yazarak, çizerek, izleyerek, eleştirerek, çektikleri fotoğrafları göndererek, tanıtarak, yayarak dergimize omuz veren bütün Bilim ve Sanat Dostlarına, Dostlarımıza, teşekkürlerimizi ve sanıyoruz Türkiye'deki yazar-çizerlerimiz ve okuyucularımızın da katılacağı sıcak selamlarımızı iletiyoruz.

DAHA ÇOK OKUNMAK

Her derginin amacı, elbette, giderek daha çok okunmak, daha çok okuyucuya sahip olmak. Haber-

aktüaliteden çok ürüne, yoruma, çözümlenmeye, incelemeye, denemeye ağırlık veren bilim, felsefe, sanat ve siyaset dergilerinin Türkiye'de girebildiği hane sayısı (nüfusumuz gözönünde tutulduğunda) ürkütücü derecede düşük.

Saydığımız türlerde çok iyi bir dergi olmak mümkün. Ama önünüzde kültürel, ekonomik, politik nedenlerden kaynaklanan bir sınır, bir tavan var. Kaldı ki o sınır içinde kalan hanelerden pek azına, birden çok dergi giriyor. Ve siz o sınıra ulaşmak için, tek derginin girdiği hanelerin tercih ettiği "tek dergi" olmayı başaracaksınız. Sorun, okuyucuyu artırmanın ötesinde sözkonusu hane sayısı tavanını zorlamayı ve öteye götürmeyi de içeriyor. Bilim ve Sanat bu ikili sorunu aşmaya uğraşırken elbette iyi bir dergi-aranan dergi olmayı öne koyuyor. Daha çok noktaya ulaşabilmek, bunun hemen ardından gelen amacımız.

Dağıtım olanaklarımızın sınırlılığı nedeniyle büyük şehirlerdeki her bayiye ve birçok yerleşim birimine ulaşamıyoruz. Onun için aradığınız her noktada Bilim ve Sanat'ı bulamıyorsunuz.

Dağıtımımızı yapan kuruluş kanalıyla şimdilik ulaşamadığımız noktalara abonelik yoluyla ulaşmayı amaçlıyoruz. Ve sizlerin de bu konuda bize yardımcı olmanızı diliyoruz: Bizim ulaşamadığımız dostlarımızı, bizim adımıza abone olmaya çağırır mısınız?

Yeri gelmişken; abone süreniz bitmişse bunu yenilemenizi, değilseniz olmanızı sizlerden niçin istemeyelim ki?...

BİR YIL DAHA YAŞLANIYORUZ

Bilim ve Sanat önümüzdeki 1987 Ocak sayısı ile altı yılı geride bırakmış ve yedinci yılına girmiş olacak. Bir yıl daha **yaşlanmış olmayı** kutlamaya hazırlanıyoruz. Bir derginin yaşamında **yaşlanma'nın** kutlanması gerektiğine inanıyoruz. Özellikle, dergilerin genç öldüğü ya da öldürüldüğü ülkemizde bunun daha da bir önemi var.

Elbette, dergiler için de uzun yaşamın, onurlu bir yaşam olması halinde bir anlamı var. Geride bıraktığımız altı yılı, okuyucularımız altı onur yılı sayarlarsa eğer, ne mutlu bize... Nice yıllara, birlikte nice sayılara sevgiyle, dostlukla...

...ve sinema...ve sinema...ve sinema...ve sinema...ve sinema...ve sinema...ve sinema...ve sinema...ve sinema...ve

...ve sinema/1

Aralık 1985

1960-1970 Türk Sinema Ortamı/E.Batur-M.Erksan-O.Kutlar

Arthur Penn/Küçük Dev Adam

Orson Welles/Sineması ve Cüssesiyle

Werner Herzog/Çekim Günlüğü

...ve sinema/2

Nisan 1986

1986 Sinema Günleri

Woody Allen/Komedi ile Trajedi

Claude Levi-Strauss/ve Sinema

Sergei M.Eisenstein/Bir Kart, Bir Mektup

...ve sinema/3

Eylül 1986

Umberto Eco/Gülün Adı

Jean-Luc Godard/'a Göre Televizyon

Fransız Yeni Dalgası/Devam Ediyor

Eric Rohmer/Nasıl Çekiyorum

Roland Barthes/ve Sinema

Nelson Pereira Dos Santos/Tutukluluk Anıları

hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın

V yayınları V yayınları V yayınları V yayınları V yayın

W. T. Stace

HEGEL ÜZERİNE

Çeviren: Murat BELGE

Edward GRANT

Orta Çağda Fizik Bilimleri

Çeviren: Aykut GÖKER

R. MANTRAN

17. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA
İSTANBUL

Çevirenler: M Ali KILIÇBAY Enver ÖZCAN

KARL MARX

1844 FELSEFE YAZILARI

Çeviren: Murat BELGE

RUSYA'NIN

ENDÜSTRİLEŞMESİ

1700-1914

Çeviren: Alaeddin ŞENEL

Zeki TEZ

KİMYA TARİHİ

TEORİ yayınları TEORİ yayınları TEORİ yayın

SİYASAL DÜŞÜNCELER TARİHİ

Alaeddin
ŞENEL

tarih öncesinde ilkçağda ortaçağda ve yeniçağda
toplum ve siyasal düşünüş

Kalem

basın yayın dağıtım tanıtım
ticaret ve sanayi limited ęti

Merkez: Anadolu Cad. 677/1 Şemikler-Izmir

Şube: Şahit Adem Yavuz Sok 18/14 Kızılay-Ankara

Tel: 11 82 71

Tel: 25 79 85

Bizim işimiz: Soruları hiç tükenmeyen, gelişimi ve değişimi yaşamın temeli sayan insanların işi...

ÖZKAYNAK

**Basın / Yayın / Dağıtım
Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti.**

Sümer Sokak 8/5 Kızılay - Ankara
Tel.: 29 83 63 - 30 82 76

Ansiklopedi ve **K**itapta
Emeğe **S**aygı...

işimiz "diplomatlık"
gibi gelişkin bir sosyal kişilik gerektiriyor.

% 38'e
ulaşan
prim

Çağdaş ve güvenilir satış organizasyonu ile 67 ilimizi ilçe ve köyleriyle tarayıp, Ansiklopedi ve roman setlerini okurların beğenisine sunuyoruz.

Ansiklopedide Kitapta emeğe ve çalışanlarına saygılı, en güçlü, en yaygın satış örgütüne gidiyoruz...

Dostlukla Merhaba...

Kültür Elçisi olmak isterseniz teminat alınarak acenta ve temsilcilikler verilir...